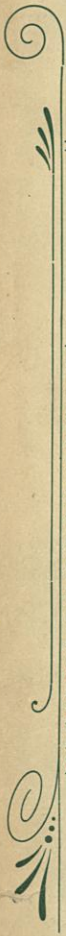

298 N 7

Vilh. Lundström

Från söder
och öster

Bilder och minnen

Stockholm, Hugo Gebers förlag.

FRÅN SÖDER OCH ÖSTER

FRÅN SÖDER OCH ÖSTER

BILDER OCH MINNEN

AF

VILH. LUNDSTRÖM

DOCENT VID UPSALA UNIVERSITET

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

INNEHÅLL:

Från söder.

Sienas madonna	5
Sommarbref från en resa i Södern:	
I. Ett och annat från Milano	8
II. När Carnots mord blef känt i Milano.....	17
III. Reminiscenser i sommarhettan.....	22
IV. Seder och oseder	30
V. I italienska småstäder	36
VI. På klassisk mark	42
Blomsterflickan	48
Vid Adriatiska hafvet	50

Från öster.

Pälkänes klocka	55
Drömmerskan vid Wesijärvi	57
Djävulshålan	65
Genom finska bygder:	
I. Genom finska skärgården. En blick på Finlands forna hufvudstad. Ett besök i »Finlands Man- chester»	67
II. Öfver sjöar och åsar.....	73
III. Genom södra Tavastland. Några dagar i svensk- finska bygder. Ett besök i Finlands hufvudstad	81
Studentpolitik	91
<i>Lundström. Från Söder och Öster.</i>	1

I österväg:

I. En midsommarnatt på Finska viken. Ett besök i Estlands hufvudstad	96
II. Bland glömde landsmän	106
III. Kyrkliga förhållanden i Östersjöprovinserna.....	117
IV. I en f. d. svensk universitetsstad	128
V. Från Dorpat till S:t Petersburg	134
Hemlängtan	141
Fädrens synder	149

FRÅN SÖDER

Sienas madonna.

Medan snön slår mot rutan och brasan flammår i vinterkvällen, sitter jag tyst och lefver i drömmarnes land å nyo igenom min sommars skönaste och vemodigaste minne.

Jag hör Sienadömens klockor ringa, jag ser det långa tåget med de hvitklädda korgossarne och de rökande facklorna slingra fram förbi mitt fönster, dof och högtidlig ljuder sorgmusiken, snart skall Italiens mörka julinatt hvila öfver nejden . . .

* * *

Hvar kväll efter slutadt dagsarbete vandrade jag och min nyvunne vän, den unge schweiziske studenten, nere på Sienas Corso.

Efter kväfvande julihetta hade svalka och lifslust åter inträdt. Liksom frigjorda myllrade människorna fram och åter, deras samspråk var nästan ystert, deras gester de vanliga, sydländskt lifliga.

I skenet af det elektriska ljuset — de båda väl-

diga bågglamporna, Sienas stolthet — njöto vi den italienska sommarkvällen, studerade de växlande intressanta typerna, beundrade ungdom och skönhet.

Och där mötte vi också henne, som hvarje afton där nere på Corson blef våra blickars mål och våra drömmars ideal, Sienas skönaste mö . . .

Var det den obeskrifliga glansen ur de mörka beslöjade ögonen med de långa, svarta ögonfransarna, var det gestalten, hvars konturer tycktes lånade af Melos' Afrodite, var det den fina profilen med dess regelbundna, toskanska skönhet, eller hvad var det, som kom hvarje mötande att oemotståndligt vända sig om för att uppfånga ännu en blick af henne, af Sienas madonna?

Ty sådan måste den kvinna hafva varit, som stod för Guidos andliga öga, då han målade sin frejdade madonna där uppe i San Domenicos helgedom.

Det var den sista aftonen, som vi vandrade tillsammans där nere på Sienas Corso. Själ f skulle jag på några dagar göra en utflykt, min schweiziske vän skulle vända åter till sitt hemlands alper.

Var det i känslan af afskedsstundens vemod, som vi trots duennans falkblick vågade fästa våra ögon längre än vanligt på vår madonna, då vi mötte henne? Och var det en inbillning, då vi ett ögonblick trodde oss förnimma en igenkännandets blick till svar?

Men det röda Chiantervinet gnistrade i våra pokaler, då vi senare på aftonen drucko afskedets bägare tillsammans.

Det var ett afsked i dubbel måtto.

En vecka senare sitter jag åter ensam vid mitt fönster i Siena och ser in genom det midt emot lig-gande baptisteriets öppna dörrar.

Det är afton, den korta stunden för Italiens snabbt försvinnande skymning, då solen bärgas i väster och då de hänsofne vid musik och facklor föras ut till sitt sista hem.

Och nu nalkas åter sorgmusiken... Prästernas och korgossarnes gestalter skymta vid hörnet, en blomster-höljd kista hvilar på bärarnes axlar, facklorna sprida ett fladdrande sken öfver de skumma gatorna.

Alla hjässor blottas, där tåget skrider fram, lik-som alltid i södern, där man anser döden, det stora, okända, oundvikliga, vara värd en vördnadens hälsning...

Spontant reser jag mig själf och lutar mig ut genom fönstret. Oemotståndligt för första gången i mitt lif gör jag korstecknet, då liktåget går förbi.

En gosse med italienarens svarta hår och svarta ögon står nedanför mitt fönster. Jag frågar honom, hvem som är död.

»Vet ni det icke, *signore*? Det är Sienas madonna...»

* * *

Snön slår mot rutan, och brasan sprakar i den nordiska vinterkvällen.

Men än hårdare slår mitt hjärta, och brasans lågor te sig för mitt öga såsom de fladdrande fack-lorna, då Sienas skönaste mö fördes till grafven.

Sommarbref från en resa i Södern.

I. Ett och annat från Milano.

När Hannibals soldater hade hunnit alpernas högsta åsar och dignade stela af köld och halft liflösa af alla ansträngningar, då — så berättar Livius — sprang Hannibal upp på en framskjutande klippa och pekade ned på de i fjärran skymtande fälten kring Po. Den synen öfvade också på soldaterna sin trollmakt: tåget började åter att framskrida, säger vår sagesman.

Det är också lätt att förstå, att åsynen af de i strålände solsken badande lombardiska slätterna måste verka hänförande på de spanska och numidiska soldatskarorna: där nere vinkade ju befrielsen från köld och hunger, där väntade ett yppigt och njutningsfullt lif och där gick vägen till Rom.

Mången nutida resande, som uppe från det schweiziska alplandet på bantåget med ilande fart susar ned mot Italiens slätter, har väl delvis samma känslor som en gång i världen Hannibals soldater: därnere förgyller bländande solsken allt, där ter sig allt så skönt, så rikt, så njutningsfullt, och där går ju ännu såsom fordomtima vägen till Rom . . .

Men för den, som midt i sommarhettan nödgas att vistas nere på de lombardiska slätterna och i all synnerhet i Lombardiets kokheta hufvudstad, te sig förhållandena något annorlunda.

Milano är, rent ut sagdt, vid denna tid på året en af de värsta uppehållsorter man kan tänka sig, och ingen, som icke är tvungen, stannar väl här mera än kortast möjliga tid.

Vid 2-tiden på dagen äro gatorna också tämligen folktomma, ehuru Milano är en stad på nära en half million invånare. Den nästan i zenit stående solen, som till och med på de allra smalaste och trängsta gatorna synes afundsjukt vilja bortjaga hvarje liten fik af skugga, bränner med förtärande glöd; intet vattendrag finnes, som i någon mån skulle kunna mildra klimatet — ty jag talar icke om de smutsiga kanaler, som omgifva den inre staden och mot hvilka Fyrisån är klaraste kristall.

Allt får vid middagstiden ett slött utseende. De kringvandrande geschäftmakarne skrika icke fullt så gällt som annars, droskkuskarne sofva på sina fordon och hota hvar stund att falla i gatan, tiggarna på kyrktrapporna orka knapt sträcka ut händerna, på kaféerna slukar man med likgiltig min den ena portionen glace efter den andra . . . Med den sydländska lifligheten ser det sådana stunder klent bestäldt ut.

Men låt några timmar gå och scenen är förändrad. I ett nu begriper man, hvarför de gamle romarne sträfvade efter att från stadens larm och buller draga sig tillbaka till sitt *otium* på någon stilla landtgård. Ty i afseende på larm och skrik hafva de nutida italienarne icke vansläktats från sina för-

fäder. Alla dessa vandrande »affärsmän» på gatan, som bjuda ut sina tändstickor, knappar, körsbär, tidningar eller hvad det nu kan vara, nöja sig icke med att visa sin vara eller högt tala om dess företräden; de skrika, nej de vråla samt och synnerligen fram namnet på sina artiklar och en lång historia desslikes, som jag starkt misstänker vara obegriplig äfven för den infödde. Hos oss skulle dylikt förskaffa vederbörande dryga böter för oljud; här är allt i sin ordning, och när man blir en smula hemvan, blir man nästan förvånad, ifall man går förbi en tändsticksgubbe eller fruktförsäljare och han icke ger hals. Det är, som om då icke allt skulle vara som det borde vara.

Att skrika tyckes för öfrigt, så att säga, ligga italienaren i blodet. Man träffar dagligen och stundligen parvlar på en fyra fem år, som vandra gatorna fram med den allvarligaste min i världen och endast skrika — hvad de skrika, det vete nu de gamle gudar. Förmodligen öfva de sig för sitt framtida geschäft; också ser mer än en af de äldre med tillfredsställelse ned på dessa förhoppningsfulla ungdomar, som så tidigt bereda sig att värdigt trampa sina fäders fotspår.

Fram på kvällarne blir det som lifligast. Då är hela Milano ute och spatserar i det strålände elektriska ljuset på Piazza del Duomo eller i Galleria Vittorio Emanuele; då äro alla skrikhalsarne vid full vigör, då äro trottoar-kaféerna öfverfyllda, då hafva aftontidningarna en strykande åtgång. Såsom tidningsman skulle det intressera mig att veta, huru mycket de italienska och specielt de milanesiska tidningarna genom lösnummerförsäljning i dessa dagar hafva förtjänat på Carnots mord. Små summor torde det icke

vara. Jag har i ett samtidigt bref, om också matt, sökt skildra den oerhörda uppståndelse, som den sorgliga tilldragelsen här framkallat, en uppståndelse, orsakad dels däraf att förbrytaren var från provinsen Milano, ja för ett par år sedan hållit på att grunda en anarkistisk tidning just här i Milano, och dels af de politiska följder, man fruktade. Af det förra hafva tidningarna här vetat att slå rikligt mynt; de utsände genast medarbetare till den lilla småstad, där Caserio Santo hade sitt barndomshem och sina anhöriga, och i nästa nummer fans hans fädernestuga afritad och långa beskrifningar desslikes på hans mor och bröder och barndom och ungdom o. s. v. Och de goda milanesarne köpte och slukade, ungefär som när det i Stockholm gälde Rolla eller Mörner, och det ena tusentalet *soldi*-stycken efter det andra strömmade ned i lösnummerförsäljarnes väskor.

För öfrigt är det icke blott presidentmordet i Frankrike, som de sista dagarne varit föremål för så brinnande intresse här i Milano, om det också, såsom naturligt är, genom sin räckvidd i första rummet dragit uppmärksamheten till sig. Milano genomgår nämligen för närvarande en kommunal kris af den art, att staden i denna stund faktiskt saknar kommunalt öfverhufvud. Stadens *sindaco*, d. v. s. öfverborgmästare och ordförande i municipalrådet, fann sig för någon tid sedan nödsakad att afgå dels därför att ett fyllnadsval visat, att stämningen i staden för närvarande icke gillade hans planer på ett par punkter och dels emedan minoriteten inom municipalrådet gjorde honom lifvet surt. Ty naturligtvis fins det i Milanos municipalråd liksom i alla andra städers stadsfullmäk-

tige en majoritet och en minoritet, och i Italien uppträda nu särskildt municipalråden såsom små riksdagar — en reflex från den tid då flertalet af dessa städer voro små stater för sig. Vid valet af efterträdare röstade nu visserligen majoriteten enigt på den förre *sindacon*, medan minoriteten röstade blankt, men han vägrade ännu en gång i så bestämda ordalag, som det med de sydländskt fria parlamentariska formerna är förenligt, att vidare befatta sig med ämbetet. Att buller och bång, applåder och hvisslingar rådde under hela sammanträdet, behöfver väl icke sägas.

Emellertid står där nu Milano utan någon styresman, ungefär som om Stockholm skulle befinna sig utan öfverståhållare. Kanske är det också därför — det faller mig just in och idéassociationen är lättförklarlig — som hrr velocipedister för närvarande fara så rysligt fram här nere. Man måste nästan beundra dem för deras ståndaktighet att i denna stekheta väderlek friskt trampa på med förtviflans mod och i skenande fart gata upp och gata ner, liksom om det hvarken funnes någon solhetta eller några — medmänniskor. Milano är tydligen bicyclisternas förlofvade land eller rättare stad; intet som helst synes göra intrång i deras frihet. Jo, det är sant, på ett ställe såg jag verkligen ett sådant ingrepp; det var ett anslag på postkontoret, i hvilket det förbjöds att — rida in på postkontoret på velociped! Det hade tydligen varit bicyclister, som funnit det besvärligt att stiga af maskinen och däremot ansett det släta asfaltgolfvet i postkontorets stora *atrium* vara en mark just för sig.

Men från det skriande, jäktande lifvet därute låt mig för ett ögonblick få föra läsaren in i en lugn fristad, in så godt som i en annan värld.

Det är till det ambrosianska bibliotekets gamla studiesal vi då ställa vår färd.

Det slår en doft från medeltiden oss till mötes, då vi träda in. Tjänstemännen äro idel prester, vaktmästarne äro de enda lekmän, som hafva med biblioteket att skaffa. Vid studiesalens långa gammalmodiga träbord slår man sig ned bäst man gitter — hatt och käpp lägger man bredvid sig på bordet eller söker åt desamma något tomt hörn så godt man kan. Rätt gemytligt tyckes det också gå till vid studerandet, åtminstone hvad de presterliga besökarne och andra med tjänstemännen bekanta personer beträffar. Där arrangeras mycket lätt och mycket snart en tydliggen angenäm samtalscirkel, som understundom blir en smula högljudd. . . De högvördiga fäderna gestikulera i sina långa kaftaner, de skratta och afbryta hvarandra och så surrar det intressanta samtalet vidare. . . Jag fruktar, att understundom, då samtalen upptaga ett par timmar af de fem, som biblioteket hvarje dag hålles öppet, de vördiga fädernas (och äfven de öfriges) studier få sitta en smula emellan. Men man kan ej förmå sig att bli ond för det. De se så innerligt snälla och så naivt förnöjda ut, och så hafva de nog pratat, generation efter generation, sedan biblioteket stiftades.

Det var, sade vi, i förstone en doft af medeltid, som slog besökaren till mötes. Men för den, som vill begagna bibliotekets rika skatter, öppnar sig snart porten till antikens värld på vid gavel. Ty dessa gråa dammiga handskriftshyllor gömma en mängd af an-

tikens literaturalster bevarade, och näst Vatikanen och Laurentiana i Firenze har kanske ingen annan plats i världen bevarat åt oss så mycket af antikens ande som det ambrosianska biblioteket i Milano. Hit hafva också under alla skiften de klassiske filologerna letat sig fram; bläddrar man i bibliotekets journal, hittar man namnen på många af filologiens stormän liksom på många, som aldrig hunnit ryktbarhetens höjder, men dock redbart dragit sitt lilla strå med till den stack af vetande, som generation efter generation samlar. Ofta är här också öfverfyldt med tyske filologer; för närvarande finnes här dock egendomligt nog ingen, och den, som skrifer dessa rader, är den ende klassiske filolog, som i sommar bedrifver studier i Ambrosiana.

Det är en lugn, om det gamla klosterlifvet och de gamla klosterstudierna erinrande stämning som råder härinne — de vördiga fädernas samtal stör icke denna stämning, utan harmonierar tvärtom alldeles ypperligt därmed. Då och då hör man klockorna ringa från den med biblioteket sammanbygda kyrkan S. Sepolcro, kanske ljuda också tonerna från en mässa, som hålles därinne; bakom mig frasar paterns fotsida kaftan, då han går att från hyllan varligt taga ned en handskrift, snart raspar åter hans gåspenna, ett dunkelt, behagligt ljus silar sig in genom gallerfönstren, allt minner om medeltiden, om klosterstudiernas fridfulla dagar, om den tid, då flitiga afskrifvarhänder i oberäknelig möda räddade undan förgängelsen antikens snilleverk och därmed också möjliggjorde den nya dagens gryning . . .

Heder åt Eder, I gamla flitiga, så ofta föraktade

klostermunkar! Aldrig har jag så djupt som här inne i Ambrosianas åldriga arbetsrum känt, hvad vi hafva Eder att tacka för, I antikens räddare, den nya tidens säningsmän!

* * *

För öfrigt finnes här i Milano icke mycket af intresse för den klassiske filologen. Det vore rent häpnadsväckande att tänka, att af romarnes stolta *Mediolanum*, som var en af Italiens största städer, det knapt finnes en sten åter, om man icke visste, hvilka stormar som öfvergått Po-dalens hufvudstad sedan dess och hurusom Fredrik Barbarossa lät till den grad jämna Milano med jorden, att endast ett par kyrkor funnos kvar. Nu har Milano egentligen endast *en* synbar lämning kvar från antiken: det är en rad af 16 stenpelare, som möter ögat, där de stå midt i Corso di Porta Ticinese. Här låg fordom Maximianus' palats och pelarne utgöra väl en del af en portik kring detsamma. För öfrigt äro såväl Maximianus' som alla de andra stolta palatserna försvunna, ej ett spår finnes kvar mer än denna vacklande rad af brutna pelare... Sådan är världens gång.

Men Milano har i stället något, som kan intressera alla af hvad yrke, stånd eller nation han vara må: den världsberömda dômen, världens »åttonde underverk», såsom milanesarne älska att kalla den. Hvar och en af mina läsare har väl i likhet med mig själf på förhand läst eller hört så många entusiastiska beskrifningar på detta fräjdade tempel, som tillika är ett af världens största, att det aldrig kan falla mig

in att nu söka komma med någon ny beskrifning därå. För öfrigt göra alla dessa berättelser om dess storlek och skönhet, att man har svårt vid själfva anblicken att häpnat tillräckligt och att hänföras nog af dess skönhet. Men den tillhör de konstverk, som, ju längre man betraktar dem, blifva desto skönare och skönare och etsa sig för evigt in i minnet. Den, som t. ex. studerat sig in i denna originella fasad, som man nu tänker ombygga och göra »stilren», han lär sig att älska den trots all blandning af stilar från gotik till barock och börjar nästan betrakta den tilltänkta restaureringen som ett helgerån. Man får emellertid trösta sig, att det i alla fall icke blir på något så särdeles gammalt konstverk man då förgriper sig — fasaden till denna kyrka, som påbörjades på 1300-talet och invigdes på 1500-talet, gjordes färdig först i början af detta århundrade.

Det är en underbart andaktsfull stämning, som griper den, som träder in i Milanos döm. Det är icke den dunkla mystiska dager, som råder under dessa väldiga hvalf, det är icke häller den imponerande massan hos dessa kolossala pelare och dessa himmelsträfvande hvalfbågar, som orsakar detta; utan det är främst känslan af att det behöfts fem århundraden af idogt mänskligt arbete för att resa detta Herrans tempel, som verkar ödmjukhet för tidernas och världarnas herre och kommer vandraren vid foten af dessa väldiga pelare att förstå mänsklig ringhet.

Två tusen bildstoder pryda den stolta dömens nischer och fialer. Allt hvad helgon och allt hvad italienske stormän, som tänkas kan, finnes förevigadt på densamma. Högst på marmortaket, från hvilket man

för öfrigt har en hänförande utsikt långt bort öfver blånande alper, liksom uppe på kupolen eller nere på ytterväggarna — öfver allt finner man marmorstatyer. Inne i kyrkan träffar man naturligen också konstverk, ehuru af mindre antal och betydenhet. Den mesta uppmärksamheten tilldrager sig kanske en helgonstaty, hvars skapare ristat på fotstället denna afsiktligt stolta och omedvetet sanna vers:

Non me Praxiteles, sed Marcus finxit Agrates.

Ej Praxiteles skapade mig, utan Marcus Agrates.

Nej, den äran skulle nog Praxiteles hafva betackat sig för!

Uppe på taket träffar man bland andra marmorstoder också — Napoleon I:s. Milano har flera stoder af Napoleon, den bästa kanske på Palazzo Breras gård, och de må nog alla försvara sin plats. Men däruppe på dômens tak, där är det så när en hädelse att sätta korsikanarens bild. Han, som ingen annan gud kände eller erkände än sig själf, han skall trona på tinnarne af Herrens hus! Han, som ville lägga all världen under sitt tyrannis ok, han skall blicka ut öfver det befriade Italien från spetsen af dess största dôm!

Fria Milano, hvarför störtar du icke ned världsförtryckarens bild från tempeltinnarne?

Milano ²⁵/₆ 94.

II. När Carnots mord blef känt i Milano.

Hvad var det? Hade hela Milano blifvit ett tidningskontor?

Det var min första fråga, då jag i morse trädde

ut på gatan för att anträda min vanliga vandring till det ambrosianska bibliotekets svala studiesal.

Det var en rörelse, ett lif, ett larm, som vida öfverträffade det vanliga. Tidningsförsäljarne voro omringade af kunder, i hvarje hörn stod en flock mörk-skäggiga italienare läsande, ropande, diskuterande. Hade någon ny skatt blifvit pålagd? Eller hade någon ny skandal inträffat i deputeradekammaren? Eller hvad var det...?

Jag grep den första tidning jag kunde komma öfver, och det första, som mötte min blick var i stora bokstäfver rubriken: *Carnot assassinato da un Italiano*...

Carnot, *Frankrikes* president, var mördad — och mördad af en *italienare!* Man behöfde icke veta mera för att förstå den väldiga rörelse, som hade gripit alla.

Där stod häpnad, förvåning, harm, kanske till och med fruktan målad i hvarje anlete.

Det var det gamla, i Italien så väl bekanta mordvapnet, som åter hade förrättat sitt rysliga värf. Det var *il pugnale*, dolken, han som så ofta afgjort italienska staters och stormäns öden, som åter hade skötts med fäderneärfd skicklighet af en italiensares hand.

Men det var nu mot en främmande makts främste man, som dolken riktats, och, hvad mer var, det var mot Frankrikes...

Inom djupa lager af Italiens folk går det en strömning, som hoppas allt af ett närmande till Frankrike. Var det icke »systerfolket», som vid Solferino och San Martino trädde Italiens enhet? Äro icke fransmän och italienare samma kött och ben

af samma ben? Och slutligen skulle ej, om Frankrike, Italien och — Ryssland bildade en ny trippellians på den förras ruiner, denna nya allians kunna bestämma Europas öden, lindra krigsrustningarne och — sänka skatterna i Italien? Ty *där* ligger nog ytterst frågans tyngdpunkt, och ur *det* hoppet samlar glöden för Frankrike väl sin mesta näring...

Och just midt i dessa förhoppningar skulle en fantastisk dolk komma emellan och åter stämma det lätttrorda franska folket till hat och bitterhet mot Italien.

Ty ju längre man läste i tidningarnes spaltlånga telegramer, desto tydligare blef det, att den stora hopen, den af ögonblickets lidelser behärskade massan, som ju dock egentligen styr Frankrike, icke hade glömt, att det var en italiens hand, som hållit dolken. Det gamla hatet mot allt italienskt hade på midsommardagskvällen lågat upp till en fruktansvärd höjd där ute på Lyons gator och hade tvifvelsutän redan spridit sig vidare. Italienska kaféer hade stormats och förstörts, blott med ansträngning af alla krafter hade polisen kunnat skydda den italienska konsulns hus från att dela samma öde, massan hade rasat och ropat »ned med Italien!»

Allt det arbete, man nedlagt på att vinna Frankrikes gunst, hade kanske på ett ögonblick gäckats...

Och uslingen, som gjort detta, var icke blott italienare, han var lombard, ja man hviskade att han var milanesare... Var det då underligt, att Milano mer än alla andra befann sig i uppror, att man kände en fläck satt på sin egen stad, på sig själf genom det dåd, som kanske skulle inverka på fosterlandets öden?

Mördaren var nästan icke ölifva lynchad i Lyon, men

jag fruktar, att en icke mycket bättre lott skulle fallit honom till del, om han befunnit sig på Milanos gator.

Tidningarne söka så godt de förmå lugna de upprörda sinnena och trösta sina landsmän. *Corriere della sera*, ett af Milanos mest spridda blad, skrifer till exempel: »Från Lyon ingår underrättelsen, att den uppretade massan förgripit sig mot några af våra medborgare. Gud hjälpe, att dessa excesser, som det första vredesutbrottet kan ursäktas, icke må fortfara och att den tragiska händelse, som här försänker alla i sorg, icke må åtföljas af scener, som skulle öka dess ryslighet och vanhedra det franska folket... Anarkisterna hafva intet fosterland: den ene kastar sig öfver Crispi, den andre öfver Carnot...»

Och de öfriga tidningarne yttra sig i samma ton. »Anarkisterna hafva intet fosterland» — den satsen är nog sann, men det värsta är, att den franska pöbeln filosoferar icke, när den handlar.

En annan fråga har på samma gång dykt upp för italienarne och de italienska tidningarne: huru kommer det sig att Italien lämnar en så stor kontingent till anarkisternas leder?

Flere blad upptaga frågan, men stå svarslösa, och komma alltid åter till häfdandet af den satsen, att man ej får göra italienarne i allmänhet eller Italien ansvarigt för hvad individerna göra. Så skrifer t. ex. den nyss citerade Milanotidningen i dagens nummer: »Sorgligt och förödmjukande är det att se, att Italien lämnar en så stor kontingent åt den usla skaran af dessa missdådare utan fosterland och att teorin om antisociala attentat har banat sig så djupt ned bland

våra revolutionärer... Dock, Cesarios illdåd komprometterar icke Italien, liksom det icke komprometterar provinsen Milano, som sett honom födas, men då det visar sig, att bland föröfvarne af dylika attentat räknas så många italienare, är det klart, att där smyger sig öfver utländingen en känsla af misstroende mot hela nationen, är det naturligt, att vi alla där göras ansvariga för en så stor degeneration...»

Men detta är just ingen tröst för italienaren, när han läser det i sin tidning och grundar öfver hvad framtiden kan bära i sitt sköte.

Det faller öfver mig, då jag midt bland detta hojtande, bekymrade, barnsliga folk vandrar på Italiens världshistoriska mark, en känsla mer mäktig än eljes, huru ödesdiger historiens Nemesis ändock är. Sonsonen af honom, som i Konventet dömde Louis XVI till döden, faller, själf såsom detta samma Frankrikes öfverhufvud för en revolutionär svärmares mördande dolk... Den förste som lotsat den franska republiken och sig själf någorlunda helskinnad genom de politiska bränningarne, delar samma öde som den store bourbonen, hvilken en gång befäste den franska monarkin... Och detta samma italienska folk, som i sin historia åter och åter användt lönnmördarens dolk för de mest skilda syften, det darrar nu för följderna, då en italienare på utländsk botten tillämpat fäderneärfd sed...

Men ännu i den sena kvällen, då jag skrifver dessa rader, råder samma obeskrifliga rörelse på Milanos gator. Aftontidningarne, som innehålla fullständigare underrättelser, slukas med begärlighet; på gator och torg, i hörn och portgångar — öfverallt skönjer

man liksom i morse grupper af tidningsläsare. Det är betecknande, att bland dessa, som äro så ifriga att få del af de sista underrättelserna, bära så många officersuniform. Den, som bär krigarens dräkt, vet aldrig i dessa tider, hvad morgondagen kan föra i sitt sköte för honom.

Fruktar han kanske, den unge officeren, hvars öga så ifrigt flyger öfver de senaste telegrammen i den senaste tidningen — fruktar han kanske, att en lombardisk lömmördare skulle kunna rubba Europas fred . . . ?

Milano 25/6 94.

III. Reminiscenser i sommarhettan.

Puh . . .

Termometern på 30 och barometern på 780 . . . Höglå himmel utan ett enda moln, lodräta solstrålar, husen likt sagans brottslingar utan skugga . . .

Det är söndagsmiddag i Milano. Kyrkorna äro stängda under den värsta hettan, affärerna — ty de pågå eljes friskt äfven om söndagarne — stå stilla på grund af den allmänna slöheten, museer och gallerier sluta just sina portar. Hvad skall man göra?

Kanske inne vid skrifbordet, vid öppet fönster och nedfälda gardiner ett och annat minne skulle kunna dyka upp, som kunde berättas där hemma i Norden. Låt oss försöka!

Puh . . .

* * *

Skall jag tala om konst? Hvar skulle man väl hellre göra detta än i Italien? Dess mera som jag nyss kommit åter från njutningen af det bästa konstverk Milano och Italien har kvar efter Milanos störste konstnär.

Från Piazza del Duomo kommer man öfver det gamla salutorget in på en bred gata, som bär det stolta namnet Via Dante. Man viker så af på en tvärgata och är inne på en ny boulevard, äfven den med ett välbekant namn af historisk klang, men af senare datum, Corso di Magenta. Den är lång och solig, den för slutligen vandraren öfver en af de små trånga kanalerna och strax därpå står man framför en liten klosterkyrka — S. Maria delle Grazie.

Det är emellertid icke det lilla templet, som lockar vandraren hit, äfven om det nog också har sina märkvärdigheter. Strax bredvid och sammanbyggt med kyrkan reser sig det forna klostret, nu för öfrigt kavallerikasern. En dörr, öfver hvilken ordet »Cenacolo» är måladt som inskrift, för besökaren in i vestibulen till klostrets refektorium, och genom en dörr till höger kommer man vidare in i själfva refektoriet. Det är ett stort, något mörkt rum med nakna, kalkade stenvägg; några trästolar midt på golvet, ditsatta för turistens bekvämlighet, utgöra möblemanget. Det finnes i förstone intet, som fånglar ögat i detta kalla, dystra klosterrum; men snart drages blicken oemotståndligt bort till den stora målning, som fyller den kortvägg, hvilken utgör rummets fond. Det är *Leonardo da Vinci's* kanske mest fräjdade verk — hans *Nattvard*.

Hvem har icke sett afbildningar i oändlighet af detta berömda konstverk, som framställer mästaren och lärjungaskaran just i det ögonblick, då från den förres läppar de vemodfulla orden gått: »En af eder skall i denna natt förråda mig». Det hvilar ett bestörtningens lugn öfver denna scen, och på samma gång pulserar det genom densamma det mest lefvande lif. Man kan knapt taga sina ögon från dessa skiftande ansiktsuttryck, i hvilka häpnad, rådvillhet och kanske äfven en berättigad nyfikenhet stå att läsa, allt från Johannes' fromma, barnsliga min ända till Judas' illmariga, inställsamma anlete.

Den, som får se originalet, ångrar nästan i början, att han ställt sina steg till den gamla klostersalen. Ty tiden, som icke skonar ens det största och ädlaste af människors verk, har farit grymt fram med Leonardos härliga skapelse. Fukten har kommit den ena biten efter den andra af den direkt på stenväggen satta oljefärgen att ramla ned; det är ej längre Leonardos målning man har framför sig, det är ett fragment, en skugga däraf.

Men ju längre man betraktar de bräckliga lämningarna, dess djupare känner man dock att öfver desamma susar den originalitetens obeskrifliga fläkt, af hvilken ingen kopia i världen kan få del. Andeningen och innehållet i dessa skiftande miner och minsta detaljer såväl som i hela den väldiga kompositionen, de kännas först riktigt djupt inför originalet. Leonardos Nattvard har jag att tacka för några af de innehållsrikaste minuterna i mitt lif.

Tillfälligtvis fick jag också en kort stund vara ensam därinne. Eljes vimlar det af turister, som

trafva ut och in och endast eftersträfva äran af att hafva sett den berömda taflan.

Ty hon har två stjärnor hos Bædeker.

* * *

Från målningen är öfvergången lätt till arkitekturen.

Huru gärna skulle jag icke vilja föra läsaren med mig bland lämningarna af några antika byggnader för att med mig se och njuta och drömma sig tillbaka till den sköna antikens tid! Men, som jag redan i en föregående epistel sagt, här finnas inga lämningar af det antika Mediolanum mer än stenpelarne från Maximianus' portik. Dock, det finnes ett minnesmärke kvar så godt som från antik tid, det är den helige Ambrosius', den store Milanobiskopens, kyrka. Det mesta af den, kanske allt, är visserligen ombyggt under senare århundraden, men stil och anläggning är dock fortfarande bevarad från den tid, då den unga lifskraftiga kristendomen nyss hade lagt den antika världen för sina fötter.

Det var en ljum söndagsafton, som jag första gången trädde in på S. Ambrogios förgård. Det skymde redan. Inifrån templet ljöd orgelbrus och sång. Jag stannade och lyssnade. Det var en af de härliga ambrosianska hymnerna, som nu i kvällen tonade ut från Ambrosius' gamla kyrka. Församlingen sjöng med; veka kvinnoröster trängde i kvällen ut genom de öppna tempeldörrarna. På denna förgård, som är ett minne från kristendomens äldsta dagar och som redan, innan man träder in i själfva helge-

domen, liksom afskiljer sinnet från stundens kif och äflan, grep mig den ambrosianska hymnen mer än någonsin. Då och då uppfattade jag ett och annat af de kärnfulla latinska orden... Illusionen var fullständig. Århundradena försvunno, och den helige Ambrosius' bild där borta vid ingången fick lif. Alla de minnesdiga människoöden, som denna gamla tempelförgård bevittnat, passerade åter revy för min själ...

Biskop Ambrosius står hög och ädel vid dopfunten där ute mellan pelarne på förgården. Fram föres i dopdräkt till den vördade och fruktade gudsmannen en yngling. Ty en yngling är han ännu, den man, som nu skall döpas, om också fårorna på pannan vittna om djupa själsstrider och bittra pröfningar, om också ögonens ringar röja en genomlefd ungdom i fröjd och utsväfningar, om också den höga pannan och den skarpa blicken tala om den fullmogne mannens förstånd och tankeskärpa. Det är en man med romarkynne, som föres till dopet; den oböjliga ihärdigheten, den järnhårda logiken finnas inmäjslade i hans anlete... I Fadrens, Sonens och den helige Andes namn gjuter Ambrosius dopets vatten på hans hufvud och för honom till den kristna kyrkans sköte, välsignande lägger biskopen sedan sina händer på hans hjässa... Stolt i all sin ödmjukhet, högboren i dopdräkten skri- der den döpte ut genom portarne. Hans i dopet helgade namn är *Augustinus*...

Ett par år svinna för vår blick, och en annan scen möter oss.

Åter står biskopen å sitt tempels förgård, nu nästan ända ute i porten; åter skri- der ett tåg fram emot Ambrosius' kyrka. Men den, som går i spetsen,

bär nu ej botgörarens, utan världshärskarens dräkt — det är kejsar Theodosius själf, som med sitt följe drager genom Mediolanum upp till templet. All världen lyder honom snart, och finnes där någon, som ännu trotsar honom, kostar det blod och lif. Thessalonikas färska blodbad talar bistra ord därom . . . Nu skriker kejsaren fram mot portarne till Herrens hus, Ambrosius står där såsom tempelvaktare . . . Nu ljuder hans stämma hög och kraftig: »Blod dryper af dina händer; så länge kommer du aldrig inom Guds dörrar!»

Och på biskopens vink slås förgårdens portar med dåm tillsammans midt framför den utestängde världshärskarens ögon . . .

Det är San Ambrogios och kanske Milanos skönaste minne. Alla de storartade processioner, som sedan dess dragit igenom dess portiker, alla de högtidsdagar, då de lombardiske kontungarne och de tyskromerske kejsarne här under tempelhalvvet satte den fräjdade järnkronan på sitt hufvud, de förblekna alla inför detta.

Ja, vid detta Milanos stolta frihetsminne, som fantasien i skymmande söndagskväll upprepade för mig där inne i det gamla templets förgård, försonade jag mig nästan med korsikanarens bild där uppe på dömens tinnar.

* * *

Men ur mina drömmar och vandringar i fantasiens rike väckes jag plötsligt upp af ett par högt diskuterande röster. Det är två italienare, som slagit sig ned i den lilla skymt af skugga, som finnes nedanför mitt fönster, och där resonnera om den politiska

situationen för ögonblicket. Deputeradekammare och skatter, Crispi och freden, Frankrike och Carnot och anarkister — allt tumlar om i deras liffiga debatt. Italienarne hafva knappast ännu hämtat sig efter det franska presidentmordet. Ännu frågar man sig, om det skall hafva några stora politiska följder med sig, om det skall rubba freden.

Ty freden älskar italienaren, ehuru ingen i Europa så som han dignar under »fredens välsignelser». Jag fruktar, att de italienska finansmännen snart icke kunna upptäcka några flere skatteföremål. Men af dem, som redan åstadkommits, äro åtskilliga snillrika nog.

Den, som t. ex. första gången köper en jernvägsbiljett i Italien, förvånar sig säkert öfver, att försäljaren begär 5 centesimi mera än taxan utvisar, och vädrar genast något af de bland de italienska jernvägsmännen tyvärr icke alldeles ovanliga »misstagen». Men denna gång är icke något sådant å färde; saken är helt enkelt den, att det är — stämpelskatt på jernvägsbiljetter!

Likaså förvånar man sig öfver det officiella utseende, som den allra minsta lilla affisch eller skylt har i Italien — alla äro de försedda med stämpel ungefär såsom en kunglig fullmakt eller ett fastebref. Har en hyresvärd fått ett rum ledigt och skrapar ihop sin bästa skrifkunskap och på ett papper ritar »Rum att hyra» — vips måste ett 5 cent:s stämpelmärke på, innan han får sätta upp sitt opus på sitt eget fönster. Och har värden i trattorian fått in någon extra ny korf eller dylikt och med underrättelsen vill fröjda en hungrande allmänhet, åter måste ett stämpelmärke fram.

Näst den ryska stämpelskatten på tändsticksaskar, torde den italienska skyltskatten med alla dess konsekvenser beteckna rekordet i skatteupppfinnareintelligens.

* *
 *

Ungefär lika krångligt, som det är att hålla reda på hvilka föremål som äro skattlagda eller icke, är det att hålla reda på hvilka pänningar som gå i Italien. I Schweiz gälla, som bekant, alla den latinska myntkonventionens olika myntsorter; där går vidare den rumäniska *leu*'en eller den grekiska *drachma*'n lika så väl som den franska *franc*'en. Men annorlunda är det i Italien. Där vet nu snart ingen människa, hvilka pänningar som gå eller icke, och det är ett gränslöst undersökande och skrapande hvar gång man lämnar fram en slant till likvid. Snart törs ingen taga annat än det dåliga italienska pappersmyntet, som för hvar dag sjunker i värde, men som ännu så länge har officiel giltighet. Hur länge är ej godt att veta. De mindre italienska silfvermynten skola helt plötsligt den 24 juli upphöra att gälla. Följden af denna finansåtgärd är den, att Schweiz redan vid straff af konfiskation förbjudit att föra italienskt mynt öfver gränsen, och andra grannstater följa kanske exemplet.

Endast den bankrutterande grekiska statens mynt tyckas i Italien vara fullgoda. Lika barn leka bäst.

* *
 *

Men hvad har det kommit att blifva för skrifverier, medan jag i middagshettan låter pennan raspa öfver

papperet? En blandning ser jag af allt möjligt, af målning och arkitektur, legender och skatter, jernvägar och pengar, allt möjligt och litet till . . .

Så är det, när man slår sig på skriftställerit, medan tankarne gå i sär i 30 graders hetta under Italiens höga himmel.

Milano 1/7 94.

IV. Seder och oseder.

»Nè di Vénere nè di Marte
Non si sposa nè si parte»

säger ett italienskt ordspråk, d. v. s. på fredagar och tisdagar skall man hvarken gifta sig eller resa.

Det har fallit mig in, att jag måtte hafva för syndat mig mot denna visa lefnadsregel, i så måtto nämligen att jag öfverskred Italiens gräns på en fredag. Ty huru nöjd jag än i många fall måste vara med min vistelse i Italien, kan jag dock icke dölja för mig själf, att jag i mera än ett afseende haft betydlig otur och aldrig lyckats få den där storartade, obeskrifliga, traditionella hänryckningen, som det är en plikt och en sedvana att hafva på Italiens jord. Det nutida Italien har med andra ord ännu icke blifvit för mig det himmelrike, som det varit och är för så många andra. Kanske är jag för kritiskt anlagd, kanske har hettan och det stränga biblioteksarbetet gjort mig en smula okänslig, kanske beror det också verkligen på, att man enligt den ofvan citerade gyllene visdomsregeln på tisdagar och fredagar hvarken bör inträda i det ena eller det andra himmelriket . . .

Huru mycken förargelse hafva icke t. ex. alla dessa vägvisare och försäljare af vyer förorsakat mig! Icke en minut kan främlingen i lugn få betrakta dômen eller Palazzo Vecchio i Firenze utan att omsvärmas af alla dessa parasiter, som rabbla sin inlärdallexa, äro öfvermåttan tjänstvilliga och öfvermåttan begifna på drickspängar. Jag vill nu icke tala om den eventualiteten, att man kommer med en Bædeker i hand. Bædekers röda permar äro för den italienske främlingsjägaren hvad villebrådets spår äro för jakt-hunden, och sannerligen den förre ger den senare efter i fint väderkorn. Är man icke själf det olyckliga offret, kunna de scener, som utspelas vid denna främlingsjakt, ibland vara löjliga nog. Jag såg för några dagar sedan en hedervärd tysk, som med sin röda Bædeker i hand hade stannat på Piazza del Duomo för att betrakta de härliga konstverk, som där te sig — åt ena sidan den lilla egendomliga kyrkan S. Giovanni med sina underbart arbetade portar, åt andra sidan den väldiga dômen och där bredvid dess fräjdade campanile. Men det var mycket oklokt och oförsiktigt gjordt, och det skulle min värde stamförvandt från »das grosse Vaterland» snart få erfara. Inom ett par minuter hade hans röda skylt gjort verkan; två af dessa officiella främlingsförare med gul plåt i mössan, trenne mindre officiella, två fotografiförsäljare och en geschäftsmakare i tändstickor stodo alla till hans förfogande med sina tjänster och sina varor. Först låtsade han icke märka uppvaktningen, men då man är medelpunkt i en mindre folksamling, faller det sig på längden icke så lätt att negligera den. Så viftade han omkring sig med Bædeker och uttömde

det tyska språkets resurser af kraftord, men ingenting hjälpte. Till slut måste vår man rymma fältet, och med hans konstnjutning var det slut för den gången. Och jag tror nästan han längtade hem igen; åtminstone lät det så på den ton, hvarmed han på kafeet midt emot, dit han flyktat, rekvirerade »zwei Bier!»

Och får man föga ro om dagen, så får man, hade jag så när sagt, ännu mindre om natten. Vid 10-tiden på aftonen börjar italienaren i allmänhet och gatuskrikaren i synnerhet att blifva vid full vigör. Och sedan skrikes det friska tag till bortåt klockan ett eller två, och mer än en gång har jag förskräckt rusat upp och trott elden vara lös eller något i den vägen, då det blott befunnits vara ett af de »oskyldiga» gatuskriken som väckt mig. Och ändock bor jag två trappor upp.

Vid tvåtiden begynner det ändtligen att bli lugnt, och lugnet räcker i jämnt två timmar. Ty klockan 4 (säger *fyra*) på morgonen börja klockorna i de otaliga kyrkorna och tornen att ringa. Jag har mycken respekt för religiositeten i allmänhet och för religiositeten här i Firenze i all synnerhet; men ingen makt i världen skall kunna förmå mig att tro, att den där ringningen klockan 4 på morgonen är absolut nödvändig. Och om den någonsin ville sluta! Gör den ena storklockan ett ögonblicks uppehåll, börjar genast för omväxlings skull en annan i en ny tonart. När det så hållit på kvarten ut, blir det ändtligen lugnt, man drager en suck af lättnad, lägger sig på bästa sofsidan och börjar just slumra till. Men innan dess är klockan half fem, och då tager ringningen vid på ny kula.

Trots politiska motståndares och andra belackares gensägelser vågar jag påstå, att min religiösa tolerans har varit oförvitlig. Men den har fått en svår knäck de här sista morgnarne.

* * *

Jag nämde ordet »politisk», och därmed är tanken naturligtvis genast inne på »tredje statsmakten», pressen, som af lätt förklarliga skäl intresserar mig en smula. Pliktskyldigast köper jag hvarje morgon de färska Firenze-tidningarna, men jag har rent ut sagt icke mycken fröjd däraf. Ty torrare och innehållslösare tidningar än de italienska landsortstidningarna till och med i storstäderna har man svårt att tänka sig, åtminstone om man är främling. Jag betviflar visst icke, att alla de många små diskreta och indiskreta notiserna från staden eller alla de långrandiga diskussionerna i kommunalråden kunna vara oerhördt intressanta för infödingen. Om blott synkretsen räckte ett stycke längre! Den italienska politiken måste nu naturligtvis de stora tidningarna följa med, kanske äfven den franska (Carnots mord betraktades t. ex. ungefär såsom en inre italiensk angelägenhet), men hvad därutöfver är... Från Tyskland har jag nu under fjorton dagar sett två (2) notiser i de florentinska bladen, från Ryssland en (1) — och det var för resten om ångbåtsolyckan vid Odessa, där en italienare spelade hufvudrollen — och att Skandinavien eller Sverige icke dykt upp inom horisonten, faller af sig själf. Det är därför också med en viss stolthet jag konstaterar, huru mycket längre den svenska pressen har hunnit.

Ett område, där man i Italien också, efter hvad det förefaller mig, är betydligt efter oss, är, så underligt det kan låta, biblioteksområdet. Kanske skulle jag, utan att göra mig skyldig till allt för stor nationel förhäfvelse, våga påstå, att detta till stor del beror på — besökarna. Ty sådan deras vetenskapliga nivå är, sådan blir nog också faktiskt biblioteksinstitutionen. Låt oss t. ex. en dag gå upp på det stora nationalbiblioteket i Firenze, ett af Italiens största moderna biblioteker. Då vi träda in, möter oss expeditionen, till utseendet fruktansvärdt lik kassan i ett bankkontor eller en postanstalt. Det slår emot besökaren en doft af affärslokal, men ingalunda af ett Minervas och musernas tysta hem. Och då vi gå vidare in i den stora eleganta studiesalen och blicka omkring oss, faller det öfver oss en känsla, som om vi befunde oss i en sådan där offentlig läsesalong eller ett bättre tidningskontor, och publiken påminner också fruktansvärdt därom. Kanske är jag mer än tillbörligt sträng i mina omdömen, men man får underliga tankar, då man i bibliotekets offentligt anslagna reglemente läser bestämmelsen, att ingen får utan särskildt tillstånd af vederbörande myndighet uttaga mera än två (2) böcker till samtidigt begagnande på läsesalen. Det måtte vara en månljus publik, åt hvilken man icke vågar anförtro mer än två böcker åt gången! Och hvilka lysande vetenskapliga studier, som måtte bedrifvas med dessa två volymer! Man tänke sig blott, att man uppe på vårt Carolina i Upsala möttes af ett stadgande ungefär så här: »Ingen må utan särskildt för hvarje gång inhämtadt tillstånd af det mindre akademiska konsistoriet samtidigt använda å läse-

salen mera än två (2) volymer» — men nej, det går inte att tänka sig. Och dock är jag alldeles öfvertygad, att nationalbiblioteket i Firenze haft sina randade skäl till den drakoniska paragrafen i sitt reglemente.

Helt annorlunda är naturligtvis förhållandet med de bibliotek, som hufvudsakligen innehålla handskrifter och i följd däraf så godt som uteslutande besökas af vetenskapsmän, såsom t. ex. Laurentiana eller nationalbibliotekets handskriftsafdelning. Dessa hafva alltigenom karaktären af vetenskapliga instititioner, och de högsta tjänstemännen, men också *endast* dessa, äro vetenskapligt bildade, delvis t. o. m. mycket framstående personer. I dessa bibliotek lider forskaren egentligen af två olägenheter. Den ena och kanske kännbaraste är den så godt som kompletta bristen på referensbibliotek, denna härliga inrättning, som man lär sig att rätt uppskatta först då man saknar den. Och den andra olägenheten är, att dessa bibliotek äro så oerhördt litet besökta — Italiens vetenskapliga filologer äro, som bekant, tämligen lätt räknade — och att i följd däraf de talrika tjänstemännen hafva så mycken tid öfrig till att högljudt diskutera sina privata angelägenheter, något som just icke är till gagn för den pinsamma noggrannhet, hvarmed handskriftskollationer måste göras. Det har ofta svidit djupt in i själen på mig att tänka, huru våra fåtaliga bibliotekstjänstemän där hemma i Upsala få jäkta och arbeta och ändå intet bättre begära än att få biblioteket utvidgadt och arbetet därmed förstoradt, om det blott lyckades dem, medan den talrika personalen här nere icke vet hvad den skall taga sig till,

och jag har ofta önskat de värda italienska bibliotekarierna och amanuenserna en smula mera att göra, i hopp att de då skulle hålla sig tysta under tiden...

Men det är egentligen högst orätt af mig att så här inför mina landsmän, om också i all vänlighet, förtala dem, som visat mig under mina handskriftsforskningar ett så välvilligt intresse och ett så stort tillmötesgående. Det är mig också särdeles kärt att till sist få betona äfven *den* sidan af det italienska biblioteksväsendet. Den skall för visso i sin mån stärka min längtan att snart få komma åter till Italiens härliga handskriftsskatter.

Firenze 20/7 94.

V. I italienska småstäder.

För de stora i världen får man ej glömma de små, och efter de bilder, jag i det föregående sökt upprulla från tvänne af det moderna Italiens storstäder, Milano och Firenze, och deras omgifningar, beder jag nu om benäget sällskap till ett par af dess småstäder. Vi skola på samma gång få andas en smula hafsluft på det Adriatiska hafvets minnesrika strand.

Redan i tredje århundradet före Kristus vardt det gamla umbriska *Ariminum* romersk koloni och snart därefter en af det romerska väldets hufvudpunkter på Italiens östra kust. Här möttes tvänne af Italiens stora stråkvägar, *Via Aemilia*, som sträckte sig rätt genom den nuvarande provinsen Emilia från Placentia till Ariminum, och *Via Flaminia*, som från Ariminum ledde till Rom. Betänker man vikten af dessa delvis ännu bevarade och begagnade, storartade

vägar, förstår man också, hvilken betydelse både i strategiskt och kommersielt afseende deras knutpunkt måste hafva ägt. Det nuvarande *Rimini*, som är bygd på den klassiska grunden af det gamla Ariminum, äger icke mycket kvar af dess storhet och betydelse — det är en vanlig italiensk landsortsstad på omkring 10,000 invånare och har icke ens fått äran att blifva hufvudstad i sin provins. Men det gömmer i stället från sin glansperiod minnesmärken, som vittna om svunnen storhet och om den ynnest, hvar med Romas förste, framsynte kejsare omhuldade det betydelsefulla Ariminum.

Det var en ljum lördagsafton, som jag med tåget anlände till Rimini. Egentligen gälde min resa grannstaden Cesena, i hvars bibliotek jag ämnade göra några små efterforskningar, men jag fann det treffligare att få tillbringa söndagen i frisk hafsluft — den som tillbringat en varm sommarmånad uteslutande i italienska storstäder känner dubbelt ljufheten af ett andetag riktigt frisk luft — och jag kom alltså att ställa min kosa till Rimini.

Och hafvet var också härligt! Längst ute på vågbrytaren, som skjuter ett duktigt stycke ut i hafvet och tycktes mig vara en pionier, pekande mot de drömda nejderna i söder på den motsatta stranden, tillbragte jag min söndagsförmiddag. Den friska hafsluften, det Adriatiska hafvets tusen minnen, forntids- och nutidstankar stormade in uppå mig — allt framkallade känslor, omöjliga att beskrifva, och gjorde de timmar jag dvaldes därute på vågbrytaren i Rimini till ett oförgätligt minne för lifvet.

Men Rimini har ej blott hafvet att bjuda besö-

karen, det har också sina minnesmärken. Främst bland dem måste väl Augustusbågen räknas, en högrest af pelare och gudabyster smyckad triumfbåge, som bygdes till ära för kejsar Augustus, då han låtit fullborda *Via Flaminia*, vägen, som förband rikshufvudstaden och Ariminum. En inskrift i väldiga kapitåler vittnade en gång både om triumfbågens föremål och om gifvaren — senaten och romerska folket. Men inskriftsstyckena hade under tidernas lopp gått i sär eller ramlat ned, och när man så en gång skulle foga ihop dem — hvilket man för resten gjorde på orätt sätt — föll det sig ej bättre än att stenen med ordet *populus*, folket, icke kom med dit upp på triumfbågens tinnar, och så låter inskriften än i dag senaten ensam trona däruppe vid kejsarens sida — folket sitter inmuradt i en tegelvägg på sidan om vägen. Det är alldeles som i verkligheten — folket hade förlorat sin betydelse, blott senaten kunde ännu en tid, åtminstone skenbart, hålla sig uppe vid kejsarens sida.

Den muraren har utan att veta det, lagt in en historisk tanke i sitt fuskverk.

Ett annat af de bygnadsverk, som Rimini äger kvar från antikens dagar, bär äfven Augustus' namn. Det är en af de vackraste romerska broar man kan tänka sig, gifven af Augustus och Tiberius åt det ariminska folket. Den solida bryggan, som trotsat tidernas stormar, är ännu i dag stor stråkväg och skall väl ännu i århundraden föra den umbriska landtmannen och hans varor öfver Marechia in till torget i Rimini, såsom den redan gjort i snart två årtusenden.

Det nutida Riminis stolthet har på de sista åren blifvit dess hafsbad, och i år tycktes verkligen besökarnes antal vara ovanligt stort. Jag vill hoppas, att detta förhållande i någon mån kan hjälpa till att snygga upp staden, ty det närbelägna hafvet har icke på långt när spolat bort all den smuts och all den för nordbon motbjudande och rent af oerhörda orenlighet, som är så vanlig i de italienska städerna i allmänhet och småstäderna i synnerhet. Det vore i sådant fall en god verkan af främlingsströmmen, hvilken eljes, såsom vanligt, har uppäggat befolkningens pänninglystnad och gjort den påflugen och obehaglig. Hos hotellvärdarne har Riminis nya egenskap af badort alstrat ett slags storhetsvansinne, som jag fick på ett kännbart sätt erfara. Intet pris anser man under badsäsongen högt nog för den sällsynta nåden att få disponera ett rum, och det fastän icke på långt när alla rum äro uthyrda. Jag hade på lördagskvällen gjort upp med värdinnan på ett hotell, som af allt att döma icke gärna kunde vara annat än ett af de allra tarfligaste, om ett rum för 3 lire. Då jag på söndagseftermiddagen skulle resa, befans rummet emellertid på räkningen upptaget till 4 lire 50 cent och på min hänvisning till den gjorda öfverenskommelsen fick jag till svar, att denna blott gälde natten, men nu hade jag också disponerat rummet halfva dagen och alltså kommo ytterligare en och femtio till. *Non intenda, signore . . . ?* På ren svenska kallas nu dylikt för skoj och absolut ingenting annat; tyvärr saknade jag motsvarande substantiver i mitt italienska ordförråd och hade således endast mycket ofullständigt tillfredsställelsen att låta de värda hotellmänni-

skorna i Rimini veta min åsikt om deras moraliska halt. Och det var nog skada, ty jag kommer kanske aldrig dit mera. Hvem vet?

Mitt sista intryck i det gamla Ariminum skulle dock ej blifva af denna nedslående art. Ty då tåget ångade ut från stationen, bredde sig med ens det vida Adriatiska hafvets blånande yta för min blick. Den nedgående solen göt sitt skimmer öfver dess vågor, trolskt och storartadt liksom den kultur, som för två årtusenden sedan blomstrade på dess stränder.

* * *

Efter en timmes färd befann jag mig i en annan af Emiliens småstäder, *Cesena*. Cesena har från antiken bevarat sitt namn (*Caesena*) så godt som oförändradt, men äger för öfrigt intet kvar, som minner om den klassiska forntiden. Dock, jag är orättvis — Cesena har ett bibliotek och ett härligt sådant med 4,000 mestadels praktfullt utstyrda handskrifter, och det är klassiska minnesmärken nog. Det var också till Cesenas bibliotek jag genast på måndagsmorgonen styrde min kosa. Det är ett minne från slakten Malatestas glansdagar och inrymmes tillika med ett litet museum och stadens gymnasium i en på 1400-talet för ändamålet ståtligt uppförd byggnad. Själfva handskriftssalen erinrar i hela sin inrättning i öfverraskande grad om den berömda handskriftsalen i Laurentiana i Firenze. Här liksom där upptages golfytan af ståtliga bänkar, vid hvilka handskrifterna äro fastkedjade. Det gör, åtminstone på mig, ett riktigt öfverväldigande intryck, hvar gång en codex under sådana för-

hållanden framtages. Nycklarne gnissla i de gamla låsen, de långa kedjorna rassla, så lösas de från den järnbalk, vid hvilken de äro fästa, och handskriften med dess fina, släpande ketting kommer i ens hand.

Direktören för biblioteket mottog mig med förekommande vänlighet och gjorde allt för att underlätta mina studier vid biblioteket. En besökare tycktes också vara ett visst *événement* för de goda bibliotekstjänstemännen — af journalen såg jag, att jag var den tredje eller fjärde i år... Allt för ansträngande måtte alltså expeditionen icke vara.

Det goda Cesena var för öfrigt likt alla andra italienska landsortsstäder: här och där ett vackert palats och en gammal kyrka, smala och krokiga gator, smuts i vederbörliga kvantiteter, tiggare i oändlighet och en liflig rörelse på hufvudgatorna om kvällarne. Högt öfver staden höjer sig en gammal medeltidsborg, numera till större delen öfvergifven; dess gråa murar och torn gaf åt det nutida Cesena en fläkt af poesi. Läger man härtill de nu mer i snart sagdt hvarje italiensk småstad oundgängliga bysterna af Garibaldi, Cavour eller Victor Emanuel eller alla tillsamman samt de vackra och skuggiga portiker, som löpa utefter en mängd af byggnaderna, så torde man hafva berört ungefär allt hvad lämpligen kan anföras om det gamla municipiet. På stadens enda mera »europiska» hotell kan, såsom Bædeker diplomatiskt yttrar sig om de italienska småstadsvärdshusen i allmänhet, den resande finna »åtminstone renlighetens enklaste fordringar tillfredsställda». Och längre får man här nere i allmänhet icke sträcka sina pretentioner.

VI. På klassisk mark.

På en mark så klassiskt antik som möjligt skrifver jag dessa rader. Orkestran till en antik teater såsom skrifrum, en af dess gamla senatorsbänkar till stol och en nedrasad pelare till bord — är det icke en situation, sådan som älskaren af antiken blott i sina mest romantiska drömmar vågar låta hägra för sin blick?

Jag är i det gamla Faesulae, den etruskiska staden däruppe på de branta höjderna, som behärska Arnodalen. Långt innan romarne där nere på slätten hade grundat den lilla koloni, som en gång skulle blifva den italienska kulturens medelpunkt, dvaldes häruppe bland bärgen den etruskiska odlingen i all sin fullhet. Ödemurarne af ett stort etruskiskt palats, mestadels raserade och blott på ett par ställen ännu bevarande sina ursprungliga konturer, resa sig för min blick . . . Vördnadsvärda minne från en kultur, som blomstrade, medan Roma ännu var en stad af barbarer och kanske knappast det!

Men det lilla Florentia växte. Det tillhörde den tid, som komma skulle, Faesulae tillhörde den tid, som gått. Den gamla etruskiska staden romaniserades visserligen — de härliga minnesmärken, hvilka nu resa sig rundt omkring mig, vittna till fylles där om — och det bevarade sin gamla egenskap af en hufvudort ofvanför den toskanska slätten. I hela antiken var Faesulae ännu storstaden i förhållande till det lilla Florentia, som halft bortglömdt låg vid dess fot. Men medeltiden kom och med den kom förstö-

relsen; Faesulae lades i grus, och invånarne flyttades öfver till Fiorenza, såsom den lilla kolonien därnere i dalen då kallades. Det är den gamla historien om den enes fall och den andres storhet.

Af det lilla Fiorenza var inom kort det stora, fräjdade, i mänsklighetens häfder så betydelsefulla Firenze; af Faesulae blef det lilla obetydliga Fiesole, som rufvar på sina minnen, tvåtusenåriga och än mer, och dit florentinaren om aftonen gärna gör en utflykt.

Och dit har nu också vandraren från Norden stält sin färd, och i den gamla romerska teatern drömer jag om svunna tider.

Fiosolos romerska stenteater kan på sin höjd förskrifva sig från den tidigare kejsartiden. I själfva Rom fans det före Pompejus' tid ingen fast teater; man bygde upp träteatrar och ref ned dem igen, då de användts. Till och med de rikaste romerska ämbetsmän, som med alla medel velat fästa sitt namn i folkets minne och vid folkets voteringseddor, hade aldrig hyst den djärfva tanken att bygga en stående teater. Pompejus, »den store», såsom romarne kallade honom, var den förste, som realiserade denna tanke, och under Augustus' tid följdes flere gånger hans exempel. Så fick Rom stående teatrar och fördömet hade så småningom sin verkan äfven i landsortsstäderna, municipierna, och så fick väl också Faesulae sin efter romerska begrepp lilla, efter våra begrepp tämligen stora teater.

I jämförelse med mången annan antik scen är den väl bevarad. Utgräfningen försiggick på sjuttio-talet och har skett med all den pietet, som en liten

landsortsstad förmår ägna åt det största minnesmärke, det äger åter från svunna storhetstider. Nästan hela det gamla åskådarrummet finnes kvar. Orkestran, arvet från den grekiska teatern, som på de romerska teatrarne förändrades till plats för de förnämligare åskådarne, är väl bibehållen, och därofvan höja sig sedan det öfriga auditoriets halfcirkelformigt ordnade sittplatser. Af scenen, *prosceniet* (ty scenen var, enligt antik terminologi, hvad vi skulle kalla fonden eller fonddekorationen) finnes icke så mycket kvar. Vackra och ädla resa sig emellertid hvalfgångarne, genom hvilka ingången gick såväl till åskådarrummet som till skådespelarnes »loger», tydligt ser man också formen på det antika prosceniet och fotställan till pelarne vid den där bakom varande ingångsporten.

Med en smula fantasi är illusionen fullständig... Jag ser en gammal romersk komedi, ett barn af en grekisk sådan, gå öfver scenen... Kanske är det ett af Plautus' mästerverk, kanske är det ett alster af en Terentius' eller en Caecilius' snille. Den ena fulltoniga, hjärtliga skrattsalfvan efter den andra ljuder från auditoriet, och när stycket är slut och uppmaningen att applådera låtit höra sig från prosceniet, då dånar till svar på detta »Plaudite» en bifallsåska från de tusentals åskådarne... Och genom purpurduken, som sväfvar öfver teatern i solig middagsstund, silar sig ljuset in i behagliga skiftningar och breder ett rosenkimmer öfver antikens värld och dess glada, lefnadsfriska folk...

Dock, fantasien för mig på villospår. När teatern i Faesulae stod i sin glans, då var den gamla goda komedien längesedan gammalmodig, då hade

atellaner och mimer eröfrat dess plats, och då hade också antikens en gång så glada och lefnadsfriska folk blifvit utlevadt och blaseradt.

Men i dylika stämningsstunder är det fantasiens rättighet och skyldighet att mana fram de glada bilderna och måla i de ljusa, varma färgerna.

Strax bredvid teatern resa sig lämningarne efter ett annat af de gamles älsklingsställen, baden, termerna. Såsom hvarje bättre landsortstad ägde äfven Faesulae sina termer. Almar och vinrankor frodas nu bland deras spillror, blott tvänne hvalfbågar och ett par af varmbassängerna, caldarierna, med deras sinnrika värmeledningar finnas ännu åter — de skymta genom vinlöfvet, då jag blickar upp från papperet. Bröd och bad och spel utgjorde i senare tider roma-rens enda lust och enda fröjd. Det är därför ett stycke af den senare antikens hela lif, sträfvan och traktan, som i detta ögonblick ter sig för min syn.

Men aftonen sjunker öfver det gamla Faesulae's öfvergifna teater och grusade minnesmärken. Kvällsvinden börjar fläkta sval, papperet vill ej längre ligga stilla på pelarblocket, de små ödlorna, som numera utgöra den gamla teaterns talrikaste besökare, kila hit och dit omkring mig, jag måste lämna min plats här nere i orkestran och draga mig in i den närbelägna trattorian. En italiensk aftonmåltid skall väl också smaka väl, innan jag anträder återfärden ned till Firenze.

*

*

*

Och här väntar mig en ny öfverraskning.

Den lilla trattorians trädgård har vågat sig ut

på yttersta branten af Fiesoles dominerande höjd och där nedanför ligger Arnodalen och Firenze, obeskrifligt sköna i aftonskimret. Till venster skymta Apenninernas åsar, rätt fram och till höger utbreder sig, här och där afbruten af vinranksklädda kullar, den toskanska slätten — *regio inprimis Italiae fertilis, Etrusci campi, qui Faesulas inter Arretiumque iacent*, såsom Livius definierar den. Och där nere i floddalens djup ligger Toskanas och kanske världens skönaste stad med alla sina stolta palatser, torn och kupoler... Månen går upp och bidrager att göra stämningen ännu mera trolsk; jag känner för första gången riktigt djupt, hvad en sommarkväll i Italien vill säga.

Hvilka minnen gömma icke dessa fält och kullar, som ligga utbredda för min syn! Här vältrade en gång Hannibal sina soldatskaror fram mot Italiens hjärta; där nere, där Arno slingrar sin fåra, red någonstädes fältherren själf med värkande hufvud öfver floden på den enda elefant han ägde kvar, och där greps han af den ögonsjukdom, som för alltid beröfvade honom hans ena öga. Och där fortsatte han tåget ned öfver den bördiga slätten fram mot Arretium och fram mot segern vid Trasimenus.

Och huru många af Roms och Italiens fiender hafva icke sedan dess på dessa fält kämpat om väldet öfver det gamla Etrurien! Den ena efter den andra af germanernas stammar svärmade fram här öfver; här ha spanjorer, fransmän, tyskar och italiennare stridt med hvarandra och inbördes.

Men ej blott blodiga minnen gömmer den näjd, som nu hvilar så fridfull där nere i månskenet. Den

mäler också en storartad hjältesaga om de härliga blommor, som den mänskliga kulturen här låtit spira upp. Brunelleschi's djärfva verk, kupolen på Firenzes döm, höjer stolt sin hjässa; det ärevördiga Palazzo Vecchio talar om den toskanska konststadens storhetsdagar; från hvarje vrå hviskas ordet *renaissancen*, kulturens pånyttfödelse.

Men medan min blick hänger fast vid landskapet där nere, är den enkla måltid, som trattorian i Fiesole kan bjuda vandraren, längesedan färdig. Uppassaren har redan en god stund väntat, att jag skulle ägna honom någon uppmärksamhet; kanske har han förstått mina känslor, ty han har varit finkänslig nog att icke störa mig. Väntan blir honom emellertid till slut för lång, och med ett artigt »*è pronto*» (det är färdigt) kallar han drömmaren åter till verkligheten.

Hvilken festmåltid höll jag icke den kvällen i ensamheten och i den anspråkslösaste enkelhet där uppe på Fiesoles höjder! Kanske berodde det på det goda Chiantervinet, som flöt så vackert ur den vassomflätade flaskan, kanske berodde det också på de friska, sköna frukter, som till sist radades upp framför mig. Men framför allt berodde det nog på den obeskrifliga stämning, som tvåtusenåriga minnen och en italiensk månskenskväll i förening förmå åstadkomma.

Blomsterflickan.

Kväll sjunker öfver Arnos mångbesjungna strand.

Uppe på Palazzo Vecchio glänser ännu tornspetsen i solskenet, och för dömens brunröda kupol, Brunelleschi's stolta snilleverk, har den försvinnande solguden ännu en stråle kvar. Men därnere på Firenzes gator och torg är det redan mörkt.

Det elektriska ljuset tändes, och på kaféet bredvid trattorian börjar det blifva lifligt. Det ena kottet efter det andra af glada italienskor och italienare slår sig ned vid sitt svarta kaffe eller sitt isvatten och glammar och skämtar. Aftonens svalka har kommit, och söderns barn börja att känna lifvets fröjd. Och de glömma både dagens hetta och arbetets id, både stundens strider och stundens motgångar, både skatter och trippelallians . . .

Ensam sitter jag vid mitt bord på trottoaren och läppjar på mitt kaffe. Likgiltigt betraktar jag, huru isbitarne den ena efter andra försvinna i den svarta drycken. Snart är den alldeles kall och drickbar till och med i det varma Italien.

Ingen känner mig, och jag känner ingen. Från alla håll når den välljudande italienskan mina öron; ett och annat förstår jag, det mesta är likt musik, där man ej hör orden.

Det kommer öfver mig en dysterhetens och öfvergifvenhetens känsla. Hvad skulle jag icke vilja gifva för att få höra ett ord direkt till mig, för att få känna en väns handtryckning!

Då skrider där en hög, smärt gestalt fram mellan bordet. Det är *la fioraja*, blomsterflickan.

Hon vandrar från det ena kaféet till det andra, fäster här och där en blomma på någon enslings bröst, får ett par soldi till gengäld och går vidare.

Hon har tusende systrar rundt i Italiens alla städer, men hon har bevarat kvinlighetens doft och blommornas poesi bättre än mången af dem. Hon är en Juno, men också en Minerva och en Venus... Hade hon som den fjärde trädt in i de tre gudinnornas täflan, hade den trojanske herden måst ge henne priset, ty hon hade förenat allas egenskaper...

Snart har hon fäst en stor, hvit ros på mitt bröst. Det är så enkelt och naturligt, som hade vi känt hvarandra sedan barndomen. Kanske tycker hon att jag ser ensam och dyster ut, ty hon kvittrar tillika några glada, uppmuntrande ord, innan hon vandrar vidare.

Några minuter hör jag fiorajans röst därinne från kaféet; så är hon borta. Mörkret har sjunkit djupare öfver Arnostadens gator och torg; Palazzo Vecchios torn har försvunnit i natten, blott dömens campanile skimrar med sin hvita marmordräkt i det elektriska ljuset.

Det är tid att gå hem. Men jag är ej ensam längre, ty den hvita rosen doftar på mitt bröst. Och den berusar mig med blommornas och kvinlighetens poesi, med minnet af hem och fosterland.

Firenze 7/7 94.

Vid Adriatiska hafvet.

Är det sant, att det är Adrias bölja,
Snabb och brusande, mitt öga ser?
Är det sant, att dessa vågor skölja,
Kanske Hellas' jord, förr'n sol går ner?

Böljan, hafvets djärfva dotter, känner
Inga gränser för sin fria färd.
Glad hon följer nordanvind, som spänner
Vingen ned mot söderns skönhetsvärld.

Adrias våg, som nu förbi mig svallar,
Säg, hvar tänker du till hvila gå?
Skall, när kvällens lugn till ro dig kallar,
Du min anings drömda nejder nå?

Skall du på din vandring öfver hafven
Kanske innan kvällen med ditt skum
Likt en gråterska vid frihetsgrafven
Skölja uddarne vid Actium?

Eller kanske dör din sista dyning
 Långt därinne bland Achajas sund,
 Där det unga Hellas' frihetsgryning
 Göt sitt guld kring Byrons sista stund?

Eller når du Elis' helga kuster?
 Har du förr vid tempelkransad strand
 Kanske hört pindarisk sång om duster,
 Molnomsvepta af olympisk sand?

Såg du skenet kanske från de salar,
 Där i sagans ljus vid festligt bord
 Äldringen från Pylos ännu talar
 Honungsljufva, visdomsdigra ord?

Mins du kanske, hur din blåa spegel
 Fordom med sin köl Antenor skar,
 Hur, när stormen hven i brystna segel,
 Du på Cæsar och hans lycka bar?

Adria, mins du . . .? Nej, för mina frågor
 Fins ej gräns och har ej språket ord,
 Ty hvart helst du vänder dina vågor,
 Slå de dock emot en klassisk jord.

Stolta haf, när dag har gått till ända
 Och ditt sista svall blott sorlar än,
 Då har främlingen från Nord måst vända
 Mot hyperboreisk nejd igen.

Tag då, bölja, som jag nu ser vagga,
Född af morgonbrisen, ut från land,
Tag på spetsen af din hvita fragga
Med en hälsning ner till Hellas' strand!

När vid piniens sus i sommarkvällen
Mildt du sköljer se'n hellenisk jord,
Hviska då, förrän du dör mot hällen,
Trånfull nordisk ynglings hälsningsord!

Rimini 22/7 94.

FRÅN ÖSTER

Pälkänes klocka.

Folksägen från Tavastland.

Genom Kostionvirtas smala led
Ut på Mallasvesi jullen gled. —

Blåa fjärdar öppnas för min syn,
Mörka åsar kyssa himlens bryn.

Granklädd udde stupar brant i sjö,
Sveper med sin skugga sund och ö.

Jullen glider fram, men på en gång
Tystnar tavastländske roddarns sång.

Och han hviskar just vid uddens stup:
»Mörka makter bo i insjöns djup.

Se dit ned! I en förklarad stund
Kanske ser du djupt på töcknig grund

Kyrkoklockan, Pälkänes klenod,
Som, förgäfves värjd med svärd och blod,

I det tjuguåra krigets brand
Sänkts till botten undan ryssens hand. —

Sägnen mälde, att fast ofvan jord
Aldrig mer hon talte malmens ord,

Hon på djupet låg som farans tolk,
Dödens siare för Finlands folk.

Dock, en mänskoålder svann, och glömd
Låg där klockan re'n, i djupet gömd.

Då man plötsligt hör en dyster dag
Djupt ur Mallasvesi klockans slag.

Doft hon ljuder som från dödens land,
Ringer dagen in vid Villmanstrand . . .

Så blir klockan tyst och glömd på nytt,
Tvenne mänskoåldrar redan flytt.

Ensam fiskare en natt då hör
Klockans klang i djupet nedanför.

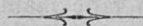
Dödens ringning domnar dof och matt,
När i morgon byts den långa natt,

I den morgon, då till harm och sorg
Blågul flagga ströks på Sveaborg . . .

Allt från denna dag af blygd och skam
Ingen dödlig klockans ljud förnam.

Men när seklets sol mot väster går,
Österns himmel mörk och hotfull står,

Och med bäfvan hvarje Finlands vän,
Väntar höra klockans ljud igen.»

Drömmerskan vid Wesijärvi.

Det bätar till intet att för den, som icke sett en tavastländsk insjö i sjunkande julisols trolska skimmer, söka beskrifva denna tafla, hvars egendomliga skönhet i alla fall icke låter sig beskrivas. Och den, som en gång skådat densamma, han behöfver ingen beskrifning för att bibehålla dess drag i minnet — han glömmet dem aldrig.

Står man på Kangasalas »Kejsarås» och skådar ut öfver landskapet, som likt en karta ligger utbredd djupt under åskådaren, med alla sina fjärdar, holmar och uddar, fästes blicken oemotståndligt vid Wesijärvis leende stränder och otaliga öar. Dit flyger också i kulen vinterdag hänryckt min tanke, och medan snön därute faller i täta flockar, låt oss sitta ned kring flammande brasa och lyssna till en saga ur lifvet, en saga som jag första gången hörde af en finsk väninna en sådan där underbar julikväll på Wesijärvis strand.

Öfver en af dessa härliga skogsåsar, på hvilka Tavastland är så rikt, hade vi en afton företagit en promenad. I den vackra villan på höjden, där vi såsom gäster hade sammanträffat, väntade man oss

icke ännu med supén, och då vi just befunno oss på en af de många smala uddar, som skjuta ut i Wesijärvi, beslöto vi att slå oss ned på stranden och en stund njuta af det tjusande natursceneriet, medan solen långt i nordvest sjönk mot horisonten och med sitt skimmer förgyllde Wesijärvis vågor och Kangasalas mörka, skogiga åsar i fjärran.

Min följeslagerska var en smärt, ljuslett flicka på ett par och tjugu år med dessa egendomliga, vemodiga anletsdrag, som man så ofta möter hos finska kvinnor. Vi hade ej länge varit bekanta, förrän vi blifvit förtroliga vänner — vi visste knappt själfva, huru eller hvarför . . . Aldrig förrän under min vistelse i finska bygder hade jag lärt mig förstå den fulla innebörden i den finske skaldens ord:

»Här du på lifvets stigar märkt nå'n gång
 Ibland de tusende, du där sett vandra,
 Hur af en okänd makt, ett inre tvång,
 En människa kan dragas till den andra?
 Man ser ett anlete, en röst man hör
 Och fångslas, glädes, vet ej själf hvarför.»

Men då jag nu satt där i julikvällen på den tavastländska insjöns strand och betraktade min finska väninnas karakteristiska drag, då blef det med ens klart för mig, hvari gåtans lösning bestod: det var Finland, det ljufva, vemodiga Finland med alla dess blåa sjöar och mörka skogar, all dess trohet och all dess sorg, som jag såg personifieradt hos denna Finlands dotter . . .

En kvällsbris drog öfver insjöns yta och kom vågorna att sorla mot stenarne vid våra fötter. Min

följeslagerska satt tyst, som förtrollad, och betraktade böljornas fantastiska lek.

Då vände hon sig plötsligt till mig och yttrade:

»Hvar gång jag skådar ned i Wesijärvis vågor, minnes jag sägnen om ungmön, som just här från denna udde, tjusad af vågornas trolska locksång, störtade sig i Wesijärvis öppna famn . . . O, det var ändå ett skönt, ett härligt slut . . .!»

Jag betraktade henne förvånad, men hon tycktes icke märka det, utan fortfor:

»Ja, hör ni icke, huru de locka och tjusa . . .? O, jag känner, att när en gång lifsledan blir mig öfvermäktig, då skall jag följa deras maning, söka friden i deras djup . . .»

Häpen visste jag ett ögonblick icke, hvad jag skulle säga. Där fanns då i detta hjärta ett dolt rum, hvars tillvaro jag hittills icke anat! Lifsledan, denna det nittonde århundradets pestsmitta, hade således hunnit ända fram till denna aflägsna vrå af världen, ända upp till den tavastländska insjöns skogiga strand!

»Lifsleda!» utbrast jag slutligen. »Ni är ung och kraftig och har lifvet framför er — och så talar ni om lifsleda, ni som har så mycket att lefva för! Där» — jag pekade på förlofningsringen på hennes hand — »där är ju en tingest, som talar om, att ni icke uppgifvit hoppet om lefnadslycka . . . Nej, väninna, tro mig, *lifvet är värdt att lefva!*»

Det var, som om hon icke riktigt uppfattat mina ord, då hon återtog:

»Jag har i all min tid varit en underlig och inbunden natur. I min barndom — mina föräldrar

bodde just här på den tiden — medan mina jämn-åriga tumlade om på ängen eller man hörde deras glada skratt däruppe på skogsåsen, satt jag här och lyssnade till böljornas sorl och lekte med kiselstenarne på stranden... Och under de klara, kalla vinterdagarne, när de andra på skidor susade fram öfver fälten eller stojade därefter på Wesijärvis blanka yta, då satt jag däruppe vid salsfönstret och betraktade, huru röken från pörterna i byn på sjöns andra strand steg mot skyn och slutligen försvann... Det var under allt detta, som Finland med all sin storartade enformighet växte fast i mitt hjärta... »Finland stod för min själ, det kulna, mitt torftiga, gömda, heliga fädernesland.» Den tiden hade jag något att lefva för: än skulle jag blifva en stor författarinna, skulle träffa mitt folks hjärta, sätta ord till tonerna som jag lärt af Wesijärvis böljor... Än skulle jag sprida ljus in i kojornas mörka vrår, låta upplysningens fackla låga i det ensliga pörtet på träskets strand... Än skulle jag blifva den Fridkulla, som enade Finlands båda tvistande nationaliteter, som i sin sång smälte deras båda tungomål till ett enda...»

Jag betraktade med oförställd beundran svärmerkan vid min sida, men hon fortsatte:

»Men där kommo snart andra dagar. Jag växte upp och blef äldre; tiden började komma, då jag skulle förverkliga mina stolta barndomsdrömmar... Jag gick där och väntade på inspirationens gudagåfva, men den kom icke... Kraften, som jag så säkert trott mig ega, ville icke framträda... Det blef mig för hvarje dag allt mera klart, att jag icke ens var en duglig medelmåtta... Med fasa såg jag alla mina

drömmar gäckade, mitt lifs mål förfeladt... Förstår ni nu, hvarför lifvet icke har något värde, hvarför Wesijärvis vågor äro så underbart lockande...?»

»Ja, jag kan måhända förstå det,» återtog jag, »men jag kan icke gilla edra skäl. Skulle lifvet icke vidare hafva något värde, därför att ni i ädla, men oförståndiga barndomsdrömmar ställt för stora kraf på detsamma? Skulle ni därför icke kunna uträtta *något* här i världen för det godas sak, för edra medmänniskor, för ert fosterland?»

Men med den till ordspråk blifna finska envisheten återtog hon:

»Lifvet har värde blott för den, som kan vara till någon nytta, som kan gagna på något sätt... Men jag kan intet, duger till intet... Ah, ni vet icke, huru det känns! Visst har ju äfven jag ett verksamhetsfält i lifvet — sedan två år tillbaka är jag ju lärarinna, men tusen andra kunna sköta den tjänsten bättre, samvetsgrannare än jag... Och fastän jag vet det, behåller jag min plats, icke af kärlek till kallet, utan därför att jag något skall göra... Är det ej så uselt, som något kan vara? Och hvad är mitt arbete värdt under sådana förhållanden? Intet, rakt intet... Jag går där i skolsalarne och känner mig fången och brottslig på samma gång... Och så längtar jag bort, långt bort, jag vet icke hvart... Huru jag grubblar och tänker, kommer jag till ingen klarhet, utan känner blott, att jag är oduglig, allt under det att min själ med alla sina tankar och intressen irrar omkring i främmande rymder, fåfängt sökande ett fäste...»

Det var utesägligt gripande att höra denna den

upprörda flickans halft ofrivilliga själsbekännelse. I och för sig är det ju icke något särdeles ovanligt, att ett sinne, som hoppats mycket af lifvet, plötsligt, då dessa förhoppningar grusas, känner alla fästen svika och lifvet blifva utan värde. Men åsynen af denna unga flicka med det speciellt finska lynnet, där hon satt på stenhällen vid stranden och med flammande kinder täljde sin själs saga, medan solen långt ned vid horisonten sjönk i blodröda skyar bakom Suinulas höjder — det var en syn, som jag aldrig skall förgäta . . .

»Och så kommer ångesten öfver mig, och jag kastar mig in bland världslifvets förströelser, blott för att slippa vara ensam med mina tankar . . . Men äfven där finner jag endast själförakt, tomhet, trötthet . . . Och så ser jag åter de där glittrande vågorna, som fresta och locka . . . Och samtidigt har jag en förnimmelse af, att lifvet *kunde* vara lika fullt, som det är tomt, lika rikt, som det nu är fattigt, om jag blott egde förmåga att tränga in i det . . . Men jag kan inte . . .!»

Jag ville afbryta hennes stötvis framvällande ordström, men hon tycktes nu nästan hafva glömt min närvaro.

»Efter en sådan Saulsstund kom en gång ett nytt uppslag i mitt öde. Det var en kväll lik denna, som just här nere vid Wesijärvis strand en röst hviskade i mitt öra, att jag var outhärlig för en annan varrels lycka . . . Väckt ur mina drömmar skådade jag upp och såg ett par trofasta ögon kärleksfullt blicka in i mina . . . Jag vet icke, huru det kom sig: jag kände för ett ögonblick en ny kraft fylla mitt hjärta

och lifvet åter få värde och mål... I nästa sekund kände jag mig famnas af ett par starka armar. Sedan dess glänser den gyllene trohetspanten på mitt finger... Det var en härlig tid, den första, som nu följde. Ett aldrig anadt lugn rådde i mitt hjärta, jag började åter att drömma som i barndomens dagar... Men det varade icke länge; de gamla, allt för berättigade tviflen på mig själf dök åter upp... Och till dem sällade sig nu ett nytt kval; i början som en stilla hviskning, men snart allt högre och högre hördes där en röst, som sade: hvad har du gjort, hur vågade du taga steget ut på ett område, det du icke är värd att beträda? Så blef den stund, då jag trott mig finna frigörelsen från min oro, i stället en källa till nytt lidande... Säg, är det underligt då, att jag kan som det högsta goda önska mig döden? Den skulle ju rädda mig från att göra en människa, kanske flere olyckliga...»

Hon såg upp och betraktade mig med sina klara, strålände ögon. Jag mötte så lugnt jag kunde hennes blick och svarade: »Ni talar syndigt, väninna!»

»Syndigt!» ropade hon. »Kan jag rå för, att slika tankar uppstå i mitt hufvud? Eller kan jag hjälpa, att de mörka tviflen icke vilja vika?»

»Ja, delvis åtminstone. Ty först och främst underskattar ni er egen förmåga och vill ej använda de krafter, skaparen gifvit eder. Lyd mitt råd, sätt in i edert kall det bästa ert väsen eger, och ni skall se, att under arbetet mycket skall klarna, att, om också på annat sätt, edra barndomsdrömmar skola fullbordas... Och så, när allt synes som mörkast, när hjärtat

vill krympa samman, fly till Honom, som är all god gåfvas gifvare... *Bed!*»

Det var en dödlig blekhet, som drog sig öfver hennes kinder, då hon försagd svarade:

»Det... det kan jag ej...!»

»Så försök dock, och ni skall erfara, att ni kan det... Och så, väninna, kan det vara eder till någon tröst om en medmänniska vill bedja med och för eder...?»

Hon vidrörde lätt min hand, och ur hennes ögon lyste en tacksam blick.

I detsamma ringde klockan däruppe i villan till supén, och vi gingo tysta uppför höjden.

Men för hvarje steg vi vandrade uppåt, hördes det lockande sorlet från Wesijärvis böljor allt längre i fjärran...

* * *

Andra dagen var min finska väninna, skenbart åtminstone, sig åter lik. Om det, som förefallit kvällen förut, yttrades icke ett ord. Och då jag bjöd farväl för att vandra vidare, var det åter det rent fosterländska i hennes lynne, som framträdde, då hon till afsked yttrade: »Glöm ej Finland!»

Men under remmen på min vandringsrensel hittade jag instucket ett papper med de två orden: *muistakaa lupaustanne* — minns ert löfte!

Jag har icke återsett henne sedan, men i kulen vinterdag flyger ofta min tanke bort till den olyckliga drömmerskan, hvars gripande själsbikt jag hörde i julikvällen på Wesijärvis strand.

Djävulshålan.

Långt uppe vid Pälkänevesis strand
I skimrande, sjörikt Tavastland
Naturen tornat med jätteflit
 På skogomkransad kulle
 Ett berg i den grå granit.

Fantastiskt hänga där block vid block
Som gjutna tillsamman, men hotfulla dock
Som skulle vid minsta stormarnes strid
 De störta tillhopa och krossa
 Hvart lefvande väsen därvid.

Därnere djupt under bergets stup
I kolsvart hålas djupaste djup
Har mänskoförförar'n i människohamn
 I urtidstimma danat
 Sin boning ur bergets famn. —

Jag stod där i sommarvarm junikväll
Och blickade ut öfver Finlands tjäll
Där strödda de lågo inför min fot
 Kring blånande Pälkänevesi
 Och trädde mitt öga emot.

Men högt på klippornas brantaste spets
 Där sjöng i kvällsolens glans en krets
 Af Finlands ungmör en hänförd sång
 Om fäderneslandet, sprungen
 Ur folkets hjärta en gång.

Och tonerna svepte i kvällens stund
 Sin skimmerslöja kring sjö och lund
 Och i aftondunklet där ljud ibland
 Till svar som ett sakta eko
 Från Pälkänevesis strand. —

Du unga Finland, se där ditt hopp!
 Låt sången stiga mot himlen opp
 Och svalla ut öfver sjö och strand
 Och sjunga i trolska toner
 Ditt enda fädernesland!

Men jorda djupt under bergens stup
 I kolsvart hålas djupaste djup
 Allt ondt, all tvedräkt, allt split och kif,
 Som mänskoförföraren sänder
 Att kväfva ditt unga lif!

Genom finska bygder.

Sommarbref från en resa i Finland.

I. Genom finska skärgården. En blick på Finlands forna hufvudstad. Ett besök i »Finlands Manchester».

Glittrande låg Ålands haf i junimorgonens trolska ljus. Den svenska skärgårdens yttersta utposter hade för en stund sedan försvunnit ur synhåll, och ångbåten plöjde nu de vågor, som skilja gamla Sverige från det ryska väldets yttersta utpost i vester. Den färden är öfverraskande kort; snart börja den åländska skärgårdens kala klippor dyka upp ur hafvet. De blifva allt flere och flere; här och där visar sig för ögat en bebyggd ort; det är vanligen en tullstation, och från dess tak svajar såsom en första påminnelse den ryska trikoloren . . .

Men ångbåten glider vidare framåt, än genom smala sund, än öfver väldiga fjärdar, där blott ett enstaka, rödglänsande skär här och där sticker upp ur vågorna. Så småningom blifver dock naturen mera leende, ju mera man nalkas det egentliga Finlands kust; snart börja till och med löfträden att visa sig, och när fartyget slutligen mellan fagra holmar och

grönskande uddar ångar in i Åbo hamn, då tror man sig nästan hafva återkommit till Mälardrottningens frejdade skärgård, den man 11 timmar förut lemnat.

Åbo gör också i förstone ett genomsvenskt intryck. Fabrikerna, som man vid inloppet i hamnen passerar, bära alla svenska skyltar, och gaminerna på kajen, som trängas om hvarandra för att få bära ens res-effekter, tala lika så god svenska som någonsin en sjåare vid Skeppsbron. Snart märker man dock, att man ej längre är i Sverige; vid närmaste hörn stannar man framför gatuskylten: den är på *tre* språk, svenska, finska och ryska. Det tredje af dessa språk står ännu sist, men det går genom hvarje finsk fosterlandsväns bröst i dessa tider en bäfvande fruktan, att det snart skall stå först och kanske ensamt ej blott på gatuskyltarne, utan äfven vid långt mera betydelsefulla förhållanden.

Den gamla finska hufvud- och universitetsstaden påminner i öfverraskande hög grad om vår egen gamla universitetsstad Upsala. Aura å, där den slingrar sig fram genom Åbo, har mycket gemensamt med Fyris. Åbo gamla domkyrka röjer ett starkt släggttycke med Upsalas före restaureringen, ja, till och med de öfvermåttan knaggliga gatorna med ett par rader tuktade trottoarstenar här och där återfinner man i Åbo. Emellertid är rörelsen på gatorna ofantligt mycket större i Åbo än i Upsala; spårvagnarne riktigt brusa fram mellan Slottsgatans husrader, droskorna ila i vildaste fart öfver de knaggliga stenarne, på det stora Alexanderstorget råder formlig trängsel kring salustånden — allt är i nästan feberaktig rörelse. Då tågar der plötsligt en afdelning af den i staden för-

lagda ryska militären i sin mörka, fränstötande uniform genom gatorna; det är, som om det för ett ögonblick lägrade sig en viss förlamning öfver det rörliga lifvet . . . Men det är blott för ett ögonblick; snart har allt återtagit sitt vanliga utseende, man skyndar gladt framåt och har så brådt, så brådt . . .

Jag nämde droskorna, och de eller rättare droskkuskarne förtjänade väl sitt eget kapitel. Främlingen ser nästan med rysning, huru de magra kamparne hetsas fram genom gatorna; i de smalaste gränder så väl som öfver de största torg, i gathörn och öfver broar, uppför och utför — alltid går det i samma brinnande fart, medan det rankiga åkdonet slänger mellan husraderna. Det var mig i förstone en gåta, att droskorna, trots spårvagnarne och trots den lifsfarliga framfarten, voro så mycket använda, men jag fick snart veta lösningen. Åkartaxan är i Finland särdeles billig; för 50 penni (36 öre) åker man i Åbo, hvart man vill, och i åtskilliga andra städer är motsvarande taxa endast 25 penni. Intet under då, att droskkuskarne hafva mycket att göra och måste åka i så förtviflad fart!

Att köra fort tyckes för öfrigt nästan vara en passion i Finland. Till och med liktågen, som eljes åtminstone bruka skrida sakta fram, fara här med brådskande fart. Jag trodde knapt mina ögon, när jag första gången i Åbo såg ett liktåg i fullt galopp åka fram genom gatorna och begravningsgästerna, väl komna utanför staden, formligen köra i kapp uppför närmaste backe. I dylika egendomliga excesser kan den nästan till ordspråk blifna finska trögheten och flegman understundom slå öfver.

En mycket intressant sak att studera vid en resa i Finland äro naturligtvis språkförhållandena och den ställning vårt eget modersmål här på andra sidan Bottenhafvet intager. I Åbo, hvilken stad dock är belägen i en genuint finsk trakt, är väl ännu hälften af befolkningen svensktalande, och nästan alla förstå svenska. Butikskyltarne äro både på svenska och finska, stundom endast på svenska, och inom presen äro de båda språken ungefär lika starkt representerade. Men när man med bantåget aflägsnar sig från Åbo, mötes man snart af idel finska namn på stationerna, och de påstigande passagerarne äro nästan uteslutande finstalande. Man känner sig plötsligen så ensam och främmande, och den känslan minskas ej, då man blickar upp och får se anslagen i kupén på — ryska.

Naturen är, då man från Åbo ställer sin kosa norrut, föga af hvad man drömt sig såsom äkta finsk natur. Torra, enformiga skogsmarker eller stenbundna backsluttningar aflösa hvarandra; här och där synes ett litet kärr, klädt med vajande ängsull, eller en med möda uppbruten, stenig åker, där hafren växer kort och tunn, och det hela påminner mest om någon af mellersta Uplands eller nordvestra Östergötlands skogsbygder. Först sedan man hunnit Toijala station, där Åbobanan förenar sig med Finlands norra stambana, börjar man finna något af den natur, som man väntat att få se i »de tusen sjöars land». Och när tåget slutligen efter 7 timmars färd — bantågen i Finland gå fruktansvärdt långsamt — arbetat sig fram till stationen i Tammerfors, har man redan hunnit att skåda ett och annat af dessa otaliga vatten-

drag, som göra Tavastland så oemotståndligt tju-sande.

Tammerfors eller Tampere, såsom dess finska namn lyder, är för närvarande Finlands tredje stad och torde väl snart vara dess andra. Det första intrycket man får af denna Finlands framtidsstad, om man ströfvar omkring på dess slingrande, dåliga gator, är imellertid, att man befinner sig i en öfvermåttan tråkig, illa bygd stad. Befolkningen är nästan uteslutande finsktalande; om man på gatan tilltalar någon på svenska, skakar han blott på hufvudet, mumlar sitt »*en ymmärre*» (förstår icke) och går vidare.

Men gör Tammerfors i förstone ett frånstötande intryck på främlingen, så visar det dock vid närmare påseende storartade syner för hvar och en, som med glädje helsar det unga Finlands sträfvan att följa de moderna kulturstaterna i kampen för framåtskridande och utveckling. Ty inom denna stad gömmes hvad Finland eger bäst af sin unga industri — Tammerfors är »Finlands Manchester».

Den plats, der Tammerfors anlagts, tyckes också af naturen vara danad till en de industriella anläggningarnes brännpunkt. Näsijärvi tömmer här genom en kort utloppså sin väldiga vattenmassa i den söderom liggande sjön Pyhäjärvi och bildar dervid en rad af starka forsar. Det skall hafva varit kejsar Alexander I, som vid ett besök i den då mycket obetydliga staden först fäst uppmärksamheten på, hvilken betydande kraft här låge obegagnad, och i följd af detta kejsarord uppväxte så småningom det ena industriella etablissementet efter det andra, så att Tammer-

fors för närvarande rymmer inom sitt område öfver 30 stora fabriker samt dessutom en stor mängd mindre.

Till en af de största bland dessa fabriker styrde jag en eftermiddag min kosa och trädde in inom det storartade etablissementets område. Som de finska fakrikerna i allmänhet äro stängda för besökande och det dessutom var söndag, var mitt hopp att få bese anläggningarna icke särdeles stort. Jag tilltalade emellertid en herre, som tydligen var något slags förman inom fabriken och som stod på den stora fabriksgården samtalande med några andra personer. Han svarade mig temligen kort och sträft och vände sig sedan åter om till sitt sällskap. Tonfallet i min röst måtte emellertid hafva frapperat honom, ty strax därpå vände han sig om till mig, frågande; »Är herrn svensk?» Och då jag bejakade hans fråga, var i ett ögonblick hela situationen förändrad. Med öfversvalande artighet bjöd han mig nu att följa med genom hela det stora industrietablissementet, lemnade mig alla upplysningar jag äskade och beskref alla fabriken's egendomliga detaljer; han tycktes göra sig en verklig stolthet af att visa en Sveriges son, hvad finsk företagsamhet kan åstadkomma. Det är ej det enda prof jag rönt på den kärlek till Sverige och svenskarne, som ännu lefver i finska bröst.

Tvärtom erfar man under en färd genom finska bygder dagligen och stundligen nya, rörande bevis därpå, och jag vill i ett följande bref tala närmare härom.

Den stora fabriken var ett linnespinneri och selsatte mer än tusen arbetare. Det är sålunda en verklig storindustri, som Tammerfors har att uppvisa,

så mycket mer som der finnas ännu större fabriker än den jag hade nöjet att bese. Arbetet går där nästan dygnet igenom sin jämna gång; strejker äro ett nästan okänt ondt. Aflöningsförhållandena tyckas ej heller behöfva gifva anledning till missnöje; enligt min följeslagares uppgift förtjänar en duglig arbetare ända till 35 mark i veckan och en arbeterska omkring 20. Lifsmidlen äro samtidigt i Tammerfors mycket billiga. Den socialistiska arbetarörelsen har heller icke vunnit någon terräng i Finland och äger också knappast några utsigter att framdeles vinna en sådan.

Det skulle blifva för långt att här beskrifva alla de storartade anläggningarna inom fabriksområdet, liksom jag ej heller skulle vara mannen därtill i trots af min följeslagares noggranna anvisningar. Må det vara nog sagdt, att af alla tecken att döma Finlands unga industri värdigt upptager täflingskampen med de stora kulturstaternas och synes hafva en glänsande framtid för sig.

Och nu nog för denna gång. I mitt nästa bref skall jag söka att lemna några skildringar från det härliga, sjörika Tavastland, sådant det ligger för min blick, der jag nu sitter vid det öppnade fönstret och ser glödande midsommarsol sjunka i Näsijärvis vågor.

Tammerfors 22/6 91.

II. Öfver sjöar och åsar.

Det var dagen före midsommaraftonen. Hettan kändes mera tryckande än vanligt på Tammerfors'

dammiga gator, och den intensiva röken från de med ved eldade fabrikerna föreföll mera besvärlig än någonsin. Med en känsla af djupt medlidande med alla dem, som i solig midsommartid måste dväljas inom den torra, rökiga fabriksstadens område, beslöt jag också snart att lemna »Finlands Manchester» och börja min färd genom Tavastlands tjusande nejder, öfver sjöar och åsar.

Och man behöfver icke begifva sig långt från Tammerfors för att mötas af äkta finsk och speciellt äkta tavastländsk natur. Med en af de små ångsluppar, som man anträffar nere vid hamnen, gör man blott en tur ut på Pyhäjärvi, och man skall strax med beundran känna och erkänna, att man befinner sig i »de tusen sjöars land». På en af dessa små, med passagerare alltid fyllda ångbåtar var det också, som jag lemnade Tammerfors. Händelsevis kom jag att under färden till en annan passagerare yttra ett par ord; mitt svenska tonfall rörde mig åter, och inom kort fann jag mig icke blott bekant med en trefflig finsk brukspatron, utan äfven inbjuden att tillbringa ett par dagar på hans vackra egendom vid Pyhäjärvis leende strand.

Den är ett gammalt odlingscentrum, trakten kring Pyhäjärvi. I hedendomens dagar firades här i de lummiga björkdungarne väldiga offerfester, af hvilka minnet ännu kvarlefver i namnet Pyhäjärvi, den heliga sjön. Och härifrån var det enligt sägnen också, som de beryktade birkarlarne drogo ut till Lapplands bygder; den omgifvande socknen heter än i dag Birkkala. Att sagor och sägner här fortleva i riklig mängd, säger sig själf: också är det alltid om något

gammalt äfventyr tavastlänningen sjunger sin vemodiga visa, där han i sin snipa glider fram öfver träskets vågor. Ty tavastlänningen sjunger, då han arbetar, sjunger, då han hvilar, hans drömmar äro sång, hans lif är sång, hans språk är sång.

Tjusande Pyhäjärvi, aldrig skall jag glömma dig! I augustimånens skimmer har jag seglat öfver glittrande Mälervågor; jag har glidit i sommarvarm juninatt öfver Båfvens silfveryta, men de förblekna, alla dessa minnen, inför minnet af den tavastländska insjön, sådan jag såg den i midsommarnattens trolska ljus. Klädda i den egendomliga grönska, som blandningen af björkskog och barrskog förlänar, speglade sig holmar och uddar i den lugna vattenytan; rundt kring stränderna på höjder och åsar flammade otaliga vårdkasar eller, som de i Finland kallas, kokkoeldar och spredo öfver nejden ett magiskt skimmer; här och der hördes ur skogsdungarnes djup en melodisk vallsång eller en af dessa vemodiga, oemotståndligt hänförande finska folkvisor. Man greps af förr ej anade känslor, och småningom sänkte sig omedvetet öfver sinnena den stämning, åt hvilken Finlands störste skald gifvit ett så fullödigt uttryck, då han i sin »Hanna» sjungit den finska midsommarens lofsång.

Men natten förgick så småningom, kokkoeldarne slocknade, och blott ett eller annat rökmoln höjde sig ännu mot den klara morgonhimmeln. Det blef tyst och folktomt några timmar därute på insjön och på dess stränder. Snart blef det dock åter lif och rörelse; den ena båten efter den andra plöjde Pyhäjärvis vågor, och alla voro de lastade med kyrkobe-

sökande. Det är särdeles glädjande att skåda, huru öfverfyllda kyrkorna i Finland både i städerna och på landet äro under gudstjänsterna. Måhända beror detta på befolkningens naturliga omedelbarhet, som låter de religiösa behofven starkare framträda; kanske beror det också därpå, att finnen särskildt i dessa kritiska tider lärt sig djupt känna och skatta värdet af sin kyrka och sin tro. Nog af, på farvattnen och vägarne råder på söndagsmorgonen det rörligaste lif, och det var en särdeles pittoresk tafla jag fick bevittna, då jag på midsommardagen med mitt vänliga värdfolk i dess egen ångslup anträdde kyrkofärden till Tammerfors.

Att för öfrigt beskrifva alla de pittoreska och tjusande taflor jag blef i tillfälle att skåda under min vistelse vid Pyhäjärvis stränder, vore helt enkelt omöjligt. En enda må omnämnas: det storartade natursceneriet vid Nokia. Vestra Tavastlands sjösystem tömmer här sin väldiga vattenmassa i Satakuntas smala, flodliknande sjöar, och utloppsselfven genomskär den höga åsen kring Birkkala kyrka. Mellan höga, skogsklädda branter bryter den skummande sin väg; djupt därefter brusar forsen med vildt larm; det skummar och fräser mellan de väldiga granitblocken på sidorna; fradgan stänker högt upp mot trädstammarne därofvänför; det hela är ett Imatra i smått. Mången påstår, att Nokia-forsen är lika sevärd som Imatra. Må därmed vara huru som helst, visst är, att den kvarlemnar ett oförgätligt intryck.

Oförgätliga voro för öfrigt alla de intryck jag medförde från Pyhäjärvis stränder, då jag slutligen

måste säga dem och mitt gästfria värdfolk farväl. Det var en solig, sommarvarm morgon. Framför mig låg Tavastland med alla sina sjöar, dalar och åsar, dem jag skulle besöka. Mina nyförvärfvade vänner följde mig ut på trappan, då jag nu skulle lemna dem och börja min fotvandring genom Suomis härliga land. De tryckte åter och åter till afsked min hand och hviskade med af rörelse darrande stämma ett hänfördt »Helsa Sverige!»

Den, som en gång från finska läppar mottagit den helsningen att framföra, han glömmer aldrig den stunden.

Mot sydost stälde jag nu min kosa. Landsvägen mellan Tammerfors och Tavastehus leder genom Kangasala och Pälkäne socknar öfver de frejdade åsarne vid Kangasala kyrka, Harjula och Onkkala. Ingen beskrifning af vyerna från dessa åsar torde väl öfverträffa den, som Topelius gifvit i den härliga i Finland ifrigt sjungna Sylviasången:

»Jag gungar på högsta grenen
Af Harjulas högsta ås;
Vidt skina de blåa vatten,
Så långt de af ögat nås.
Af Längelmävesis fjärdar
Där skimrar ett silfverband,
Och Roines älskliga vågor
I fjärran kyssa dess strand.

Och blå som en älsklings öga
Och klar som ett barndomshem,
Det gungande Wesijärvi
Sig stilla smyger till dem.

Och hundrade öar simma
 Allt uti dess vida famn,
 Naturens gröna tankar
 I blåa vågornas hamn.»

Den älsklige skalden har i dessa få rader skildrat alla dessa tjusande sjöar och fjärdar, som likt en karta utbreda sig för åskådarens hänryckta blickar. Oemotståndligt kvarhålles man af den fängslande synen, och man dröjer åter och åter för att söka fästa en ny detalj i minnet.

Så vandrade jag däruppe i Tavastland från ås till ås, från sjö till sjö. Och en sådan vandring är, äfven oberäknadt de härliga utsigterna, allt igenom angenäm. Landsvägarne äro öfver allt beröm: breda, jämna och välsköta. I Finland der järnvägarne ännu äro jembörelsevis få, äro landsvägarne också för samfärdseln af större betydelse än hos oss. Och på dessa landsvägar möter man icke dessa långa rader af landsstrykare, som i vissa trakter af Sverige äro en verklig landsplåga. De mötande äro i allmänhet vänligt allmogefolk, som helt gemytligt helsar sitt »päivä» (god dag) och med stort intresse skärskådar främlingen. Och går man in äfven i den tarfligaste stuga och begär en dryck vatten i sommarhettan, räcker husmodern genast åt den törstande vandraren den af Runeberg besjungna »stäfvan med kalja». Kalja är som bekant en speciellt finsk dryck, ett slags svagdricka, som i förstone med sin sura, nästan bittra smak kännes allt annat än angenämt för den ovane, men som snart genom sin förmåga att släcka törsten blifver en favoritdryck äfven för främlingen.

Man befinner sig nu i de gamla finska sagornas och sägnernas förlofvade land. Här är Kangasala kyrka med sin ryktbara, af K. R. Malmström besjungna »blodssten». På den stenen halshöggs, täljer sägnen, en gång en oskyldig jungfru. Innan hennes hufvud föll för bilan, skall hon hafva utropat, att till bevis på hennes oskuld den sten, på hvilken hennes blod flöt, evigt skulle drypa däraf. Stenen murades sedan in i en af Kangasala kyrkas ytterväggar. Där ser man den än i dag, och ständigt är det som ett fuktigt lager af lefradt blod kring den samma. Man gripes vid åsynen oemotståndligt af en underlig känsla, äfven om man icke längre vill förklara det egendomliga förhållandet med sägnens, utan snarare med kemiens tillhjälp.

Genom dessa sagofyllda nejder vandrade jag nu vägen fram och hann sent en afton för första gången Pälkäne på näset mellan sjöarne Mallasvesi och Pälkänevesi belägna kyrkoby. Liksom så många andra finska byar kan äfven Pälkäne kyrkoby upptaga täflan med mången svensk småstad både i folkmängd och i rörligt lif. Sommartiden, då den jämväl är uppfylld af sommargäster från Helsingfors, torde befolkningen rätt mycket öfverstiga tusen personer. Det är ett gladt, sällskapligt lif, som råder inom det lilla samhället, och jag hade icke vistats där länge, förr än jag var till fullo introducerad däri. En trefflig, svensktalande familj mottog mig med samma öfverflödande gästfrihet, som jag rönt på så många ställen i Finland, och de dagar jag tillbragte i kyrkobyn vid Mallasvesis strand voro också oblandadt angenäma. Och den utfärd jag med ett gladt, ungdomligt säll-

skap företog till den underbara Djäfvulsgrottan, hör till mina mest romantiska vandringsminnen.

Pirunkolo eller Djäfvulsgrottan är en af naturen danad, af väldiga, på hvarandra hopade stenblock bildad kulle med djupa grottor, hålor och gångar mellan granitblocken. Det hela gör ett öfverväldigande, nästan hemskt intryck, och man får ej förvåna sig, att folksägner låtit den onde sjelf här taga sitt residens. Det var en ljum, mild afton vi vandrade dit och klättrade upp på toppen af det höga stenkumlet. Det var så lugnt, så fridfullt och tyst rundt omkring; mellan alarne på stranden glimmade Pälkänevesis silfveryta, och det gråa stenslottet stod där så stelt och dödt midt i denna leende, färgrika natur. Då var det, som om det plötsligt strömmat lif äfven från den dystra granitborgen. Trånande ljud mellan klipporna en vemodfull sång. Det var några af de unga damerna i sällskapet, som uppstämde en af sin hembygds härliga folkvisor; de sjöngo om Tavastlands trolska skönhet, om Suomis tusen sjöar; de klädde trånaden efter den älskade i folkvisans smältande toner — denna folkvisa, där blotta orden med sina mjuka välljud äro musik:

»Tule tule, kultani, tule kotipuoleen,
Muuten minä menehdyn ikävään ja huoleen.
Voi minun lintuni, voi minun kultani,
Kuin et' tule jo?»

Den sången får man nog stundom höra sjungas äfven hemma i Sverige i öfversättning, och den prisas äfven då såsom underbart skön. Men det är intet mot att höra den midt ute bland Tavastlands

sjöar och åsar sjungas af finska ungmör på Suomis egendomliga, sjungande språk.

Det kändes frestande att glömma sig kvar däruppe i dessa trolska nejder, men slutligen måste jag dock fortsätta min vandring. Några af mina nya vänner, med hvilka jag under dessa dagar knutit bekantskaper för lifvet, följde mig ett stycke på väg. Då vi nu till slut måste skiljas, tryckte de varmt min hand, och åter ljödo mig till mötes de orden: »Helsa Sverige!»

Det var, som om våra hjärtans alla strängar hade vibrerat och funnit sin samklang i de båda orden.

Och en af de unga finska damerna följde mig ännu några steg och hviskade nästan skygt: »Helsa det gamla, kära Sverige!»

Jag tryckte hennes hand till tack och ilade bort. Det skymde för mina ögon, och jag tror, att det var en tår, som rullade utför kinden.

Ekenäs 6/7 91.

III. Genom södra Tavastland. Några dagar i svensk-finska bygder. Ett besök i Finlands hufvudstad.

Det var af mellersta Tavastlands sjöar och åsar jag i mitt senaste bref sökte gifva en låt vara svag och matt skildring. Ett par mil söder om Pälkäne börjar denna leende, äkta finska natur så småningom att försvinna; landskapet blir mindre kuperadt, sjöarne allt färre och färre, och blott Wanajavesis allt mera smalnande fjärdar följa vandraren ända fram till Tavastlands hufvudstad, det gamla Tavastehus.

Dock, dessförinnan har vandraren liksom i ett enda slag fått en sammanfattning af allt, hvad tavastländsk natur innesluter af storartad skönhet. Det är på det frejdade Wermasvuori. Landsvägen stryker fram öfver denna väldiga höjd och utgör därvid en enda oafbruten backe, en af de längsta jag någonsin skådat. Med möda arbetar man sig upp till spetsen af den flere km. långa vägen dit, men man glömmmer all möda, all trötthet, då man en gång kommit dit upp och ser landet flere mil åt alla håll ligga utbreddt som en karta inför åskådarens blickar — en karta med den skönaste färgläggning man kan tänka sig. Jag kan blott säga: res till Tavastlands åsar, res till Wermasvuori, och ni skall lära att älska Finlands natur, lika djupt, som jag själf lärt att älska den.

Kanske dröjde jag för länge där uppe på Wermasvuori, kanske hade jag redan förut glömt mig för länge kvar där borta i Tavastlands nejder, nog af, jag började nu inse, att jag måste påskynda min färd, och så mognade inom mig beslutet att icke vidare på någon tid gå till fots, utan använda gästgifvareskjuts. Min läsare, blotta tanken på detta olycksdigra beslut manar mig att gifva dig ett råd ur djupet af mitt hjerta: res till Finland, vandra bland dess sjöar och åsar, men — tag aldrig gästgifvareskjuts, åtminstone i Tavastland! Dyr kan man visserligen icke kalla taxan — den lyder på 14 à 18 penni pr km. och är således betydligt billigare än i Sverige — och snabbt kommer man äfven framåt, ty den gamla, svenska »bondlunken» tyckes vara absolut okänd för de sega finska kamparne. Men kärrorna! Jag hade blifvit på förhand varnad af finska vänner,

och dock vågade jag försöket. Må det vara nog sagdt, att det var första och sista gången jag anlidade gästgifvareskjuts i Finland, och det var ur det innersta af en i »djupet uppskakad» varelse jag uppsände en varm tacksägelse, då vi hunno gästgifvaregården, där skjutshållet slutade och där jag sedan måste stanna en dag för att sköta om mina sönderbråkade lemmar.

Det var en liten hemtreflig gästgifvaregård, såsom dessa vanligen äro i Finland; en jemförelse mellan de svenska och de tavastländska gästgifvaregårdarne skulle afgjordt utfalla till de senares förmån. Från ett af de små gästrummen, dit man hänvisade mig, hade man den härligaste utsigt öfver vajande fält och lummiga dungar, mellan hvilkas löfverk ett litet skogs-träsk skymtade fram. Inne i det lilla rummet var allt pyntadt och snyggt; på väggen hängde ett porträtt af kejsaren, men der stod icke »Rysslands kejsare» under det samma, utan »Suomen suuriruhtinas» (Finlands storfurste). Och som en illustration härtill låg på bordet en bok, som man i dessa dagar tillika med Nya Testamentet finner hardt när i hvarje finskt hem — professor I. R. Danielsons ryktbara arbete »Finlands förening med ryska riket». Och Nya Testamentet samt denna bok äro också de båda bästa exponenterna för de stora hufvuddragen i den finska folkkaraktären: *gudsfruktan* och *fosterlands-kärlek*.

Sedan jag efter färden på den finska skjuts-kärran någorlunda återstält min kroppshydda, fortsatte jag till fots vägen söderut. Utmed Wanajavesis stränder förbi Hattula gamla, egendomliga kyrka

slingrar sig vägen fram mot Tavastehus. Snart skönjer man det gamla, minnesrika slottets mörka konturer afteckna sig mot horisonten; långt i söder skymta Hattelmalas höjder, och de odlade trakterna rundt omkring vittna om att man nu nalkas det södra Finlands jämnare och bördigare nejder.

Tavastehus eller Hämenlinna, såsom det på finska heter, är som bekant Tavastlands hufvudstad och har på grund däraf, i trots af sin litenhet, genom sina offentliga byggnader, läroverkshus o. d. en viss storstadsprägel. Ehuru beläget i en genuint finsk trakt, gör Tavastehus nästan intrycket af en rysk stad; orsaken dertill är den stora ryska garnison, som ligger förlagd därstädes. Skall man någonstädes i Finland — Karelen naturligtvis undantaget — spåra inträdande förryskning, så är det i Tavastehus. Det språk man hör talas omkring sig på gatorna är mycket ofta ryska, gatu- och butikskyltar på samma språk möta ögat åt alla håll, och skaror af ryska soldatskepnader draga ideligen förbi. Man känner sig plötsligen till mods, som om man vore i Ryssland, och den känslan varar, till dess man kanske möter ett par flickor, som gladt samspråka på Suomis vokalrika språk, eller hör en arbetare vid den just pågående kyrkorestaurationen på renaste svenska ropa till ett par kamrater: »Kom ned, det är middagsrast nu».

Jag frågade under min vistelse i Tavastehus en finsk student, med hvilken jag blef bekant på ett kafé, om det icke kändes påkostande, ja rent af förkrossande, att så dag från dag se förryskningen gå framåt och bära så tydliga spår efter sig. Han sva-

rade: »Visst kännes det tungt; dock kan ni vara öfvertygad, att den skenbara russificeringen endast är på ytan, framtvingad som den är af den dagliga beröringen med den ryska militären. I botten äro vi alla finnar, och det må gå, huru det vill — *ryssar blifva vi aldrig!*»

Det låg en så öfvertygande skärpa i hans ord, när han uttalade de sista orden: »Ryssar blifva vi aldrig».

Af Tavastehus' sevärdheter blef jag för öfrigt blott i tillfälle att skåda den cirkusliknande kyrkan, åt hvilken man emellertid just nu står i begrepp att skänka en mera värdig form, samt det tilltalande perspektivet från kyrktornet öfver staden och nejden. Ett intensivt regn hindrade alla vidare utflygter, men jag kunde ej förmå mig att vara missnöjd däröfver — det hade ej regnat i Finland på fem veckor den dagen.

Såsom jag ofvan antydtt, börjar vid Tavastehus trakten att antaga ett jämnare och bördigare utseende, och åkerbruket blifver på samma gång mera betydande. I norra och mellersta Tavastland torde väl däremot skogshandteringen ännu kunna räknas såsom hufvudnäringen. Ett talande bevis härför ser man i trakten af Tammerfors. Står man en dag på Näsijärvis strand, ser man sjöns yta uppfylld af väldiga, norrifrån kommande timmerflottar, som, framdrifna med hästkraft, sakta närma sig sjöns södra ända. Timret drages der upp på en lång rullbana, på hvilken det af sin egen tyngd föres ned till Pyhäjärvis lägre liggande strand. Det är en egendomlig syn att se timmervagnarne, den ena efter den andra i långa rader, utan skönjbar drifkraft komma

framrullande den långa sträckan mellan de båda sjöarne och glida ned i Pyhäjärvis vågor. Der börjar åter flottfarten och fortgår, till dess timret vid Nokiaströmmens mynning ånyo lemnas åt sig sjelft och utför dess brusande forsar drifves ned i Satakuntas sjöar, från hvilka Kumo elfs skummande vågor föra det ned till kusten. Så hamnar det slutligen i Björneborg, hvarifrån det på fartyg sprides kring världen.

Det kunde tyckas, som om virket, när det slutligen efter alla dessa omlastningar på flotte och rullbana och efter alla dessa färder utför forsar och fall hinner ned till kusten, borde vara betydligt decimeradt, men så pass stor är omtänksamheten och ärligheten, att, enligt hvad en sågverksägare berättade mig, under hela den många hundra kilometer långa färden från Pihlajavesis och Ruovesis stränder ned till Björneborg högst *två* procent förkomma, hvaraf det mesta torde sjunka eller fastna i forsarne.

Att veden på grund af den ännu rikliga skogstillgången i Finland är särdeles billig, faller af sig sjelft. Också användes ved såsom bränsle icke blott vid en mängd fabriker och industriella anläggningar, utan äfven på ångbåtar och ångslupar, ja till och med på lokomotiven vid de finska statsjärnvägarne.

Och apropos de finska järnvägarne, har troligen mer än en resande förvånat sig öfver den nästan otroliga långsamhet, med hvilken bantågen i Finland fara fram. Orsaken därtill torde vara, att de finska järnvägarne byggts med förundransvärd prisbillighet, men att de i följd däraf icke erhållit den styrka och fasthet, som tillåter en någorlunda uppdrifven hastig-

het. Snälltåg finnas alltså icke i Finland, och hvad godstågen beträffar, får man, där en landsväg går utmed banan, mycket ofta se de finske bönderne med sina sega hästar och små, rasslande kärror köra kapp med tågen och till och med segra i kapplöpningen.

Den iakttagelsen gjorde jag också, då jag en regnig eftermiddag med bantåget lemnade Tavastehus och begaf mig några mil söderut för att där på en landtlig gästgifvaregård tillbringa natten och invänta gynsammare vandringsväder. Morgonen därpå sken solen klar och strålande, och på förmiddagen passerade jag gränsen mellan Tavastland och Nyland. Naturen blir nu allt mer och mer svensk, och blott det främmande språket på vägvisarne vid korsvägarne påminner vandraren, att han icke befinner sig i Sverige. Slutligen försvinner äfven *den* skilnaden: vandraren har kommit in i Nylands svenska bygder. Öfvergången från de finsktalande till de svensktalande trakterna är särdeles snabb; det är på sin höjd en gränssocken, där båda språken talas i egendomlig blandning, och så befinner man sig plötsligt midt bland en allmoge med ett betydligt renare svenskt modersmål än det man finner i mången i politiskt afseende svensk landsända. Underliga känslor tränga sig därvid ovilkorligen på en Sveriges son; det kännes så svårt att fatta, att man icke får kalla den vänlige landtmannen, som så gladt helsar sitt »god dag», för sin landsman, utan att man befinner sig i ett främmande land, inom området för den ryske själfherskarens spira . . .

Genom dessa Nylands svenska bygder stälde jag nu under några dagar min vandring. Hade man

redan förut mottagit den vandrande svensken med värme, möttes jag nu af en verklig entusiasm. Man gjorde allt för att visa sin kärlek till Sverige och svenskarne och sin tacksamhet mot det gamla moderlandet; den blågula flaggan, som man gömmer såsom en klenod, fick nu veckla ut sina ärofulla färger . . . »Finland har ingen flagga» — så sade man mig med ett vemodigt leende på läpparne.

Och så kom jag så småningom ned till Helsingfors.

Om Finlands hufvudstad kan man i korthet säga, att den, ehuru icke i egentlig mening någon storstad, dock alltigenom bär storstadsprägel. Dess gator äro raka och välbygda; på torgen och vid hamnarne råder den lifligaste trafik, och de breda, ståtliga esplanaderna prunka med palats, hvars likar man icke finner på så många ställen i Stockholm. Med få ord, Helsingfors är en stor, särdeles välbygd och vacker stad, och det är därtill en öfvermåttan *dyr* stad, så dyr, att min svenska reskassa riktigt darrar vid blotta minnet däraf.

Och detta är allt, hvad jag i hast finner mig böra säga om Helsingfors — hvartill skulle det tjena att beskrifva alla dess präktiga offentliga byggnader, såsom bankhuset, arkivet, Athenæum och universitetet, eller alla dess leende parker och treffliga utvärds-hus? Dock, innan jag slutar, ännu några ord, huru läsarens tjänare i Helsingfors så när blifvit tagen för nihilist.

Det var en kväll vid 10-tiden, som jag anlände till den finska hufvudstaden. Sedan jag i hast på ett hotell afbördat mig min packning, begaf jag mig

ut på en promenad. Då jag sneddade öfver Järnvägstorget, märkte jag, att en person följde efter mig, men jag fäste mig ej vidare dervid; på nästa gata visade sig emellertid den underliga figuren åter och nu betydligt närmare. Slutligen hann han upp mig och frågade, hvem jag var. Jag svarade naturligtvis icke, utan fortsatte min väg. Nu anhöll han mig formligen och hindrade mig att gå vidare. Förargad frågade jag, hvad meningen var. Min värde interlokutör presenterade sig då såsom — poliskommissarie och förklarade sig hafva order att genast häkta mig, om jag icke visade fullgodt pass. Af en händelse hade jag lemnat passet bland mina öfriga tillbehör kvar på hotellet, och under poliseskort fick jag nu nöjet att återvända dit. Då min nitiske poliskommissarie slutligen fått mitt pass i sina händer och stafvat igenom dess prunkande fraser, i hvilka »Kongl. Majestäts till Sverige och Norrige o. s. v. öfverståhållare uti kongl. residensstaden Stockholm» anmodade alla vederbörande att låta min värda person »fritt och obehindradt passera samt lemna honom skydd och bistånd i händelse af behof», lugnade han sig en smula, mönstrade mig ännu en gång och förklarade, att jag skulle få igen passet dagen därpå. Ännu var dock icke sista trumfen utspelad.

»Påteckningen kostar en mark, det går an att betala den nu», yttrade han. Som jag emellertid hade en svag aning, att påteckningen under förhanden varande förhållanden ingenting skulle kosta, och vädrade ryska förbållanden äfven härvidlag, svarade jag, att jag med mycket nöje skulle betala den fordrade marken — då påteckningen var gjord.

Den detektive gaf mig en sned blick, och så skildes vi.

Dagen derpå fick jag genom hotellvärden igen mitt pass påtecknad. Det var *utan lösen*.

Må det till Finlands heder sägas, att det var enda gången jag därstädes påträffat några spår af ryskt prejerisystem.

Om orsaken till den stränga passundersökningen erhöll jag på morgonen af hotellbetjäningen upplysning. Ryske kejsaren befann sig just på resa där- utanför i skärgården; alla hotell bevakades i följd däraf af detektiver, och man hade särskild order att bevaka alla, som kommo från Stockholm.

Det var en underlig hemlängtan, som härvid grep mig, en längtan efter mitt lugna, säkra, fria fosterland. O gamla Sverige, må Finlands öde aldrig drabba dig och dina söner! Må du vakna, medan ännu tid är . . .!

Det är min bön härborta på andra sidan Bottenhafvet, och det finnes här många, som med mig bedja den bönen.

Helsingfors, juli 91.

Studentpolitik.

Där drar genom trädens kronor
I kvällen ett sakta sus,
Och slingrande Vanajavesi
Försilfrar af aftonens ljus.

På kullen, där lindarne hvälfva
Sin snöande blomsterkupol,
Är samlad en ungdomsskara
Till fest kring gnistrande bål.

Väl femtio hvita mössor
Där vimla i ystert glam,
Och gyllene lyror blixtra
Emellan lindarne fram.

Ibland de unge en ende
Ses tankfull i skaran stå
Och bära på höghvälfd panna
Kokarden den gula och blå.

Men dröjande fram det träder
 Ur stojande, festligt lag
 En yngling med stolthet och vemod
 I knotiga finska drag.

Han lyfter från ljuslett hufvud
 Sin mössa med lyran i,
 Den lilla koketta lyran,
 Som skvallrar om fennomani.

Han höjer sin stämma. Den ljuder
 Från kullen kring åsar och sjö,
 Och borta mot Hattulas höjder
 Hörs ekot förtonande dö.

»Jag helsar dig, svenske broder,
 På Vanajavesis strand
 Välkommen till finska bygder,
 Till skimrande Tavastland.

Väl kunde jag känslor tolka
 Om seklers fostbrödralag,
 Väl kunde jag minna dig, broder,
 Med smickrande ord i dag,

Hur nejden, som här du skådar,
 I sommarens fagraste blom,
 Är vunen af dina fäder
 Åt odling och kristendom.

Väl kunde jag också berätta
 En gripande nutidssägn
 Om dystra varsel i öster
 Och sviktande lagars hägn.

Men nuets bekymmer och strider,
 Af dem ha vi nog hvar dag,
 Och forntida hjältesagor
 Dem känner du bättre än jag.

Nej, upp ur vår forntids minnen
 Och upp ur vår samtids strid
 Där spirar i ljusa drömmar
 Den hoppfulla nya tid.

Om den vill i dag jag tala,
 Dess stordåd tolka jag vill,
 Ty framtidens gryende segrar
 De höra ungdomen till.

I seklets blodiga morgon
 Bjöd skalden, till siare bytt,
 Sitt Sverige att idogt eröfra
 Inom sig ett Finland på nytt.

Fast redligt det värfvet I verkat,
 Dock mycket står åter än
 För Sveriges ungdom att sträfva,
 Förr'n Finland är vunnet igen.

Dock veten, I stån ej allena
 I kamp och i sträfsam id:
 För oss finnes också ett Finland
 Att vinna med möda och strid.

På Kolas isiga kuster
 Och rundt kring Arkangels strand,
 På snöigt Sibiriens tundror,
 I tschudernas ödsliga land,

Där dväljas, vi glömma det aldrig,
 En skara förutan tal
 Af finska bröder, som vänta
 Förlossning från mörker och kval.

Så bida vi vår Alexander,
 Vår segerherre, som går
 Med Finlands fana framför sig
 Och finsk kultur i sitt spår.

Och när han kommit, den store,
 Då stundar vår framtidsdag,
 Då träda vi stolte och frie
 Med fröjd i de stores lag.

Då gryr ifrån polens nejder
 Kulturens ljus kring vår jord,
 Där sida vid sida de vandra
 Dess mäktige kämpar i Nord,

Det nya, det stora Sverige
Från Sundet till Torneå elf,
Som har inom egna gränser
Eröfrat igen sig själf,

Och Finland, det unga, stora,
Som enat i segerns stund
Sitt ishafsfamnande rike
Från Bottnen till Behrings sund.

Det hoppet skall egga oss, broder,
I nöden till tröstelig strid,
Ge mod åt oss båda att vänta
Vår nya storhetstid!»

Där drar genom lindarnes kronor
I kvällen ett sakta sus,
Och slingrande Vanajavesi
Försilfras i aftonens ljus.

Och kårarne krusa dess yta,
Och glittrande insjövik
Den ler sitt bredaste löje
Åt svärmisk studentpolitik.

I Österväg.

Några resebilder från våra förlorade Östersjöprovinser.

I. En midsommarnatt på Finska viken. — Ett besök i Estlands hufvudstad.

Sångfesten i Åbo var slutad, och skarorna, som från olika håll samlats till den gamla Aurastaden, skingrades åter. Ångbåtar och bantåg voro öfverfyllda af resande, och det var endast med knapp nöd det lyckades mig att utan allt för lång väntan få en lägenhet till Helsingfors. Det var på sjelfva midsommaraftonen jag denna gång anlände till Finlands hufvudstad. De långa, vackra esplanaderna lågo nu temligen tysta och ödsliga; alla, som möjligen kunde, hade redan begifvit sig bort för att ute i det gröna fira »Johanneaftonen» — så kallar man i Finland midsommaraftonen — och nere vid hamnen lågo löfprydda ångare i beredskap att fortskaffa nya lustfarande.

Bland alla de annonserade lustresorna torde väl ångaren Oulu's hafva varit den intressantaste och på samma gång hafva samlat det minsta antalet deltagare. Den gälde Reval, och som jag just väntade på

en lägenhet öfver till våra förra provinser söder om Finska viken, beslöt jag mig för att medfölja. Allt lofvade, att resan skulle blifva så angenäm som möjligt. Vädret var strålande klart, vinden var frisk och prasslade så gladt i björklöfvet utmed Oulu's relingar. I början gick också allt efter beräkning; Helsingfors' tornspiror hade redan försvunnit utom synhåll, Sveaborgs gråa klippor aftecknade sig knapt längre mot horisonten, och blott den finska skärgårdens kala, rödglänsande klippskar skimrade rundt omkring. Då började plötsligt blåsten att tilltaga, och i söder steg en mörk molnvägg upp ur hafvet; den närmade sig mer och mer, och snart låg Oulu insvept i den tätaste dimma — det återstod intet annat än att kasta ankar och afbida morgondagen.

Det var en midsommarnatt! Vinden piskade däcket och slet bort den ena björkqvisten efter den andra; rundt omkring bredde töcknet det tätaste mörker, och mot ett par klippor i närheten hörde man vågorna brytas i vildt raseri. Och under tiden flammade därborta i Finland kokkoeldarne på höjderna och sinnade sniporna med glammande skaror fram på insjöarne, och hemma i Sverige kläddes majstängerna med löf och blommor och tråddes dansen i ljum midsommarkväll... Intet under då, att stämningen blef dyster därute midt på Finska viken i köld och dimma; ingen ville egentligen känna sig nöjd med en dylik midsommarafton, och den ende, som höll humöret uppe, en glad polack, hvilken reste en björk på fördäck och ville fira »Walpurgisnacht», fick just ingen med sig.

Så småningom svunno emellertid väntans långa

timmar, och vid 7-tiden på morgonen vågade kaptenen ändtligen lyfta ankar. Samtidigt skingrade sig också dimman, och Oulu kunde sedan obehindradt fortsätta sin färd. Vid 10-tiden började Revals tornspiror skymta fram vid horisonten, och hoppet att slutligen komma till Reval syntes sålunda gå i fullbordan. Men de goda Helsingforsboarne, som farit på »lustresa» till Reval och nu så godt som ögonblickligen måste vända om för att i rätt tid hinna tillbaka, voro det oaktadt icke fullt nöjda. Endast polacken var allt fortfarande vid briljant humör; fastän regnet forsade ned, som om himmelens alla slussar varit öppnade, fann han det hela mycket gemytligt, och hans jovialiska anlete, då han vänligt vinkade farväl, var den sista glada fysiologi, som jag såg den dagen.

Ty i Reval såg allt sorgset, betryckt och klafbundet ut — staden så väl som människorna. Det var en egen känsla att så där plötsligt liksom förflyttas från det nittionde århundradet in i medeltiden. Ty Reval bevarar mer än mången annan stad en ålderdomlig pregel; hus med modernt utseende äro mycket sällsynta, gatorna äro så trånga och smala, att de trotsa all beskrifning, samt slingra sig i de mest invecklade krokar; ordentliga trottoarer och hjälplig gaturenhållning saknas fullständigt, och på det hela taget kan väl staden icke hafva sett mycket annorlunda ut på den tid, då Klas Kristerson Horn här för första gången planterade Sveriges fana. Egentligen består Reval för öfrigt af två städer, den ena belägen på det höga Domberget och inrymmande slottet och aristokratiens hus, den andra belägen nedanför på stranden. Dessa båda städer hafva fordom understundom rent

af stått i fiendtligt förhållande till hvarandra och varit åtskilda genom väldiga murar, vallar och torn. Ståtliga lemningar af dessa befästningar tilldraga sig ännu den resandes uppmärksamhet och gifva en tydlig inblick i den makt och betydighet, som den gamla hansestaden en gång egde, men som också gjorde den till ett ständigt tvistefrö mellan de mäktige i Norden.

I förstone gör alltså Reval ett öfvervägande romantiskt intryck; man drömmer sig tillbaka till tider, då de revalske rådsherrarne vandrade upp för dessa samma gator för att svärja Erik XIV sin trohetsed eller då hertig Magnus' och ryssarnes härmassor kämpade med Horns och de la Gardies skaror på Revals vallar . . . Men så småningom förblekna dessa minnen; det romantiska försvinner, och man märker med häpnad, hvilket nydaningsarbete bedrifves inom den gamla hansestadens område. Det är visserligen intet nydaningsarbete i modern, vesteuropeisk mening, men det bedrifves i stället med en ifver och en konsekvens, hvars like icke är lätt att finna. Och yttringarna häraf möta en nästan ögonblickligen. Man behöfver blott stanna för att se efter namnet på en gata, och man studsar: i en stad med uteslutande eller åtminstone nästan uteslutande tysk eller estnisk befolkning äro gatuskyltarne endast på — ryska; på alla offentliga ämbetsverk och dylikt äro inskriptioner och anslag likaledes uteslutande affattade på ryska; ja till och med butikskyltarne, som dock gemenligen äfven äro på tyska, hafva alltid ryska språket med stora bokstäfver i främsta rummet. Man berättade mig, att i några af de baltiska städerne polisförordningen i detta afseende blott bestämt, att skyltarne

äfven skulle vara affattade på ryska; handtverkare och butikegare läto då på sina tyska och estniska skyltar med smärre bokstäfver måla den ryska öfversättningen. Detta förgrymmade naturligtvis högeligen vederbörande, och kort därpå utkom en ny polisförordning, som bestämde — storleken af de ryska bokstäfverna på skyltarne!

En annan gång var det en läkare, som djärfts att sätta namnskylden på sin dörr endast på tyska; böter och varning följde på hans oförsigtiga tilltag. Och om alla de varningar, suspensioner och afsättningar, som kommit lutherske prester till del för förseelser mot språkförordningarna, skulle uppräknas, skulle man säkert kunna fylla många sidor; till ett och annat just härvidlag hoppas jag sedermera att få återkomma.

Och liksom droppen, såsom ordspråket säger, genom att ofta falla hålkar stenen, så skrider också förryskningsarbetet långsamt, men säkert framåt. Ja, i mer än ett afseende går detta arbete för öfrigt icke heller långsamt; man häpnar öfver att redan finna så mycket ryskt och så få spår af något nationellt. Visst är, att våra föreställningar där hemma i Sverige om förryskningsarbetet i Östersjöprovinserna icke i någon mån gå upp mot den sorgliga verkligheten. Men så har det i Estland och Liffland icke funnits någon utvecklade nationalitet, som kunnat bjuda russificeringsförsöken spetsen; det estniska och lettiska folket, sedan århundraden bundet i tryckande lifegenskap, ur hvilken först ett ryskt herskarord lossat det samma, har aldrig bildat och skall väl mänskligt att döma ej heller någonsin bilda en verklig nation. Besjäladt af

en enda känsla, hat mot tyskarne-förtryckarne — har folket utan något egentligt motstånd underkastat sig russificeringen: det var ju likgiltigt, hvem man underkastade sig, då man i alla fall måste bära någons ok, och det ryska väldet var i början kanske till och med drägligare än de tyske godsegarnes. Först nu, då alla skolor börja att indragas eller förryskas, då de lutherske presterna trakasseras och förföljas, först nu har man, fastän för sent, börjat förstå sakens verkliga innebörd. Utan stöd af ett enigt, nationalitetsmedvetet folk hafva å andra sidan de tyske herremännen och borgarena icke haft mera än två utvägar: att underkasta sig och förryskas eller att utvandra, och båda utvägarne hafva flitigt användts. Så hafva alla omständigheter arbetat de ryska försöken i händerna, och erkännas måste också, att de ryska myndigheterna gått till väga med en klokhet och en konsekvens, som varit värda en bättre sak.

Och medan sålunda tyskan och estniskan alltmer trängas tillbaka och föraktas, arbetar sig ryskan fram till främsta platsen, och till och med infödde estländare börja nu göra sig en ära af att endast förstå ryska. Jag fick ett löjligt bevis därpå vid mitt första besök i Revals postkontor. Just vid ingången till det samma träffade jag en posttjänsteman och tillfrågade honom på tyska så artigt jag förmådde, hvar man kunde få uthemta ankomna bref. Först låtsade han icke begripa mig, och då jag ännu en gång i så tydliga och förbindliga ordalag som möjligt upprepade min fråga, utbrast han: »Nehmen Sie doch Ihre Mütze ab!», mumlade några ord på ryska och — vände mig ryggen. Icke bättre aflopp försöket hos en annan:

han svarade likaledes med en harang på ryska och låtsades sedan icke vidare om min värda person. Då äfven en tredje tjänsteman icke gifvit mig något besked, vände jag mig till en herre, som just höll på att utkvittera ett bref, och bad honom hjälpa mig, eftersom man här bland tjänstemännen tycktes vara så gästvänlig mot främlingar, att man icke ens ville begripa dem. Jag hade knapt uttalat ordet »främ-ling», förr än i ett nu allt var förändradt: *nu* förstod tjänstemannen tyska, *nu* visste han genast, hvar mina bref voro tillfinnandes; ja nu ville han till och med truga på mig bref, som icke voro mina . . . Men hade jag icke varit främling och ändock talat det språk, som alla bildade i Reval bäst förstå, skulle jag sannolikt ännu i denna stund varit utan mitt bref, för så vidt icke någon barmhertig människa velat upp-träda som tolk och till ryska öfversätta min önskan, hvilken tjänstemannen säkert mycket bättre begrep i dess tyska form. Och dylika exempel skulle kunna framdragas i oändlighet, men jag tror, att detta enda är talande nog.

Men på tal om russificeringen — ett sorgligt in-tressant ämne, till hvilket jag nog torde få osökt an-ledning att i alla mina bref återkomma — glömde jag alldeles att vidare tala om Reval, och dock förtjenar nog Estlands hufvudstad sitt särskilda kapitel. Då man nalkas densamma från sjösidan, gör den ett högeligen imponerande intryck: dess höga smäckra tornspiror och dess låt vara högeligen vårdslösade kyrkor i go-tisk och romansk stil vittna tillräckligt, att Reval åt-minstone i religiöst afseende ännu icke blifvit ryskt. Bland dessa kyrkor väcker särskildt Olai kyrkan upp-

märksamhet. Bygd redan på 1300-talet, har den flere gånger och senast 1820 härjats af eldsvåda och är efter den senaste restaurationen Revals modernaste och konstnärligaste kyrka. Mindre märklig till sitt yttre är Domkyrkan, hvilken emellertid genom de minnen den innesluter är för ett svenskt sinne särskildt intressant; under en marmorsarkofag vid altaret hvilar den frejdade Pontus de la Gardie efter sina djärfva bragder; icke långt därifrån finner man den graf, som gömmer Karl Horn, Revals modige försvarare mot Ivan den förskräcklige, och en annan grafsten bevarar minnet af ett annat i Sveriges historia bekant namn: von der Hoya — det är ingen mindre än Gustaf Vasas egen syster, som hvilar därunder. Midt emot domkyrkan ligger en annan intressant byggnad, Estlands riddarhus, uppförd i romansk stil och en af de få byggnader i Reval, som i någon mån liknar dem man vanligen finner i nutida städer af någon betydighet. Näst dessa byggnader och det gammaldags, underliga rådhuset med dess höga, spetsiga tak och dess smala, egendomliga, halft skorstensliknande torn tilldraga sig särskildt de många ruinerna den resandes uppmärksamhet. Reval erinrar i detta liksom i så många andra afseenden om vår egen gamla hansestad Visby, om också Visby på det hela taget kan betraktas såsom en verklig nutidsstad i förhållande till Reval. Några i konstnärligt hänseende så märkliga forntidslemningar som de i Visby eger emellertid Estlands hufvudstad icke; de mest storartade äro de tjocka, numera af trappor och gator genomskurna stadsmurarne och de höga, spetsiga, nu till alla möjliga ändamål använda försvarstornen.

Så eger Reval för turisten och särskildt för den svenske turisten oerhördt mycket af intresse, och en vandring genom Revals gator skulle alltså vara odeladt angenäm, för så vidt icke gatorna särskildt vid regnväder vore så obeskrifligt smutsiga och vanvårdade — det regnar, efter hvad man försäkrade mig, nästan alltid i Reval. Såsom det nu är, måste man använda åkdon, och kuskarne äro som bekant i alla städer med ryska förhållanden en verklig plåga. Redan den förste kusk jag använde efter min landstigning i Reval lyckades, trots all min försiktighet, att lura mig på 25 kopek, och alla de följande sökte troget följa hans exempel. Då man stiger ur åkdonet, får kusken genast en mycket intresserad min. Frågar man då, hvad det kostar, blir han ännu mera intresserad och mumlar en rotväska, som man i hvarje fall icke är i stånd att begripa; då den förtviflade främlingen sålunda icke kan få veta priset, tager han gemenligen upp ett mynt, som under alla förhållanden måste vara tillräckligt, och hoppas få tillbaka det öfverskjutande. Kusken tager då genast mycket artigt myntet, gifver derpå sin häst ett förtvifladt rapp och är på ett ögonblick försvunnen . . . Annorlunda går det, om den resande icke bryr sig om att fråga efter taxan, utan tager fram, hvad han anser ungefär vara det i taxan bestämda; kusken tager naturligtvis emot det, men kör icke, utan väntar och väntar; han liksom slukar portmonnän med ögonen, då man stoppar ned den i fickan; han tyckes räkna knapparne, då man knäpper igen rocken, och först då man vänder sig att gå, tyckes han ändtligen taga sitt parti och gifva sig i väg. Men efter den oemotståndlige, som han icke lyc-

kats lura, sänder han en blick, hvars talande innehåll icke kan med ord återgifvas.

Ett originellt sätt att lura till sig dubbel afgift försöktés för resten nyligen mot mig här i Hapsal, där jag just nu befinner mig och på den lilla estländska stadens drägligaste hotell skrifver dessa rader. Omedelbart vid min ankomst till hotellet betalte jag kusken, som skjutsat mig från hamnen, den i taxan bestämda afgiften samt försvann på mitt rum. Den gode affärsmannen grep ögonblickligen det gynsamma tillfället, gick direkt till — hotellvärden och begärde betalning för skjutsen. Lyckligtvis anade denne oråd och frågade mig om saken; under tiden hade den värde formannen omärkligt försvunnit.

Icke blott kuskarne, utan hela det estniska folket är för öfrigt känt för sin oärlighet. Det är betecknande nog, att vid en synod af de lutherske presterne i Estland, hvilken just hölls under min vistelse i Reval, en af landtpresterne föreslog sina embetsbröder att bilda en — försäkringsförening mot häststöder! En estländare lär nämligen omöjligén kunna se en häst, som för tillfället lemnats af sin körsven, med mindre än att han genast kastar sig upp i kärran och kör sin väg, och de estländske landtpresterne, som ofta måste fara ensamme på sjukbud o. d. ute i socknarne, lida helt naturligt stora förluster genom hästarnes oupphörliga försvinnande.

Men medan jag i hast nedskrifver dessa små historier, försvinner också tiden, och skymningen sänker sig djupt öfver det lilla Hapsals smutsiga gator. Jag hinner alltså icke i detta bref beskrifva det besök jag just nyligen gjort bland den i Sverige nästan förgättna,

svensktalande befolkningen på Estlands kuster. I mitt nästa bref skall jag försöka gifva en bild däraf. Det skall blifva en bild af det djupaste allvar och den sorgligaste verklighet, en bild, inför hvilken de dimmiga midsommarnattsdrömmarne och de obetydliga kuskhistorierna i detta bref skola förblekna.

Hapsal 29/6 92.

II. Bland glömde landsmän.

En dag, då jag vandrade på Revals gator, sammanträffade jag tillfälligtvis med en Dorpatsstudent, hvilken genast med förekommande vänlighet erbjöd sig att ledsaga mig, ett anbud, hvilket hvar och en, som en stund försökt att ensam leta sig fram på Revals slingrande gator, till fullo skall förstå att uppskatta. När vi så vandrade fram och tillbaka, samtalande än om Revals fornminnen, än om universitetsförhållandena i Dorpat, än om det stora oundgängliga, farliga ämnet, russificeringen, stannade han plötsligt framför ett litet oansenligt hus, som mest liknade ett magasin; han bad mig betrakta detsamma, och jag måste bekänna, att jag ej visade något vidare intresse. Då upplyste han mig om hvad det var, och jag studsade — det var svenska kyrkan i Reval!

En och annan gång hade jag visserligen hört, att det ännu skulle finnas en svensk kyrka och en svensk församling i Reval, men att på detta sätt återfinna det sista yttre minnet af svensk nationalitet och

svenskt kulturarbete i den stad, som dock i 150 år lydt under Sveriges spira, det hade jag icke väntat mig. Den lilla kyrkans inre är emellertid i hög grad tilltalande; genast då man träder in, tjasas man af den hemtrefliga, djupt andaktsfulla pregel, som det till sitt yttre så oansenliga templet i sitt inre företer. Åtskilliga minnen från den svenska tiden gömmas här äfven; i förstugan märker man två af de traditionella kyrkskeppen hängande i taket. De äro modeller till svenska krigsskepp på 1600-talet och bära ännu små urblekta blågula örlogsflaggor. I sakristian ser man i ett glasskåp modellen till den forna svenska kyrkan i Reval. Denna kyrka, som ännu finnes kvar och som är ett af Revals största tempel, är numera försedd med en grön kupol, som alldeles skämmer dess utseende, men som var nödvändig för dess nuvarande bestämmelse, ty den stora svenska kyrkan i Reval är numera rysk och tempel för den sig långsamt ökande skaran af »rättrogne» i Estlands hufvudstad.

Den svenska församlingen är naturligen numera icke stor; den belöper sig vanligen till 500 å 600 personer, mest sjömän och tjänstefolk från Finlands och Estlands svenskspråkiga trakter. Man har liknat den lilla församlingen vid ett såll: ständigt träda personer in och ut, och på några år kan hela medlemsantalet vara alltigenom förändrat. Denna lilla, alltjämt växlande församling skulle naturligen icke med egna medel kunna underhålla sin pastor, icke ens om man medräknar den lilla annexförsamling, som bildas af den midt emot Reval liggande Nargöns svensktalande befolkning; den behöfver det heller icke,

ty ur en för alla Revals lutherska församlingar gemensam fond tillfaller äfven den svenske pastorn ett arvode af 600 rubel årligen. Denna fond, »Gotteskasse» kallad, hvilken sedan århundraden varit de lutherska församlingarnas obestridda egendom, är emellertid nu till sitt framtida bestånd hotad. Hela denna historia om de trakasserier och angrepp, för hvilka denna kassa varit och ännu är utsatt, är för de härvarande förhållandena särdeles betecknande.

För några år sedan riktade guvernören öfver Estland sin uppmärksamhet på den stora lutherska fonden och lät verkställa några s. k. undersökningar. Resultatet blef, hvad man kunde förmoda: »Gotteskasse» förklarades icke tillhöra sin nuvarande innehafvare och indrogs utan vidare omständigheter. Så lätt skulle emellertid saken icke aflöpa: till och med för ryska förhållanden var tilltaget en smula öfverraskande, och bland Revals till allra största delen lutherska befolkning framkallade det naturligen en oerhörd uppståndelse. Svaret lät heller icke länge vänta på sig; under loppet af några dagar insamlades i Reval det ena tusentalet rubel efter det andra för att för tillfället ersätta förlusten, och samtidigt ingafs klagoskrift till Petersburg. Och märkvärdigt nog vann man åtminstone för ögonblicket rättvisa: vederbörande fann sig efter några månader föranlåten att tills vidare återlemna fonden åt de lutherska församlingarna och tillgripa lagliga former. En process anhängiggjordes alltså, men ännu efter flere års förlopp hvilat saken oafgjord, och det är mycket svårt att säga, huru det slutliga utslaget kan komma att utfalla. Under tiden sväfvade imellertid Revals lutherska församlingar i oviss-

het, om den fond, hvarur de sedan långliga tider aflönat sina präster, skall afhändas dem eller icke. Skulle processen aflöpa olyckligt och kassan indragas, torde det, mänskligt att döma, i samma ögonblick vara slut med svenska församlingens existens — en från flere synpunkter beklaglig eventualitet.

Besöket i Revals svenska kyrka och de underättelser jag lyckades inhemta om tillståndet inom den svenska församlingen därstädes ingåfvo mig mer än något annat lusten att besöka den svenska befolkning, som ännu här och där dväljes utmed Estlands kuster. Denna befolkning, en ringa, tynande kvarleva från den tid, då Sverige sände sina söner ut i österväg att bryta bana för kristendom och civilisation, har i Sverige blifvit märkvärdigt litet beaktad, och äfven bland bildade personer torde man kunna träffa mer än en, som icke ens hört omtalas tillvaron af desse glömde landsmän inom det ryska rikets gränser. Estlands svenska befolkning har för öfrigt sedan lång tid varit stadd i ständigt aftagande; på Dagö t. ex., där fordom nästan uteslutande svenskar bodde, fanns det ännu på 1860-talet ett eller annat tiotal personer, som talade svenska, men för ett par år sedan utgjordes de svenskspråkiges hela antal af två gamla gummor, och förmodligen finnes numera därstädes ingen lemning af svensk befolkning. Icke mycket bättre är förhållandet med Rågöarna, två små öar, belägna midt emot Baltischport. Deras kärfva, otillgängliga befolkning, hvilken påstår sig härstamma från Dalarne och som i sina stoltaste ögonblick ännu drömmer sig vara svenska undersåtar, har aldrig kunnat förmå sig att ingå äktenskap med den estniska befolkningen på

fastlandet, utan ständigt har Rågöbon sökt sig sin brud inom de båda öarnas område. De vanliga ödesdigra följderna af ett sådant tillvägagående hafva icke underlåtit att inställa sig, och det har redan gått så långt, att på Rågöarna af tio äktenskap åtta äro barnlösa. Fruktansvärdt drabbar en straffande Nemesis den järnhårda envishet hvarmed de båda små öarnas invånare velat trotsa naturens bud, och af allt att döma torde äfven här den svensktalande befolkningen gå en snabb undergång till mötes.

På Wormsö, en annan af dessa estländska öar med svenskt språk, har till alla de vidrigheter, hvarmed den isolerade befolkningen haft att kämpa vid bevarandet af sitt modersmål och sin nationalitet, sällat sig ännu en: russificeringen. För icke så länge sedan gick äfven genom den svenska pressen en notis, som dock torde hafva väckt föga uppseende, att Wormsö blifvit såld till ryska staten, en händelse, hvars genomgripande betydelse för öns svensktalande befolkning är lätt att fatta. Och denna tilldragelse hade föregåtts af en annan icke mindre märklig: en stor del just af svenskarna på Wormsö hade genom medel, hvilka aldrig torde blifva fullt kända, förmåtts att — öfvergå till grekisk-katolska läran. Djupt hafva de förledda sedan ånkrat sitt öfverilade steg, men för sent; det är med den ryska kyrkan som med lejonkulan i fabeln: alla bjudas att komma därin, men ingen har någonsin återkommit därur. Så torde äfven på Wormsö svenskt språk och svensk nationalitet vara dömda till förintelse.

Midt emot Wormsö ligger halfön Nuckö, hvilken genom en smal, ofta öfversvämmad landtunga sam-

manhänger med det likaledes af svensk befolkning bebodda godset Rickholtz på fastlandet och som genom ett icke särdeles bredt sund i söder är skild från staden Hapsal. Tillfället var därför särdeles gynsamt att vid mitt besök i Hapsal göra en utfärd till Nuckö, och jag bad alltså betjäningen på hotellet att tillsäga den första Nucköbo, som de kunde få se i den lilla staden, om min önskan att följa med honom ut till ön. En hel dag hade jag emellertid redan väntat, då en söndagsmorgon någon inträdde inom dörren; som jag antog det var uppässaren, brydde jag mig icke om att betrakta den inträdande, förr än jag plötsligen bakom mig hör ett kraftigt: »Goddag herrn». På en vecka hade jag icke hört mitt modersmål, och det var särdeles egendomligt att så plötsligen åter förnimma detsamma, om också i en mycket underlig dialekt. Jag vände mig om och stod ansikte mot ansikte med en man, hvars hela typ i förvånande hög grad påminde om en väderbiten svensk skärgårdsbo. Jag skakade hjärtligt hans hand och utbrast:

»Jaså, ni talar svenska?»

»Jo, ja' talar väl Nuckö-svensk», svarade mannen dröjande. Han var synbarligen generad för sitt sätt att tala svenska, och jag fick fornligen locka ur honom orden, hvilka jag ofta hade rätt svårt att förstå, liksom han å sin sida i början endast med svårighet kunde fatta, hvad jag menade. Slutligen hade jag dock lyckats klargöra för honom min afsikt att fara till Nuckö.

»Jaså, herren vill kyra (= fara) ut till Nuckö? Då kunnen I kyra i min båt, ja' hafver ein (= en) nu i gamla hamnen», svarade han, och därvid blef

det. Vi bestämde tiden, då vi åter skulle träffas och skildes så.

En stund därefter steg jag också ombord på hans båt. Båten var tämligen stor, och styrmannen själf med sitt kraftiga, väderbitna utseende ingaf förtroende; eljest skulle jag väl näppeligen vågat färden, ty för den starka, sydvästliga brisen vräkte Östersjön väldiga vågor in i sundet mellan Hapsal och Nuckö. En mängd Nucköboar hade emellertid besökt staden på söndagsmorgonen, och vi voro väl omkring femton personer, då vi äntligen lade ut. Svenska och estniska hördes i brokigt virrvarr, och jag måste bekänna, att då de goda Nucköboarna talade sins emellan och jag endast var åhörare, förstod jag af båda språken ungefär lika mycket, d. v. s. ingenting alls. Snart fick litet hvar emellertid annat att göra än att prata och höra på de andras prat; vi hade hunnit utanför den långa hamnarmen, och i ett nu bröt sjön med brusande kraft in öfver det lilla fartyget. Den smala masten knakade, de gamla, lappade seglen tycktes hvarje minut vilja brista, den ena brottsjön efter den andra yrde in i båten; snart gick vattnet till knäna, och de estniska gummorna i sina svarta söndagskläder sågo i hast allt annat än helgdagsklädda ut. Men borta i aktern satt min vän från hotellet i Hapsal utan att ändra en min i sitt ansikte; han grep hårdt om rodret och höll stadigt kurs mot den låga, sandiga Nucköstranden. Emellanåt nickade han åt mig med ett uppmuntrande leende och sade:

»Herren behöfver icke vara rädder. Jag hafver kyrt så hundrade gånger förut».

Och var räkningen riktig, så blef nu detta den

hundraförsta gången, ty äfven denna gång ankom den gode Nucköbon med sin båt och sina passagerare välbehållna, men genomvåta till ön. Vänligt bjöd han mig att stiga in i hans vid stranden belägna stuga för att torka mina kläder, och jag fick alltså genast vid min ankomst en inblick i den svenska Nucköbefolkningens lefnadsförhållanden. Och denna inblick blef, i samma mån den trängde djupare, af allt mer och mer nedslående art.

Det var en låg, eländig stuga, sådan man knapast träffar i Sveriges allra mest vanlottade trakter. Det enda rum, som stugan inneslöt, var på en gång familjens sofrum, kök och arbetsrum. Väggarne voro rundt om upptagna af ett slags trågliknande sängar, där stugans alla invånare, unga och gamla af båda könen, hade sina liggplatser. Midt på golvet stod en hyfvelbänk; ett stort klumpigt bord och ett par stolar utgjorde det öfriga möblemanget; golvet doldes under en förtrolig blandning af halm, sågspån och sopor. Man behöfde icke dröja där länge för att se, att det var i en armodets och eländets boning man inträdt. Och vid mina besök i öfriga stugor på ön gjorde jag den erfarenheten, att de flesta voro ännu sämre.

Hos befolkningen märker man äfven vid närmare bekantskap mycket få drag, som kunna på något sätt erinra om den svenska härstamningen — språket naturligtvis undantaget. Det är en foglig, medgörlig, okunnig och barnsligt naiv befolkning, som genom århundradens isolering och århundradens förtryck blifvit hardt när skygg och förlorat all själfkänsla. Har någonsin den förtviflade kampen för tillvaron, oför-

ändradt fortfarande generation efter generation, tryckt sin pregel på en befolkning, så är det på Nuckö-svenskarnes vemodiga, fårade anleten. Man skådar i förstone med förvåning dessa liknöjda miner och dessa slöa blickar, men har man rätt att vänta annat hos denna fåtaliga, i okunnighet och fattigdom försänkta allmoge, som i århundraden varit dömd att, omgifven af estnisk befolkning, föraktad eller miss-tänkt från de ryska myndigheternas sida, bortglömd i hemlandet och i saknad af egen levande nationalitetskänsla, föra en tynande, eländig tillvaro?

Men denna tillvaro skall nu, mänskligt att döma, icke blifva långvarig. Esternes antal på Nuckö är nämligen i ständigt stigande, svenskarnes i aftagande. Orsaken härtill är lätt att finna. För att kunna komma sig ut bland den omgifvande estniska befolkningen måste naturligen de svensktalande lära sig estniska, under det esterna icke göra sig mödan att lära svenska; följden blir, att i alla blandade äkten-skap båda parterna tala estniska, men endast ena parten svenska, hvadan naturligtvis samtalsspråket blir endast det gemensamma och barnen lära sig endast estniska. Därigenom är de svensktalande barnens antal i ständig minskning, och den svenska befolkningens lifsnerv är därmed afklipt. Nuckösvenskans lifskraft är för öfrigt redan bruten; denna underliga dialekt, som ännu för några år sedan erbjöd språkforskaren så mycket af intresse och som bevarat så många af fornsvenskans egendomligheter, får man nu blott höra ur en eller annan gammal gummas mun. Den bland männen och de yngre öfver hufvud numera gängse Nuckösvenskan är en vidunderlig rotväl-ska,

sammansatt af den gamla Nuckösvenskan, åtskilliga ord ur den nuvarande högsvenskan, uppsnappade ur böcker eller af sjömän, samt af tyska och estniska. Orsaken, att Nucköbon så förfalskar sitt språk, ligger i den djupt rotade föreställningen, att hans språk är sämre än de andra och att han liksom kommer ett trappsteg högre på rangskalan genom att tala något annat af de språk han hör omkring sig — en naturlig följd däraf, att han icke sett några andra svensk-talande än sina stackars föraktade likar på Nuckön och Rickholtz. Så skall troligen Nuckösvenskan allt mer och mer i sig upptaga främmande element och förmodligen slutligen uppgå i det blandspråk af tyska och estniska, som man stundom får höra på Estlands kuster. Och därmed skall det sista spåret af svensk nationalitet på ännu en af de estländska öarna vara försvunnet.

Om det gamla hemlandet, om Sverige och dess bebyggare, har Nucköbon blott mycket dunkla föreställningar. Visste han klart och säkert, att det finnes en ansedd och talrik befolkning på millioner människor, som talar hans föraktade, isolerade språk, skulle han helt visst med större mod och segare kraft upptaga kampen för bevarande af sin nationalitet. Nu har nästan hans enda förbindelse med Sverige bestått i den missionär, som Evangeliska fosterlandsstiftelsen för åtskilliga år sedan hitsände och som tvifvelsutan här bedref en välsignelserik verksamhet, hvars frukter ännu i dag utgöra den enda ljuspunkten på ön, men som genom stormiga väckelsescener och öfverspänd ifver ådrog sig det lutherska prästerskapets och de ryska myndigheternas misstankar samt måste lämna

ön. För sent kan man nu i Sverige ångra, att man icke, medan ännu tid var och innan russificeringsstormen bröt lös öfver Östersjöprovinserna, på något sätt sökt att utföra det kulturarbete bland våra isoleerade landsmän, som så lätt och utan stora kostnader skulle till oberäknelig välsignelse här hafva kunnat utföras. Om ännu på ett eller annat sätt något skulle kunna göras, är icke lätt att säga; dock är det, att döma af myndigheternas ängsliga misstänksamhet och det orubbligt konsekventa russificeringsarbetet, knappast troligt. Vi kunna icke längre med bästa vilja i världen skänka våra landsmän där ute något mera än vårt djupa deltagande.

I regn och oväder hade jag dröjt dagen ut på Nuckö; mot kvällen lyckades jag i en by erhålla en körsven, som skjutsade mig öfver den en mil långa ön tillbaka till landningsstället midt emot Hapsal. Man behöfde icke hafva den sorgliga erfarenhet, som jag denna dag erhållit, för att nu i den regniga kvällen finna anblicken af den låga, ofruktbara, nu dessutom till hälften öfversvämmande ön så nedstämmande och förtviflad. Min skjutsbonde satt där tyst och slö bredvid mig i kärnan; endast med möda kunde jag få ett samtal i gång. På sin brutna svenska talade han om öfversvämningen, om den stundande missväxten, om hunger och nöd . . . Jag försökte föra samtalet öfver på Sverige och svenska förhållanden. Då jag nämde Sverige, klarnade hans anlete upp ett ögonblick: det var ju där, som Boltzius bor; hade han blott råd, skulle han fara dit med sin sjuka flicka . . . Så började han åter tala om årsväxten, om omöjligheten att betala arrendet, om svält och sjukdom . . .

Då vi hunnit till stranden, frågade jag honom, hvad jag var skyldig för skjutsen.

»Åh, icke vill jag hafva något af herren; I ären ja ur Sverige, hvor missionären var från!»

Jag tryckte en rubel i min stackars landsmans hand och skulle gärna, om jag kunnat, velat gifva honom hela min blygsamma svenska reskassa...

Och efter mig ropade han, ännu sedan båten lagt ut: »Danke mycke', danke mycke'!»

Det var de sista ord jag hörde på Nuckö, be-tecknande nog i all sin korthet.

* *

Det var redan sent, då jag våt och uttröttad återkom till hotellet i Hapsal. Men det ville icke lyckas mig att sofva den natten; framför mig sväfvade åter och åter bilderna af denna glömda, föraktade skara landsmän, som i armod och okunnighet oundvikligen synes gå sin undergång till mötes.

Reval 2/7 92.

III. Kyrkliga förhållanden i Östersjöprovinserna.

Då jag i föregående bref sökte att gifva en bild af den i Estland ännu kvarlevande svenskspråkiga befolkningen, kom jag mer än en gång att nödvändigtvis beröra de kyrkliga förhållandena. Det finnes också för närvarande få trakter af världen, där de kyrkliga frågorna äro så brännande och striden mellan två olika konfessioner af så genomgripande betydelse som i

Östersjöprovinserna. Ty striden gäller där mera än den ena eller andra bekännelsen: visserligen är den religionsförföljelse, som i vårt århundrades sista decennier sättes i scen inom de baltiska provinsernas område, först och främst ett den ryska kyrkans energiska försök att öfverflygla den lutherska, men kampen gäller i denna stund faktiskt icke blott fortvaron af luthersk tro, utan öfverhufvud taget nationalitet och vesteuropeisk kultur i Östersjöprovinserna. Det finnes också intet område, på hvilket russificeringsarbetet bedrifves med sådan energi och järnhård konsekvens som det kyrkliga. Med fin urskiljning har man förstått, att just den religion, som ännu beherskar de djupa leden af Estlands och Lifflands folk, är det mäktigaste hindret mot förryskningen, och alla tänkbara resurser hafva därför tagits till hjälp för denna religions systematiska undanrödjande. Blefve blott en ringa bråkdelen af hela det mullvadsarbete, som på detta område bedrifves, bekant för den bildade världen, skulle säkert hela Vest-Europas deltagande uppmärksamhet riktas på våra förra provinser hinsides Östersjön. Men det är blott sällan en eller annan spridd underrättelse därom tränger sig fram till den europeiska pressen, och äfven i Sverige, där man helt naturligt mer än annorstädes måste djupt intressera sig för de baltiska provinsernas öden, har man knappt kunnat göra sig en föreställning om hvad de rådande förhållandena därstädes innebära. Det synes mig därför lämpligt att, innan jag i en kommande uppsats fortsätter att skildra en eller annan episod från mina resor i Estland och Liffland, här söka samla några intryck af de kyrkliga konflikterna därstädes.

Någon klar, sammanträngd, konkret bild kan jag i denna lilla uppsats icke hoppas att lämna; på sin höjd kan den till de små notiser, som en eller annan gång hitta vägen till svenska tidningar, foga några talande detaljer. Ty på intet område är det så svårt att inhemta några upplysningar som just på det kyrkliga; emedan vederbörandes uppmärksamhet företrädesvis är riktad åt detta håll, hysa nämligen alla en tvifvelsutänkt välgrundad fruktan att yttra sig i det farliga ämnet. Mycket måste man därför »läsa mellan raderna», äfven då någon halfhviskande för främlingen vågar lätta sitt hjärta, det må vara i en ensam järnvägskupé, en stängd ångbåtshytt eller en landtlig prästgård långt borta i Estlands eller Lifflands otillgängligaste sumpmarker.

Genast vid en järnvägsfärd genom de baltiska provinserna väcker det den resandes förvåning, att man här på ett område, som från Vest-Europa erhållit sin kristendom och som varit ett af de första att tillegna sig den lutherska reformationens frukter, ser den ena grekisk-katolska kyrkan efter den andra resa sina lökformiga kupoler. Det är ej blott i städerna man gör denna iakttagelse, nej långt ute på landsbygden. När man far genom de steniga moarne eller de sumpiga morasen, ser man ofta vid skogsbrynet en liten rysk kyrkas lätt igenkänliga former skymta fram. Det är det första yttre tecknet till Östersjöprovinsernas förryskning på det kyrkliga området. Att härvid så snabba resultat kunnat nås, det beror i främsta rummet på den makt, som i Ryssland betyder ännu mer än i den öfriga världen — pänningen. Vill man i en församling bygga en gre-

kisk-katolsk kyrka, lämnar staten genast frikostigt sitt understöd eller betalar rent af hela byggnadskostnaden; behöfver däremot ett af de gamla lutherska templen restaureras eller ett nytt byggas, får församlingen skaffa sig medel därtill bäst den gitter. De grekiska kyrkornas växande antal är under sådana förhållanden lätt förklarligt.

Det är för öfrigt icke endast vid kyrkobyggena, som rublarne visa sin makt; äfven vid anskaffande af församlingsmedlemmar spela de faktiskt en betydande roll. Att personer mot en kontant erkänsla af tio rubel låta »salfva sig» och införas i de »rättrognes» led, är något så vanligt, att man knappt längre fruktar att tala högt därom; den ryska kyrkan själf tyckes också finna det helt naturligt att frälsa de arme kättarnes själar genom att »sörja för deras lekamliga goda . . .» Förespeglingar om guld och gröna skogar saknas heller aldrig vid omvändelseförsöken. Ett färskt exempel från våra stackars landsmän därute på Estlands kuster är ett talande bevis härpå. Den stolta allmogen ute på Rågöarna hade länge harmats öfver att den årligen måste betala en liten afrad till en godsherre på fastlandet; beloppet var visserligen för den välmående befolkningen ingalunda känbart, men tillvaron af denna skatt retade den i alla fall. Kommo så ryske missionärer till de båda öarna. Desse fingo den lyckade idén att försäkra de goda Rågöboarne, att de skulle blifva fullkomligt skattefria, om de öfverginge till grekiska läran. Den otillgängliga befolkningen, som i förstone mycket kallt afvisat omvändelseförsöken, blef nu i hast medgörlig, och i ett nu mottogo 94 personer på den ena af de båda öarna smörjelsen, uteslu-

tande i hoppet att blifva den förhatade afraden kvitt. Sedan de väl blifvit »salfvade» och ingen återgång var möjlig, finga de imellertid med förskräckelse sina ögon öppnade: ett privaträttsligt förhållande ändrades naturligen icke genom deras religionsombyte, och nu, fastän för sent, begrepo de, att de blifvit grundligt lurade. Men den ryska kyrkan hade för evärdelig framtid vunnit 94 själar...

En och annan gång kunna dessa »omvändelser» med mutor och löften, så afskyvärda de i och för sig äro, få sin komiska anstrykning. För någon tid sedan häktades i en af de estländska städerna en äfventyrare, som begått någon ordningsförseelse. Då därvid hans religion skulle utrönas, gjorde man en märklig upptäckt. Det befans nämligen, att *han*, om någon, alldeles säkert tillhörde den grekiska kyrkan, ty icke mindre än tolf gånger hade han af olika präster låtit sig »omvändas» och mottagit smörjelsen, hvarje gång naturligen mot kontant betalning.

Till den baltiska befolkningens heder må emellertid sägas, att det numera knappast någonsin är andra än afsigkomne och förolyckade individer, som med mutor låta förmå sig att svika sina fäders tro. Andra medel än penningen hafva därför måst tillgripas, och sådana hafva ej heller saknats. Till de förnämsta bland dessa hör försvärandet att sprida och åtkomma luthersk litteratur. Äfven till den svenska pressen spred sig ju för ett par år sedan underrättelsen, att den lutherska kärnpsalmen »Vår Gud är oss en väldig borg» blifvit förbjuden i Östersjöprovinserna. Denna notis behöfver så till vida rättas, att psalmen ännu får sjungas vid gudstjensten och tryckas i de stora

psalmböckerna, men också endast där; i en mindre sångsamling eller separat tillåtes den ej vidare af censuren. Att trycka eller sprida mindre sångböcker eller uppbyggelseskrifter är för öfrigt numera ytterligt försvåradt. Det hände till och med för en tid sedan, att den gamla psalmen »Allena Gud i himmelrik» ströks af den välvisa censuren; där talas nämligen om »fröjd och frid», något, som endast en »rättrogen», men ingen lutheran kan äga...

Är det sålunda svårt att oantastadt få trycka luthersk litteratur, så är det ännu värre att kunna få sprida sådan. Ute på landsbygden, där man har långt till någon stad, har det förut varit vanligt, att prästen eller skolläraren försett befolkningen med dess behof af biblar, psalmböcker, uppbyggelseskrifter och dylikt. Nyligen har imellertid ett strängt förbud här emot utfärdats; ja, på sina ställen vågar man numera icke ens gratis utdela andliga och af censuren tillåtna böcker bland befolkningen. Jag såg på mera än ett ställe under mina färder på landsbygden, hurusom allmogens psalmböcker och biblar voro af ålder och nötning till ytterlighet smutsiga och trasiga. Gerna skulle de stackars människorna hafva velat skaffa sig nya, men det stod icke i deras förmåga. Och dylika upprörande ting kan man åter och åter få förnimma. Ännu finnes det visserligen landspräster, som äro djerfve nog att sälja eller utdela böcker, men de få vanligen dyrt plikta för sitt tilltag. Det hände för icke så länge sedan nere i en lifländsk landssocken, där det jämväl finnes en grekisk-katolsk församling, att den lutherske pastorn, som såg sin ryske kollega obehindradt försälja *sin* kyrkas litteratur, jemväl företog sig

att på nytt börja sälja och utdela böcker. Den ryske prästen lagade imellertid, att saken blef anmäld, och den lutherske kyrkoherden dömdes för sin förseelse till dryga böter. Samma vecka, som denna dom föll, lät ryssen emellertid pålysa, att bokförsäljningen hos honom framgent skulle fortgå som förut!

Religionsförföljelsen i Östersjöprovinserna riktar sig också alltid ytterst mot de lutherske prästerne. Att på allt sätt nedsätta desses anseende i befolkningens ögon och genom ideliga knappålsstygn göra lifvet för dem själfve odrägligt, det är det stora målet. Och för detta måls hinnande har man icke ens dragit sig att påkalla den eljest så fruktade pressens hjälp. Det finnes i Reval en estnisk tidning, *Walgus* (Ljuset), hvilken satt som sitt enda mål att nedsvärta och förlöjliga de lutherske prästerne. Det är en offentlig hemlighet, af ingen förnekad, att denna värda publikation utges med understöd af ett ryskt sällskap. I följd häraf har den kunnat sätta prenumerationspriset så lågt, att den i närvarande stund är spridd hardt när i hvarje estnisk stuga. Det gränsar till det otroliga, hvad man kan få läsa i denna tidning, hvars hela innehåll består af skabrösa novelletter, skandalhistorier och smädelser, alla riktade mot den lutherska kyrkan och de lutherske presterne. Men det oaktadt passerar *Walgus* ensam bland alla oanmärkt censuren.

I striden mot lutheranismen har man äfven förstått att begagna en af allmogens nödvändigaste böcker: almanackan. På estniska utgifves nämligen årligen i Reval en kalender, hvilken efter själfva kalendariet innehåller en mängd ampra berättelser och poem om de lutherske prästerne. Jag genomögnade en gång

i en estnisk bondstuga ett exemplar af denna präktiga almanacka. Rubriker, sådana som »Huru prästen och klockaren stulo en ko», »Huru Matts lurade kyrkoherden», »Girighetens lön» o. s. v., torde i någon mån klargöra innehållet i denna smutsskrift, som, författad med obestridlig formel talang och spridd i en väldig upplaga, så långt estniskt språk talas, utöfvar ett oberäkneligt inflytande. Ett stilprof ur den samma må här meddelas; det är slutet på en afskedspredikan, som kalenderns värde författare i ett af sina snillefoster låter en präst hålla till sin församling.

»Hören människor! För edra synders skull gå nu på eder Herrens ord i fullbordan: jag skall slå herden, på det att fåren må varda förskingrade. Ty man har anklagat mig såsom motståndare till rikets lagar, jag har blifvit dömd att mista alla medborgerliga rättigheter, och min färd går nu för lifstiden till Sibirien. Men jag är ej bedröfvad, utan skiljes från eder med glädje, och det af tre skäl: för det första, emedan I icke älsken mig, för det andra, emedan I icke älsken hvarandra, för det tredje, emedan Gud icke heller älskar eder. Ty om I hadn älskat mig, hade I gifvit mig större tillökning på min lön. Och om I hadn älskat hvarandra, hadn I ingått flere äktenskap och födt flere barn, så att jag hade haft mera förtjänst på vigslar och barndop. Och slutligen, om Gud hade älskat eder, hade han kallat flere bland eder till sig, och vid begrafningarna skulle mer hafva kommit i min ficka. Lefven nu för framtiden förståndigare! Amen».

Smutsiga nidskrifter mot kyrka och präster finner man visserligen i alla länder, men smutsigare och

med orenare politiskt bisyfte svårligen någonstädes. Och denna nōbla publikation passerar utan anmärkning den stränga ryska censuren, utkolporteras för en spottstyfver bland befolkningen, medföljer gratis till Walgus' alla prenumeranter, tränger med sitt gift in hardt när i hvar't enda estniskt hem . . .

Med så blanka vapen kämpar man konfessionella strider inom det ryska rikets landamären ännu i det nittonde århundradets sista decennium!

Det är imellertid icke blott på litteraturens fält man bekämpar de lutherske prästerne, det är än mer på det juridiska och administrativa området. Man har härvid ådagalagt en rent af förvånande skicklighet i att uttänka nästan oundvikliga tjänsteförseelser och sedan stränga straff för de samma. Under loppet af de senaste åren har den ena krångliga förordningen utfärdats efter den andra, såsom t. ex. påbudet om kyrkoböckernas förande på ryska, om stämpelmärken på dop- och vigselattester o. s. v. Denna sistnämnda förordning bereder särskildt stora svårigheter, enär somliga personer ega rätt till befrielse från stämpelafgift, och på pastorsexpeditioner i stora församlingar äro misstag nästan oundvikliga. Men dessa misstag medföra, så snart de gälla tre 80 kopeks-stämpelar, ämbetets förlust!

Värst af allt trakasseras imellertid prästerne såsom vigselförrättare. De förhållanden, som härvid spela in och göra de lutherske prästernes ställning så ytterligt vansklig, äro för den nuvarande situationen i Östersjöprovinserna så betecknande, att de förtjäna särskildt omnämnas.

På 1850- och 1860-talen ägde i Estland och Lif-

land åtskilliga omvändelser till den grekisk-katolska läran rum. Man tog det på den tiden icke så noga med dessa »omvändelser», så mycket mera som det under Alexander II:s relativt fördomsfria regering ännu var tillåtet att åter utträda ur den »rättrogna» kyrkan. De allra flesta af de »omvända» gingo också snart tillbaka till den lutherska kyrkan, läto åter inskrifva sig i församlingarna, begingo där nattvarden, läto viga sig och döpa sina barn af lutherske präster, med få ord uppträdde och behandlades i allo såsom lutheraner. Men desse s. k. reconfitenter skulle blifva af en ödesdiger betydelse för den lutherska kyrkan i Östersjöprovinserna. Då för några år sedan ett strängt förbud utfärdades för lutherske präster att viga kontrahenter, som icke båda tillhörde lutherska kyrkan, eller att döpa barn af sådana föräldrar och tillika den principen fastslogs, att ingen kan öfvergå från den grekisk-katolska kyrkan till annat kyrkosamfund, blefvo desse reconfitenter en tacksam jordmån för de lutherske prästernes vedersakare. Ty om det för en luthersk präst är omöjligt att veta, om någon, som af allt att döma verkligen tillhör hans församling, icke möjligen någon gång kan hafva låtit smörja sig af en rysk präst, är det naturligtvis en ännu större omöjlighet att få veta, om hans fader eller moder tilläfventyrs någon gång kan hafva på detta lättvindiga sätt ombytt religion. Enda sättet för de lutherske prästerne att undgå förseelser mot denna förordning vore därför att öfver hufvud taget aldrig förrätta någon vigsel eller något barndop. En mängd präster hafva också under det sista året anklagats för att hafva vigat reconfitenter. Det första bland dessa mål, som genom-

gått alla instanser, fick just, medan jag vistades i Dorpat, sitt slutliga afgörande; det var en framstående, allmänt afhållen gammal prästman i södra Liffland, som skulle hafva vigt ett par, där mannen en gång öfvergått till grekisk-katolska läran. Domen lyder på tre års förvisning till Sibirien . . .

Det är dystra framtidsutsigter, som genom detta prejudikat öppna sig för prästerne i de baltiska provinserna — det är utsigten att nödgas den ene efter den andre utbyta hemlandets jord mot Sibiriens tundror.

Och så skall det ännu i vårt århundrades afton finnas kristne martyrer. Ty mellan den martyrdöd, om hvilken den äldsta kyrkans historia talar, och en förvisning till Sibirien är skilnaden så godt som ingen; ja, det är fråga värdt, om icke den förra må betraktas såsom ett mänskligare straff än den senare.

Men här såsom alltid skall det gamla ordet, att »martyrernas blod är kyrkans utsäde», bevisa sin sanning. I Östersjöprovinserna liksom på så många andra ställen hade tyvärr den lutherska kyrkan i mer än ett afseende försjunkit i död formalism och dess tjänare mera vinnlagt sig om lärans renhet än om det kristliga lifvet inom församlingarna. Här kommo hem-sökelsens och förföljelsens dagar med en välbehöflig väckelse och en välgörande rensning. Slagget söndras snart ut, församlingarna slutas fastare tillsammans, befolkningen lär sig att värdera sin fäderneärfda tro, och måhända skall rent af dess nationella motståndskraft småningom spännas. Af allt att döma skall den baltiska kyrkan, tvärt emot hvad dess förföljare hoppats, håller icke sakna unge, kraftige män, som våga att

träda i de förföljdes och förvisades ställe, ehuru utsigten att ernå samma öde hägrar för dem. De göra ett egendomligt, vemodigt intryck desse unge Dorpatteologer. Ett betryckt, förstämmt utseende präglar deras allvarliga drag. De veta, hvilken fruktansvärd strid de gå att möta, striden med dem, som makten hafva i världens största rike. De veta, att ständiga trakasserier och förföljelser vänta dem, att kanske deras bana kommer att slutas i Sibirien. Men kärnan ibland dem går dock lugn och beslutsam sitt kall till mötes. De förtjäna, om någon, hela kristenhetens innerligaste deltagande och varmaste förböner.

IV. I en f. d. svensk universitetsstad.

Det finnes få ting, öfver hvilka man i Ryssland skryter så mycket som öfver den vetenskapliga bildningens höga ståndpunkt. Att Ryssland har ett tiotal universitet, glömmer man nästan aldrig att omtala, och att det äldsta är från så tidigt datum som 1632, är man också mycket beredvillig att påpeka. I hvarje inom ryska riket utgifven almanacka eller kalender finner man äfven under historiskt viktiga händelser notisen: »1632. Rysslands första universitet grundas.» Icke fullt så villig är man att omtala, att med detta »Rysslands första universitet» menas Dorpats och att dess statuter utfärdades af — Gustaf II Adolf. Och likaledes tyckes man hafva glömt, att under det första århundradet af universitetets tillvaro ryssarnes enda åtgärder beträffande det samma be-

stodo i att upprepade gånger med vapenmakt skingra dess lärare och alumner samt förstöra dess institutioner, att universitetet nästan ett helt sekel efter Östersjöprovinsernas införlifvande med Ryssland legat i lägervall och att det först är vårt eget århundrade, som sett den baltiska högskolan åter blomstra upp.

Då man anländer till det nutida Dorpat, märker man emellertid föga af alla de skiftande öden, som den gamla staden vid Embach genomgått. Det är en regelbunden, nybyggd, i lummiga parker och promenader insvept stad, som möter främlingen, då han från den något afsides belägna järnvägsstationen färdas ned mot ån. Det nyrestaureerade rådhuset, den egendomliga, nybyggda estniska kyrkan, de stora präktiga saluhallarne och de verkligt öfverraskande anläggningarna på Domberget visa, att den lifländska universitetsstaden allvarligt sträfvar att följa med sin tid. Icke heller synes förryskningen där hafva kunnat bryta igenom så hastigt som annorstädes; gatuskyltarne bära ännu icke blott de ryska, utan äfven de tyska namnen på gatorna, och butikerna utbjuda vida oftare sina varor på estniska och tyska, än fallet är i Reval eller Hapsal. Långsammare kanske, men lika konsekvent och säkert skrider nog i alla fall äfven här russificeringen framåt; ännu för fem år sedan — så försäkrade man mig — var det något högst ovanligt att på en gata i Dorpat höra ett samtal på ryska; *nu* hör man redan »riksspråket» dagligen och stundligen.

Och universitetet! Vid sitt återupprättande i vårt århundrades början vordet tyskt allt igenom, har Dorpat värdigt ställt sig såsom täflande med de vest-

europiska universiteten och varit ljuspunkten inom Rysslands universitetsväsen. På allt detta skall nu, som bekant, varda en ände. Helt hastigt blef universitetets officiella språk ryska, ehuru flertalet både af professorerna och studenterna knappt förstod ett ord af detta språk; föreläsningarna måste hållas på ryska, och motsträfvige professorer »befordras» till universiteten längst bort i östra Ryssland. Det är en tragikomisk syn att se rader af studenter stå utmed *tabula nigra* i universitetshuset, stafvande och grubblande på de ryska anslagen, och en om möjligt ännu mera sorglig och löjlig anblick lära de gamle professorer erbjuda, som nödgas föreläsa på ryska, men ideligen sakna ord och då måste för sina förvånade åhörare med gester och teckenspråk uttrycka, hvad de mena. Blott teologerne, några af medicinarne och de äldre bland fiologerne föreläsa ännu på tyska, men deras antal minskas årligen. Och så skall, mänskligt att döma, äfven Dorpats universitet snart nog vara uppgånget i den allmänna nivelleringen, afskuret från sin intima förbindelse med Väst-Europa och därmed också beröfvadt sin kraftigaste lifsnerv.

Att det baltiska universitetet ej längre äger vederbörandes gunst, utan tvärtom deras synnerliga misshag, får det känna på en af hvarje högskolas ömtåligaste punkter: den ekonomiska. I trots af att de dorpatska institutionerna, samlingarna och seminarierna stå oerhördt mycket öfver de öfriga ryska universitetens, hugnas de förra dock med försvinnande små anslag i förhållande till de senare. Det oaktadt äro exempelvis de naturvetenskapliga samlingarna af sådant omfång och sådant värde, att de ovillkorligen

väcka besökarens beundran. Inrymda som de alla äro i universitetshuset — endast medicinska fakultetens institutioner äga särskilda byggnader till sitt förfogande, hvarjämte den botaniska föreläsningssalen är förlagd till ett hus i botaniska trädgården — sakna de emellertid tillräckligt utrymme. Enskild frikostighet har mer än en gång måst träda emellan och rädda den dorpatska högskolans vetenskapliga inrättningar, medan de andra universitetens rika statsanslag förlösas eller få försvinna i ämbetsmännens fickor . . .

Dorpats stolthet är dess medicinska fakultet, som räknar omkring 900 studerande (d. v. s. ungefär hälften af Dorpats hela studentkår) och hvars anseende i Ryssland också är mycket stort. Så t. ex. lära de allra fleste af kejsarens lifläkare vara dorpatensare, och man hänvisade icke utan en viss själfbelåtenhet på detta faktum: när det verkligen gäller att skaffa män med kunskaper och duglighet, då är »Rysslands äldsta universitet» bra att hafva . . .

Likasom själfva högskolans anda och institutioner ända till för kort tid sedan varit alltigenom tyska, så är också studentlivet nästan i allo likt det tyska. De tyska småstadsuniversitetens korporationer med sina Kneipe-lif, öldrickande och — dueller hafva i Dorpat trogna kopior. Den för Östersjöprovinserna olycksaliga klass-skilnaden, hvilken varit russificeringsarbetets bäste hjälpare, har emellertid spelat in äfven här. Så bestå de tre största och äldsta korporationerna, den estländska, den lifländska och den kurländska, uteslutande af adelsmän, och ofrälse studenter få draga sig till någon af de andra smärre korporationerna eller — hvilket torde vara det van-

ligaste — icke tillhöra någon alls. Följden häraf är också den, att mellan de olika korporationerna och likaledes mellan korporationsstudenter och enskilde råder stark spänning, och dueller äro ytterst vanliga. Ja, man försäkrade mig, att under de senaste åren dueller rent af hört till ordningen för dagen och att blodig utgång på de samma ingalunda var så ovanlig, som man kanske skulle förmoda.

Ett egendomligt förhållande med dessa korporationers hufvudbonader visar i den skarpaste belysning de ryska myndigheternas benägenhet att spåra faror och ingripa i de obetydligaste småsaker. Ty till småsaker af synnerligt oviktig art torde man väl med skäl kunna räkna frågan, hurudana mössor ett eller annat hundratal studenter skola få bära. Allt sedan de äldsta korporationernas stiftelse hade deras medlemmar burit mössor med sina respektive landskaps färger, t. ex. gröna sammetsmössor med hvit och blå rand o. s. v., och någon egentlig fara för samhället visste man sig icke hafva förspott däraf. Vederbörande måtte emellertid hafva fruktat något dylikt, ty för några år sedan utfärdades förbud mot att bära korporationsmössorna utom Dorpats hank och stör, och samtidigt inträffade en händelse, som är i hög grad karaktäristisk. En förening af estniska studenter, hvilken existerat sedan många år tillbaka och aldrig på minsta sätt gjort sig misstänkt, begärde tillåtelse att få bära sina färger, en blå mössa med hvit garnering och svart rand — något hvartill en västeuropé har svårt att förstå, att tillåtelse måste begäras. Men nu fick den stackars studentkorporationen i hast veta sitt syndaregister: den med rublar besol-

dade tidningen *Walgus*, om hvars uppbyggliga verksamhet på det kyrkliga området jag i en föregående uppsats talat, rasade i hvart enda nummer mot dessa »revolutionärer», dessa »hemlige politiske agitatorer», som ville locka det estniska folket från lydnad och plikter. Och intet försvar hjälpte: den begärda tillåtelsen vägrades på det bestämdaste, och böter och akademiens *carcer* vänta på den, som skulle djärfvas visa sig i den blåa mössan. Endast inne i sin Kneipe-lokal våga nu de estniske studenterna bära sina färger; så fort de komma ut på trappan, gäller det att i hast sticka den farliga mössan under rocken och påtaga en hufvudbonad af mera oskyldig art. . . .

Snart skall för öfrigt äfven för de äldre korporationerna möjligheten att bära sina häfdvunna mössor vara förbi. Längre har nämligen det ryska nivelleringsarbetet velat komma åt den *libertas academica* i det yttre, som utmärkt Dorpats studenter, och tvinga dem att som öfriga ryska studenter bära uniform. Planen har just blifvit verklighet: sedan några terminer tillbaka måste nämligen hvarje vid universitetet nyinträdande student draga uniformströjan på. Och därmed skall förryskningen snart hafva gjort en ny landvinning.

* * *

Det var med uppriktig saknad jag slutligen måste lämna Dorpat. Den andliga strid, som i dessa dagar kämpas därstädes, den förtyvflade kampen mellan västeuropeisk kultur och östeuropeisk nivellerings-

lust, den kan icke annat än väcka deltagande, i all synnerhet i ett svenskt hjärta.

Från Dorpat ställde jag kosan direkt till Petersburg. Några studenter följde mig ned till stationen. De viftade med mössorna, då tåget satte sig i gång, och ropade halft skämtsamt, halft vemodigt:

»Leben Sie wohl! Morgen sind Sie in Asien!»

Det ligger en djupare sanning i dessa ord, än mången kanske i förstone tror.

V. Från Dorpat till S:t Petersburg.

Det är söndagsafton. Tjusande och fridfull i sin lummiga löfskrud ter sig från kupéfönstret den baltiska universitetsstaden, då tåget rullar ut från dess järnvägspererrong. På afstånd skymta Dombergets grönskande parker och domkyrkoruinens höga, nakna hvalf; från observatoriets runda tornfönster glänser aftonsolen i bländande reflexer, och nere i hamnen lysa skutornas master i sin brokiga, ryska färgdräkt.

Inom kort äro vi fullständigt ute på landet. En tämligen stor, bördig slätt utbreder sig åt alla håll; det är, som såge man Upsalaslätten, om också i förminskad skala, och den gula, slingrande flodfåran, som genomskär fälten, tyckes minna om Fyrisån.

Snart är man framme vid floden, tåget åker ut på en väldig järnbro, och man ser under sig Embachs sakta rinnande vatten. Som ett långt band glindrar dess fåra öfver slätten; medan hon slingrar genom

Dorpat, skymmes hon af hus och löfdungar, men där borta skimrar hon ånyo och förlorar sig vid synranden på sin väg ned till Peipus.

Men tåget brusar vidare, Dorpat skymtar allt längre och längre i fjärran, och snart synes det ej mera. Trakten är ännu jämförelsevis bördig och befolkad. På vägar och stigar utmed banan råder på söndagskvällen ett rörligt lif; nere på en äng dansar ungdomen en egendomlig, långsam folkdans. Då tåget ilar förbi, stannar för ett ögonblick dansen; man viftar åt passagerarne, och flickorna kasta slängkyssar

De göra ett vemodigt intryck, dessa estniska ansiktstyper med sin gulbruna hudfärg och sina breda kindkotor — ett intryck af nedstämdhet, intresselöshet och slö resignation. I så mycket påminna de om sina fränder finnarne, men man saknar dock i deras drag genast ett af de mest karaktäristiska finska kännetecknen, den lugna, orädda säkerheten, som endast den lefvande nationalitetskänslan kan alstra.

Och när jag står vid kupéfönstret och skådar ut öfver det flacka landskapet och dess befolkning, då grubblar jag öfver den mörka gåtan, hvarför denna nation varit dömd att genom århundraden vara andras trälar, först tyskarnes och sedan ryssarnes, och om aldrig nationalitetskänslans och den nationella frihetens sol skall uppgå öfver detta stackars förkastade folk. I en sådan stund känner man, om aldrig förr, värdet af att äga fosterland, frihet och nationellt oberoende.

Nu stannar tåget vid den första stationen. Några Dorpatboar stiga af, den vid hvarje station po-

sterade ryske gendarmen kastar en blick på dem, och så far tåget vidare.

Trakten börjar nu få den i de baltiska provinserna vanliga prägel. Glesa skogar, här och där afbrutna af ett stenrös eller ett kärr, omvexla med vidsträckta moras och sumpmarker, där några ensamma videbuskar eller en marig björk utgöra den enda vegetationen. Som en egendomlig kontrast i denna tröstlösa omgifning skymtar då och då ett slott eller en slottsluk herregård med sina hvita murar och sina lummiga parker. Men de stå där alla bland de oländiga markerna och de små, smutsiga estniska kojorna isolerade och ensamma — ensamma, liksom deras ägare stått bland ett folk, hvars tillit de icke sökt eller förstått att vinna och hvars slumrande nationalkänsla de icke velat väcka

Det börjar blifva mörkt; klockan är redan mellan 10 och 11 på aftonen. Lifflands gräns är passerad, och vi befinna oss åter i Estland. Utsikten genom kupéfönstret blir allt mer och mer enformig; jag vänder mig inåt vagnen och betraktar mina medpassagerare.

Kupén är nästan fylld med människor af olika stånd, och många af dem befinna sig redan i lifligt samtal; tyska och estniska surra om hvarandra. En enda person sitter ensam på sin soffa, det är en rysk präst i sin fotsida dräkt. Han tager ingen del i det allmänna samtalet; kanske förstår han heller icke de språk, som talas: det ryska prästerskapet lider, som bekant, icke af öfverflöd på bildning.

Klockan 11 äro vi i Taps, den station, där Dorpatsbanan förenar sig med banan mellan Reval och

Petersburg. Under en timmes väntan har man god tid att dricka det i Ryssland oundgängliga téet med de lika oundgängliga citronbitarne och att desslikes försöka slumra en stund i något af väntsalens hörn. Så väckes man af järnvägs-klockorna, stufvas å nyo in i kupéerna, och vid midnatt ger sig tåget åter i väg, nu rakt mot öster.

En trefflig pastor från södra Liffland slår sig ned på soffan bredvid mig, och vi börja samspråka. I förstone rör sig samtalet om likgiltiga ting, men snart äro vi inne på det stora oundgängliga ämnet, de kyrkopolitiska förhållandena. Min interlokutör glömmer för ett ögonblick tid och plats och blir en smula öppenhjärtig. Plötsligt ser han sig förskräckt omkring och kan knappt lugnas, fastän alla i kupén sofva och den ryske prästen, svept i sin kaftan, högt snarkar, . . . Samtalet ledes åter öfver på mindre farliga ämnen, och slutligen lägger sig äfven den staccars liffländaren till ro på en soffa.

Jag är alltså ensam vaken i kupén. Men jag kan icke sofva: där brusa inom mig mäktiga, underbara känslor vid tanken på att nu i den dunkla sommarnatten ila fram genom dessa provinser, där så mycket svenskt blod gjutits och nu den sista förtviflade striden kämpas för luthersk tro och västeuropeisk kultur. Vemodsfullt ser jag ut genom fönstret. Därute hvilar ännu nattens slöja öfver nejdens tröstlösa enformighet; mot skogsbrynet aftecknar sig den smäckra tornspiran af ett lutherskt tempel, och strax bredvid te sig en rysk kyrkas runda kupoler.

Så småningom begynner det emellertid ljusna. Trakten börjar förefalla mera befolkad; då man öpp-

nar fönstret, strömmar frisk hafsluft in; det är tydligt, att banan närmat sig kusten. Öfver skogstopparne i öster går nu solen upp, glänsande och upplifvande, och kastar ett varmt färgskimmer öfver de daggiga fälten. Så höres lokomotivet hvissla, tåget stannar, och konduktören ropar på sin sträfva ryska: »Narva, tio minuter!»

Narva! Den föreställning, som vi alla gjort oss om denna plats för ett af Sveriges mest frejdade minnen, knyter sig väl kring slätter med krigsfanor och trossvagnar, stormade skansar och flyende ryska horder. Och så mötes nutidsmänniskan i stället af en rökig fabriksstad med bolmande skorstenar och väldiga arbetarekaserner, där midt i det moderna lifvets rastlösa, prosaiska äflan icke ett spår synes af gamla minnen och svunnen romantik! Tiderna förändras, och det är nog intet skäl att klaga däröfver.

Men jag kan dock icke alldeles finna mig tillrätta i situationen, när jag nu från järnvägs Perrongen tager det moderna Narva i skärskådande. Den strålande, liffulla morgonbelysningen tyckes svära mot de minnen, som åsynen af dessa trakter väcka; det förefaller, som om Narva bäst skulle skådas i aftonstämning, då ett sista skimmer bredes öfver nejden, innan solen sjunker

Dock, de tio minuterna hafva gått, tåget sätter sig åter i rörelse och glider på en ståtlig bro öfver Narovaflo den. Stolt och mäktig brusar därnere denna flod, vid hvilken så många minnen ur Sveriges häfder äro fästa och hvilken balterna ännu den dag, som är, våga i uppsluppna ögonblick kalla — gränsen mot Asien.

Vi befinna oss alltså nu i det forna Ingermanland, numera ett vanligt ryskt guvernement. Naturen är icke väsentligen skiljaktig från den på Narovaflorens vestra sida; kanske är den blott ännu mera karg och ödslig. Marken synes åtminstone än mera sumpig och vattendränkt, och endast långa sträckor af videbuskar och ängsull omvexla med den låga barrskogen.

Nya passagerare komma nu in vid hvarje station, men de tala ej längre tyska eller estniska: de slaviska typerna börja visa sig, och ryskan ljuder nu rundt omkring. Ju längre mot öster man kommer, tyckas emellertid de nyinträdande åter blifva allt mer och mer lika esterna; slutligen vecklar en af dem upp en tidning — det är »Päivälehti», den bekanta Helsingforstidningen.

Nu rinner det mig i minnet, att Ingermanland ju också är bebodt af finnar och att finnarne rent af blifva talrikare, ju mer man nalkas Petersburg, och jag kommer ihåg en finsk vän, som på tal om trakten kring den ryska hufvudstaden och dess finska befolkning yttrade: »Huru skulle kejsaren våga bo där, om han icke hade finnar omkring sig?»

Men morgonen skrider framåt, och vi nalkas allt mera den stora Nevastaden. Inga af de vanliga kännetecknen, då man närmar sig en världsstad, visa sig emellertid. Allt är lika tomt och obefolkadt. Vid sidan af banan skymtar i den karga omgifningen en monumental byggnadskomplex, stolt som ett slott och ödslig som ett fängelse. Det är också så godt som bådadera, det är — Gatschina, det kejsarliga residenset.

Klockan är nio, då tåget stannar i Petersburg. Den ryska hufvudstadens tusen sevärdheter, dess ståtliga avenyer och palatser, dess tempel och glänsande kupoler ligga i ett brokigt virrvarr framför oss.

Men bakom oss skimra de sista, förbleknande minnena från fosterlandets förlorade provinser och från en oförgätlig resa i Österväg.

Hemlängtan.

Min läsare, har du en gång riktigt på allvar pröfvat, hvad denna underliga, obeskrifliga känsla, som kallas hemlängtan, egentligen vill säga?

Du befinner dig kanske just på den plats på jorden, som du i din fantasi mest inspirerade ögonblick lifligast önskat att besöka, på Paris' boulevarder eller i Rivierans trolska nejder, bland Romas ödemurar eller på Napolis strand, och du vill nu i fulla drag njuta af lyckan att äntligen hafva hunnit din längtans mål.

Och omkring dig har du allt, hvad du någonsin skulle kunna önska dig. På hotellet stå hoptals bugande tjänsteandar, som i hopp om rikliga drickspängar icke tyckas hafva någon annan fröjd här i världen än att tillfredsställa din minsta nyck, table d'hôten är utmärkt, vinerna äro superba, vädret det mest tjusande — du skulle med bästa vilja icke kunnat uttänka något gynnsammare, då du här hemma drömde om att få skåda den sköna, rika, vimlande världen.

Och dock — dock lägger sig plötsligt en slöja öfver din ljusa glädje, en tyngande börda trycker med ens ditt sinne, och en enda malörtsdroppe förgiftar i ett ögonblick din njutnings bägare.

Du vill slita slöjan, kasta af tyngden, icke känna malörten, men det går ej. Ty det är en af de mäktigaste bland makter, som plötsligt med starka band omsnärjt ditt sinne — det är *hemblängtan*.

Du vredgas öfver din egen svaghet att icke kunna behärska dina känslor, du kallar dig själf ett barn, en stackare, du vill intala dig, att du aldrig haft så grundadt skäl att vara nöjd och att njuta som just nu, och dock — dock borrar sig den där gnagande känslan allt djupare och djupare in i ditt hjärta.

Hur länge och huru ifrigt hade du ej längtat att för en gång få komma ur de gamla kälkborgerliga förhållandena, att få andas en annan, friskare luft, att få se det stora pulserande lifvet på nära håll, att få lefva, lära, njuta — och så, då du äntligen hunnit därhän, då längtar du tillbaka till den där gamla, utnötta hvardagsprosan, vid hvilken du nyss så innerligt leddes!

Man kan blifva ursinnig för mindre . . . Och det finns vid sådana tillfällen ögonblick, då man tycker sig icke nog kunna förakta sig själf, och då man skulle vilja förbanna naturen, som aldrig kan låta människan behålla en enda glädje hel och odelad . . .

Det är något dylikt jag har känt denna eftermiddag här borta i den stora kejsarstaden vid Nevan.

Jag har hela morgonen och förmiddagen vandrat omkring och sett allt, hvad Östeuropas hufvudstad

kan bjuda, tjusats af stolta palatser och förgyllda kupoler, blandat mig i vimlet på en millionstads gator; jag har gått och gått, sett, beundrat, njutit och så har jag till sist trött kommit åter till hotellet.

Och i den mjuka resårsoffan har jag nu slagit mig ned för att smälta alla intrycken, frossa i minnet af det sköna och egendomliga jag nyss skådat och hämta krafter till en ny upptäcktsfärd bland den väldiga kejsarstadens alla sevärdheter.

Och för min tjusta fantasi hägra dessa breda, af palatser kantade gator, de härliga, grekiska kyrkorna med deras höga, glänsande pelare, deras helgonbilder och rökelsedoft; i tankarne vandrar jag åter bland sorlande fontäner, i lummiga parker eller utmed den stolta Nevan, som majestätiskt utbreder sin alltid svallande yta.

Då — jag vet ej huru — faller min blick på det framför mig stående bordet. Där ligger ett bref hemifrån.

Det är redan flere dagar gammalt; jag har läst det upprepade gånger, vägt hvarje ord, men icke kunnat spåra däri någon anledning till oro för mina käras skull och så lugnt åter ägnat mig åt njutandet af resans nöjen.

Och nu, medan min fantasi frossar i minnet af nya intryck, vidgade vyer och växlande stämningar, medan allt är så nytt, så fångslande, så intressant, faller halft omedvetet min blick på det där så många gånger lästa brefvet med det blå tjuguoöres frimärket...

Och i ett nu är allt förändradt!

Min tanke, som nyss hänryckt vankade kring på Nevas stränder eller bland Peterhofs glittrande kaska-

der, är nu plötsligt långt borta, där hemma i den lilla småstaden vid Mälarstrand... Nyss i en världsstad och nu i en af världens mest förgätna afkrokar!

Huru trefliga, huru omväxlande förefalla mig ej med ens dess smala, krokiga gator, som aldrig besvärats af någon stenläggning, huru hemtrefliga, huru inbjudande dessa små låga trähus med sina röda tegeltak, sina gammaldags fönsterluckor och sina hvita gardiner bakom de fyra rutorna! Och allt detta, som för icke länge sedan var mig så tråkigt, så enformigt, det är nu så behagligt, så kärt, så pittoreskt!

Och människorna! Huru källborgerliga, huru andefattiga fann jag dem icke förut med deras små intressen, deras hvardagsskvaller och deras trånga vyer! Och huru djupt känner jag icke nu, att de alla vuxit fast vid mitt väsen, att deras små fröjder och deras små bekymmer intressera äfven mig, att det i denna eviga hvardagsprosa finns en skär, aldrig anad poesi...

Så tycker jag mig sakta gå genom gatorna, titta in än här, än där, och öfverallt mötes jag af denna friska, rena, trefna luft, som nyss föreföll mig så unken och kvalmig. Och så kommer jag till slut till den lilla gården med den gröna grinden och den brokiga blomstertäppan — mitt barndomshem...

Huru varmt välkomna mig icke de mina, huru mjuka äro icke deras famntag, huru lugnt och tryggt kännes det icke i deras närhet! I mitt rum är allt ordnad af kärleksfulla händer just så, som ingen annan skulle kunna; där nere i bersån skymtar kaffebrikan, och en glad röst ropar åt mig att raska på.

Och öfver det hela med all dess trefnad, dess

kärlek, dess idylliska frid svajar det gula korset på den blåa bottnen, min egen, svenska flagga...

Det sjuder inom mig; stolt ville jag för hela världen peka dit och ropa: ser du, här är mitt barn-domshem, mitt fosterland, mitt allt!

Kanske blir jag för häftig, ty plötsligt vaknar jag ur mina drömmar. Hotellrummet, som nyss var så bekvämt och så inbjudande, är nu så naket, så kallt, så mörkt; jag ville gifva allt för att blott ett ögonblick få skåda hem och fosterbygd, glittrande Mälarfjärd och blågul flagga.

Med tusen osynliga fångarmar har hemlängtan gripit mig — jag måste ut, ut att glömma...

Långsamt vandrar jag ned för Kasanskigatan, följande strömmen, som böljar fram mot Nevski. Snart öppnar sig för min blick Nevskiprospektet med dess vimlande lif, dess palatser och butiker, dess tusentals droskor, dess kaféer och dess tiggare. De sistnämnde hafva snart omringat mig; med aldrig svikande om-döme upptäcka de genast främlingen. Det är gubbar och barn i brokig blandning, trasiga, utmärglade, hem-lösa... Jag delar ut mina småpengar, så långt de räcka; snart är det sista tiokopekstycket gånget, jag måste stoppa ned portmonnän och gå. En liten bar-bent, trasig flicka följer mig ett stycke med utsträckt hand; slutligen måste jag bestämdt säga ifrån åt henne, hon vänder om och mumlar något mellan tänderna.

Var det en sista bön? Eller förbannade hon mig...?

Hög och vördnadsbjudande med sina långa, skug-giga pelargångar och sin ädelt formade kupol reser sig midt framför mig Kasanskikyrkan. De förbigå-

ende buga och korsa sig, genom de öppna portarne går en jämn folkström in och ut.

Hvar skulle man väl känna sig hemma om icke i ett Herrans tempel? Där finns säkert ro äfven för hemlängtan! Så tänker jag glad och går dit in.

Man betraktar halft förtrytsamt kättaren, som icke korsar sig. Nästan omedvetet gör jag då själf kors-tecknet för att ej längre blifva observerad, och jag känner mig till och med frestad att som de andra buga mig för första bästa helgonbild...

Men någon ro, någon hemfrid finns det ej heller därinne. Kallt och stelt är allt — kallt och stelt som de höga, smäckra marmorpelarne, som förlora sig i rökelsemolnen däruppe i hvalfven... Man gapar på helgonbilderna, vandrar fram och tillbaka, köper ett ljus vid salubordet, tänder det framför bilden, medan penningarne klinga i försäljarens låda, bockar sig och korsar sig, ser förnöjd ut att ha uppfyllt all rättfärdighet och skyndar ut igen...

Icke ens härinne, inför den alltomfattande Gudens ansikte finns en bekant, en befryndad själ, ett känslouttryck, som harmonierar med mitt eget väsen. Allt är vana, handtverk, slentrian.

Jag minnes i detta ögonblick den lilla kyrkan i grannsocknen till mitt barndomshem. Jag hade alltid funnit den så ful, så futtig, så obetydlig. I denna stund skulle hon vara mitt längtans mål! — — —

Jag vandrar åter ute på Nevski. Dess brusande lif böljar ånyo förbi mig; alla ha så brådt, så brådt.

Den ene ser glad ut, den andre ledsen, öfver de fleste hvilas den slöa likgiltighetens pregel. Men ingen känner mig.

Och då griper mig, medan jag ströfvar framåt, allt djupare och djupare en onämnbar längtan, en längtan efter ett vänligt, kärleksfullt ord, efter ett hägnande kvinligt väsen, efter en huld, varm hand att förtroligt sluta i min egen...

Då ser jag mig plötsligt, när jag viker om närmaste hörn, stå på en grön, öppen plats, och i dess midt reser sig hög och vördnadsbjudande en kvinnostaty. Jag träder närmare och ryser: det är icke bilden af en kvinna — det är Katarina II.

Trött slår jag mig ned på en trappa i den omgifvande parken. Icke långt från mig ser jag en manlig varelse nedsjunken mot sockeln af statyn; hans stora hufvud med det tofviga håret och de förvidna dragen ligger lutadt mot en af stenarne, kappen och tiggarpåsen ha glidit ur hans hand och rullat ned på sandgången.

I ett ögonblick har jag fattat situationen — det är en af det ryska samhällets mest förföljda parias, det är en polsk jude...

Polack och jude! Och vid foten af Katarina II:s staty! Heliga rättvisa, hvarför låter du då det iskalla ödet håna dig?

På en sekund är min egen harm öfver min gnagande, nöjesförstörande hemlängtan som bortblåst. Inför denne olycklige, hvars ena fädernesland blott hägrar i profetians dunkla löften, och hvars andra fosterland förtrampats af denna samma kvinna, vid hvars stolta staty han sjunkit ned, inför denne olycklige, som icke *kan* längta, eftersom hans längtan vore utan hopp, utan mål, inför honom förstår jag, att hemlängtan

icke är en naturens förbannelse, utan en af dess skönaste gåfvor . . .

Ty den känslan gömmer det bästa, som jordelivvet äger, den är trånaden efter moder eller brud, efter kärlek, frihet, fosterland.

S:t Petersburg 4/7 92.

Fädrens synder.

(Nyårsafton 1893.)

Kvällen sänkes öfver land och vatten,
i dess slöja svepes skog och hed,
och från fästet sjunker nyårsnatten
öfver Sveriges nejder sakta ned.

Tyst vid fönstret jag i dunklet skådar
öfver skog och öfver insjöstrand,
spörjer, hvad det nya år bebådar,
som nu gryr för dig, mitt fosterland!

Gamla moder, vårda dina söner,
troгна dig, sitt anförtrodda pund?
Stiga väl till himlen deras böner
nu för dig i årens mötesstund?

Moder, kan din framtid lugnt du bida,
viss att hvila trygg i deras hand?
Stå de färdiga att manligt strida
och att manligt dö för dig, mitt land?

Minnas de, att ärans glans, som sirar
 egen tinning blott, är intet värd,
 att den sådd på godt och ondt, som spirar,
 skall som skörd bli barnbarns barn beskörd?

Tankar jaga tankar i mitt sinne,
 bäfvan sänker sig kring hjärtat kall,
 och ur glömda gömslen tyst ett minne
 stiger upp med nya tankars svall.

* * *

Julikvällen svepte Nevastaden,
 glittrande flöt flodens våg förbi,
 och den långa, världsberömda raden
 af palatser speglades däri.

Samma lif, som brusar dar och nätter
 genom Newski, sjöd på samma vis:
 uniformer, granna toiletter,
 munkar, tiggarskaror och — polis . . .

Vid Kasanskiplatsen på kaféet
 var det trängsel vid hvart enda bord.
 Glas på glas man drack det kära téet,
 tog en klunk och pratade ett ord.

Vid min sida satt en man, som böjde
 tankfull hufvudet mot bröstet ner;
 i hans tonfall sig polacken röjde
 vid hans korta order: »Gif hit mer!»

Genom fönstret lät jag blicken glida
 öfver torget mot portiken bort.
 Plötsligt såg jag där en skara skrida
 gatan fram — det var en fångtransport.

Hög och stolt emellan två kamrater
 gick med fasta steg en yngling där.
 Rundt omkring marscherade soldater
 tungt och stelt med hvilade gevär.

När jag såg den fångne genom rutan,
 kände jag mitt hjärta bli till is . . .
 Eljes märkte man ej tåget, utan
 såg åt motsatt håll — försigtigtvis.

Hvar och en gick undan som generad,
 gatan låg där folktom inom kort.
 Blott en man, som synts för intresserad,
 blef af en gendarm ledsagad bort . . .

Men därinne dogo plötsligt orden,
 det blef dödstyst i hvar enda vrå.
 Blott en skäggig ryss vid ett af borden
 mumlade ett liknöjdt *nitschewo!*

Hvar och en, så godt han det förmådde,
 ville låtsas, som om intet händt.
 Blott min grannes bleka drag förrådde,
 att i fången han en landsman känt . . .

Tveksam, undrande jag honom sporde:

»Herre, känner ni den unges brott?»

En förstulen mönstring då han gjorde
i kaféet, svarte sedan blott:

»Hvad han brutit för att brottslig fällas?

Kort är frågan, svaret är så med:

herre, *fädrens synder vedergällas*
intill tredje eller fjärde led.

Frihetsglödens arf han en gång njutit,

men det arfvet, det var mycket klent,

ty sin rätt hans fäder re'n försutit ...

Lugnt de sofvo — vaknade för sent!»

Gätligt kort var svaret, men jag kände,

hur därvid hans ande mötte min,

hur hvart bittert ord, hvart tonfall brände

sig i djupet af mitt väsen in.

Och för evigt ljuder för mitt öra

skärande hans dystra ironi,

och för evigt skall på nytt jag höra

denna allvarsmening lagd däri:

Ser du, yngling, på sin sorgsna bana

skuldfri sonen af ett folk där går,

som försof sig under egen fana,

väcktes under österns trikolor ...

Snart ånyo rådde glam och jubel,
 dyster endast var polackens blick.
 Tyst på disken lade han en rubel
 till betalning, tog sin hatt och gick.

Han försvann i vimlet, men där stiger
 upp hans bild i dunkel nyårsnatt,
 medan Sveriges framtid ödesdiger
 hägrar för mitt öga skumt och matt.

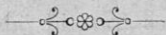
Kunde hög hans bild inför dig ställas,
 svenska folk, och ropa till dig ned:
 hör då, fädrens synder vedergällas
 intill tredje eller fjärde led!

Se, för slakten, som ej skådat dagen,
 som ej vyssjats än i modersfamn,
 skrifs i dag af dina händer lagen:
 bär den frihets eller trældoms namn?

Är det slumpen, som skall utslag fälla
 om ofödda släktens frihetsdel?
 Skola dagens små intressen gälla,
 när en framtids öde står på spel?

Må vi noga då vårt ansvar väga,
 må vi hålla då vårt samvet' rent,
 att ej våra barnbarns barn må säga:
 våra fäder vaknade för sent!

Mörker hvilar öfver land och vatten,
öfver skog och öfver insjöstrand.
Tyst och bäfvande i nyårsnatten
beder jag för dig, mitt fosterland!

Arbeten af Alphonse Daudet:

ROSE OCH NINETTE

Sedeskildring från vår tid.

Bemyndigad öfvers. af Ernst Lundquist.

Pris 2: 50.

NYA TARASCON

Pris 2: 50.

»Boken är ytterst spirituelt skriven och öfverflödar af äkta fransk humor.»

»Daudet har i dessa berättelser rest både sig sjelf och den sydfranska karaktären ett literärt minnesmärke, som kommer att bestå under långa tider och som hos den nuvarande generationen väckt en uppmärksamhet, som endast kommit få böcker till del.»

EN ODÖDLIG

Pris 2: 50

»Daudet eger en beundransvärdt spirituel penna, hvilkens kvickhet i teckningen är oemotståndlig.»

»Ett med öfverlägsen talang och skärpa nedskrifvet arbete; alla figurerna lefva och etsa sig in i läsarens minne.»

VACKRA NIVERNESISKAN

Pris 1 kr.

»Den lilla boken är ett mästestycke af fin och känslig berättarekonst. Den för tanken på Dickens' julberättelser, men i stället för engelsmannens sentimentala humor möter man här fransmannens läta, oändligt intagande esprit.»

»Skildringen är täck, berättelsen fullkomligt ren i sedligt afseende.»

Af samme författare hafva förut utkommit:

KONUNGAR I LANDSFLYKT. En nutidsroman. 3 kr

NUMA ROUMESTAN. Pris 2: 50.

JAGTEN EFTER SJÄLAR. Pris 2: 25.

SAPHO. En parisisk sedeskildring. Pris 2: 25.

HUGO GEBERS FÖRLAG.

HUGO GEBERS FÖRLAG

Verldsalltets analys

Studie öfver *framtidens vetenskap* och dess inflytande på religion, filosofi, vetenskap och konst af

D:r Paul Gibier.

Öfversättning från franskan af *W. v. B.*

Pris 2.25.

»En af de märkligare böcker, som på senare tiden hos oss utkommit.» Ö. P.

Uppmärksamhetens Psykologi

af

Prof. Th. Ribot.

Öfversättning från franskan af *O. H. Dumrath.*

Pris 2 kr.

Af samme förf. ha förut utkommit:

Minnets sjukdomar. Pris 2.25. Viljans sjukdomar. Pris 2 kr.

»Ribots arbeten äro af ovanligt stort intresse, de kasta från opartisk vetenskaplig synpunkt en mångsidig belysning öfver människans sjäslif.»

»Ribots båda arbeten innehålla en rikedom af detaljer, skarpsinniga utredningar, intressanta sjukdomshistorier m. m. N. D. A.

Praktiska Hälsoregler för hemmet

utarbetade af D:r *R. Wawrinsky.*

Pris 50 öre.

Innehåll: Barnavård. — Första hjälpen vid olycksfall. — Förhållningsregler vid smittosamma sjukdomar jämte formulär för *Febertabell.*

» — En förträfflig och lättfattlig handbok, som borde alltid finnas till hands i hvarje sofrum och barnkammare, gifvas åt hvarje mor, husmor och barnjungfru.» (*Den Nya Tiden.*)

* Nyare svenska originalarbeten. *

På HUGO GEBERS förlag har utkommit:

PATRON JÖNSSONS MEMOIRER

Berättelser, sparakanslexor och skizzer af **Sigurd**. Första—tionde tusendet. — Pris 3: 25.

Af samme författare förut utkommit: *Fröken Jennys konditioner*. — *Jonas Durmans Testamente*. — *Komministern i Quislinge*. — *Fru Westbergs Inackorderingar*. — *Vid hemmets härd*. — *Svenska bilder och vrångbilder*. — *Kaleidoskop*. — *Ljud och oljud*. — *I Svenska Bondehem*.

HOLGER VIDE. Roman af Amanda Kerfstedt. Pris 3: 50.

»Det är icke nyligen vår romanlitteratur hade att uppvisa ett arbete som kan jämföras med 'Holger Vide'. (C. L. i *Stockholms Dagbl.*)

»Man fäster gerna uppmärksamheten vid sådana böcker, som lemna anledning till eftertanke och på allvarligt sätt behandla allvarliga lifsproblem, och sådant är förhållandet med Fru Kerfstedts 'Holger Vide'. — — Författarinnan har i denna bok gått på djupet, och det finnes i framställningen mycken kärnfullhet.» (C. D. W. i *Vårt Land*.)

SVEN VINGEDAL. Berättelse af Mark Stern. Pris 2: 25.

— — »Här finnes så mycken god iakttagelse, en sådan själfull uppfattning och en sådan talang i penselföringen, att vi måste helsa den, som skrivit 'Sven Vingedal', välkommen bland våra författares leder.» (*Aftonbladet*.)

NISSE jemte flera berättelser och skizzer af Ernst Lundquist. — Pris 2: 25.

»Ernst Lundquist har en särdeles framstående berättarestil: jemn, klar och lättflytande. Men därjemt har han, såsom af flere berättelser i hans bok synes, hjärta och känsla samt en särdeles fin iakttagelseförmåga. Vi rekommendera berättelserna till det bästa. De skänka ej blott intresse och nöje för en flyktig stund, utan äfven behållning.»

